МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ ТАЪЛИМИИ
«ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ КӮЛОБ БА НОМИ
АБУАБДУЛЛОҲИ РӮДАКӢ»

ТДУ: 355/359 (091) (575.3)

Бо ҳуқуқи дастнавис

СОБИРЗОДА САЙЁД РАМАЗОН

(Собиров Сайёд Рамазонович)

ТАЪРИХИ ТАШАККУЛИ ҚУВВАҲОИ МУСАЛЛАҲИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН (1991-2021)

АВТОРЕФЕРАТ

барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих
аз рӯйи ихтисоси 6.1.–Таърих ва бостоншиносӣ
(6.1.1.–Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик))

Кӯлоб – 2026

Диссертатсия дар кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ омода гардидааст.

Роҳбари илмӣ:	**Абдуллоев Маҳмуд Холович** – д.и.т., профессори кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ
Муқарризони расмӣ:	**Ализода Баҳриддини Пирмуҳаммад** – доктори илмҳои таърих, профессори кафедраи фалсафа ва фанҳои гуманитарии Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон **Ғафуров Абдулло Мутиллоевич** – номзади илмҳои таърих, дотсент, ходими пешбари илмии шуъбаи таърихи навтарини Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши АМИТ
Муассисаи пешбар:	Кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Ҳимоя санаи 4–уми декабри соли 2026 соати 13:00 дар ҷаласаи шурои диссертатсионии 6D.КОА–082 назди МДТ «Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав», (суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, 735140, ш. Бохтар, кӯчаи Айнӣ, 67) амал мекунад, баргузор мегардад. E-mail: mahmadullojalilov@mail.ru; рақами телефони котиби илмӣ 904-11 02 66.

Бо диссертатсия ва автореферати он дар китобхонаи илмии МДТ «Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав», (суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, 735140, ш. Бохтар, кӯчаи Айнӣ, 67) ва сомонаи расмии МДТ «Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав» (www.dtsu.tj.) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи «___» _____ соли 2026 фиристода шудааст.

Котиби илмии
шурои диссертатсионӣ,

номзади илмҳои таърих **Ҷалилов М.Ш.**

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи (предмет) таҳқиқот. Таърихи давлатдорӣ нишон медиҳад, ки ташаккули ҳар давлат ба неруҳои мудофиавӣ ва қудрати низомӣ вобастагии зич дорад. Қуввaҳои Мусаллаҳ, ҳамчун рукни асосии давлатдорӣ воситаи ҳимояи истиқлолият, амният ва суботи миллӣ ба ҳисоб меравад. Қуввaҳои Мусаллаҳ рукни асосии давлати соҳибистиқлоли Тоҷикистон мебошад. Омӯзиши таърихи он имкон медиҳад, ки равандҳои ташаккул ва таҳкими истиқлолияти давлатӣ амиқ дарк шаванд. Бе таҳқиқи таҷрибаи артиш фаҳмиши пурра аз давлати навини тоҷикон ғайриимкон аст. Чуноне, ки Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар яке аз Паёмҳои хеш ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ифтихори Рӯзи ғалаба гуфтаанд: «Мо ифтихор дорем, ки Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистони соҳибихтиёри мо имрӯз аз сабақу корнамоиҳои ниёгони хеш барои ҳимояи марзу буми кишвар, ҳифзи дастовардҳои замони истиқлолияти давлатӣ ва таъмини зиндагии орому осоиштаи мардуми кишвар чун сипари боэътимод омодаанд» [10, с.328].

Аз замони соҳибистиқлол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон шаҳрвандони ҷумҳурӣ баҳри таҳкими давлати демократӣ, ки дар рушду нумуи фарҳанги миллӣ ва умумибашарӣ, роҳандозӣ намудани сиёсати хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қадамҳои устувор гузошта, ҷаҳд бар он дорад, ки Тоҷикистон дар радифи кишварҳои пешқадами олам қарор гирад. Дастовардҳои халқи тоҷик дар соҳаҳои гуногун, аз қабили иқтисодӣ–иҷтимоӣ, саноат, илму фарҳанг, маориф, адабиёту санъат ва ҳифзи муқаддасоти он, пеш аз ҳама, дар рӯҳияи ватандӯстию ватанпарварӣ, муқаддас донистани ҳифзи марзу буми кишвари азизамон таълим дидану тарбия гирифтани наслҳои наврасу ҷавонон вобаста аст.

Аҳаммияти омӯзишии мавзуъ дар ҷанбаҳои зерин зоҳир мегардад**:**

-якум, ташкилёбӣ ва рушди Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи ҷанги шаҳрвандӣ, ки аз соли 1992 то соли 1997 давом кард, ҳанӯз ба таври кофи омӯхта нашудааст. Аз ин рӯ, таҳқиқи илмӣ ва амалии ин масъала, бо назардошти касби таҷрибаи таърихӣ барои Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, махсусан муҳим аст;;

-дуюм, таҳқиқ ва инъикоси нақши таърихии Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ташкил намудани Қуввaҳои Мусаллаҳ;

-сеюм, таҳқиқи таърихи ташаккули Қуввaҳои Мусаллаҳ дар фаъолияти пеш бурдани хизмати ҳарбӣ, баланд бардоштани ҳисси ифтихори миллӣ ва ватандӯстии хизматчиёни ҳарбӣ таъсиргузор буда, мубрамии мавзуи интихобгардидаро боз ҳам муайян мекунад;

-чаҳорум, омӯзиши ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳ, ҳамчун ҷузъи калидии бунёди давлат пас аз истиқлол, қонуният, рамзҳои давлатдорӣ ва таҳкими ҳувияти миллӣ;

-панҷум, омӯзиши таҷрибаи фаъолияти ватандӯстии аҳолии кишвар, алалхусус, хизматчиёни ҳарбии ҷумҳурӣ дар шароити шадиди ҷанги шаҳрвандӣ метавонад дар муайян намудани роҳҳо ва усулҳои баланд бардоштани ҳисси таҳамулпазирии ҷавонон ҳангоми адои хизмати ҳарбӣ истифода гардад.

Дар ҳалли масъалаи тарбияи ҳарбӣ–ватандӯстии хонандагон дар заминаи дониши ҳаматарафа марбут ба таърихи таъсис ва ташаккули ҷузъу томҳои Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчунин, дар бораи уҳдадорӣ ва хизмати ҳарбӣ зарурат дорад ва дар амалӣ гардидани он ҷустуҷӯи шаклҳои ҷадиди таълиму тарбияи ба талаботи даврони муосир ҷавобгӯ ба мақсад мувофиқ аст ва ба ин тариқ таълиму тарбияи фавқро мустаҳкам менамояд.

Дар заминаи таҳқиқоти масоили марбут ба Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ омили асосии ҳифзи истиқлоли давлатӣ, пешгирии таҳдидҳои муосир, таъмини амният ва тарбияи ватанпарастии шаҳрвандон нақши калидӣ дорад.

Дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Натиҷаи таҳлил, омӯзиш ва таҳқиқи адабиёти ба мавзуи мо марбут буда гувоҳи он аст, ки дар хусуси таърихи ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асарҳои олимону муҳаққиқони ватанию хориҷӣ маълумоти муайян ба назар мерасад.

Гарчанде ҷанбаҳои алоҳидаи мавзуъ зимни навиштани рисолаи илмӣ аз маҷмӯи адабиёти илмӣ ва мақолаҳои илмӣ истифода шуда бошанд ҳам, онҳо имкони инъикоси тамоми паҳлуҳои ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳи кишварро дар бар намегиранд. Аз ин рӯ, зарурати истифодаи маҷмуи диссертатсияҳо ба дақиқсозии таҳқиқот ба миён омад. Бо мақсади расидан ба ҳадафҳои гузошташуда ва осон гардонидани таҳлил адабиёти истифодагардида ба гурӯҳҳои зерин ҷудо гардид.

Гурӯҳи аввали манбаҳои истифодашударо асноди бойгонӣ ташкил медиҳад. Асноди истифодашуда аз бойгониҳои ҷории вазорату кумитаҳои давлатӣ хусусан асноди бойгонии Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон [1], [2], [3] [4], [5], [6] ҷузъи муҳими манбаъҳои боэътимод оид ба заминаҳои ташкилёбӣ ва ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳ, ҳамкории ҳарбӣ–техникӣ, роҷеъ ба тайёр намудани кадрҳои афсарӣ, ҳамчунин, дар самти ҳамкориҳои ҳарбиро дар бар мегиранд, ки маводи арзишманд мебошанд, ки асноди бойгонӣ далелҳои воқеии марҳилаҳои бунёд, ташаккул ва рушди Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар бар мегиранд ва онҳо барои муҳаққиқон, таърихшиносон ва коршиносони ҳарбӣ ҳамчун манбаи асосии иттилоотӣ барои таълифи рисолаю монография ва васоитҳои таълимӣ хизмат

мекунанд. Бар зами ин асноди бойгонӣ арзиши илмии волоеро доро мебошад, ки дар нигоҳ дошти хотираи таърихии рисолати тайнамудаи Қуввахои Мусаллаҳ, қаҳрамониҳо ва саҳми хизматчиёни ҳарбӣ дар ҳимояи марзу буми Ватан мусоидат мекунанд.

Ба **гурӯҳи дуюми адабиётҳо** осори Пешвои миллат ва паёмҳои ҳарсола, суханрониҳо бахшида ба ҷашни Артиши миллӣ, таъсиси Қӯшунҳои сарҳадӣ ва дигар баромадҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон [7, с.723; 8, с.704; 9, с.512; 10, с.512; 11, с.704; 12, с.480; 13, с.436; 14, с.723] дохил мегарданд, ки дар онҳо вобаста ба нақши Қуввахои Мусаллаҳ дар барқарории ҳокимияти конститутсионӣ, чорахои амниятӣ, нақша–чорабиниҳо барои амалӣ намудани дурнамои тақвияти Артиши миллӣ таъкид шудаанд.

Гурӯҳи сеюми манбаҳоро санадҳои меъёрӣ – ҳуқуқӣ доир ба сиёсати ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бар мегирад, ки ҳамчун заминаи рушди соҳаи ҳарбӣ баррасӣ гардидааст. Аз ин рӯ, дар раванди таҳқиқот аз тамоми сарчашмаҳои ҳуқуқӣ, санадҳои меъёриву ҳуқуқии вобаста ба соҳаи ҳарбӣ, ки онҳо дар рушду инкишофи сиёсати ҳарбии Тоҷикистон мусоидат менамоянд, истифода шудаанд. Аз ҷумла, истифодаи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (тағйиру иловаҳо дар натиҷаи раъйпурсӣ аз 26 сентябри соли 1999, аз 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016) [15], Доктринаи ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон [16], Консепсияи корҳои сиёсию тарбиявӣ дар Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон [17], Дар бораи таъсиси ҷузъу томҳои муввақатии Қуввахои Мусаллаҳи доимамалкунанда ва дигар қисмҳои ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби Воҳидҳои мусаллаҳи ҳарбии иттиҳоди мухолифини тоҷик [18], «Дар бораи Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон» [26], «Дар бораи мудофиа» [25], «Дар бораи уҳдадории умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ» [22], «Дар бораи мақомҳо, кафолатҳо, ҳимояи иҷтимоӣ ва ҳуқуқи хизматчиёни ҳарбӣ ва аъзоёни оилаҳои онҳо» [27], «Дар бораи таъсиси ҷузъу томҳои муввақатии Қуввахои Мусаллаҳи доимамалкунанда ва дигар қисмҳои ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби Воҳидҳои мусаллаҳи ҳарбии иттиҳоди мухолифини тоҷик» [20], «Қонун дар бораи маориф» [30], Эъломияи дар бораи Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон. 24 август 1990 [27] ва дигар санадҳои меъёриву ҳуқуқии вобаста ба ин соҳа таҳия гардида, аз ҷумлаи асосҳои ҳуқуқии сиёсати ҳарбии кишвар маҳсуб меёбанд. Муаллиф ба таври воқеӣ омӯзиш ва истифодаи чунин санадҳои ҳуқуқиро амри зарурӣ меҳисобад.

Гурӯҳи чорумро асарҳои муаррихони русу тоҷик ташкил медиҳанд, ки ба қалами Бушков В.Н., Микулский В.Д. [52, с.315], Назаршоев Н.М. [62,

с.685], Шарифзода А, Заробиддин Қ., Маҳмадализода Ф. [50, с.348], Сафар Маҳмуд [67, с.209] тааллуқ доранд.

Асари муҳақиқони рус Бушков В.Н. ва Микулский В.Д. роҷеъ ба оқибати фурӯпошии ИҶШС, инъикоси ҳизбу ҳаракатҳои сиёсӣ, вазъи этникӣ-сиёсӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳуҷҷатҳои давлатӣ ва ҳизбӣ, мусоҳибаи чеҳраҳои маъруфи ҷамъиятӣ ва сиёсии тоҷик дар ВАО бахшида шудааст.

Асари муаллифони дигари рус Руденко А. ва Сорока А. аз маҷмуи мақолаҳои марбут ба инъикоси ҳаводиси сиёсӣ–ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат аст. Муаллифон дар китоб сабабу оқибатҳои ҷанги шаҳрвандии дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вуқуъ пайвастаро таҳлил намудаанд. Қобили зикр аст, ки адабиёти мазкур доири гузашти аввалин паради низомии 23–юми феврали соли 1993 манбаи муътамади таърихӣ маҳсуб меёбад.

Мазмун ва моҳияти асарҳои олимони тоҷик Назаршоев Н.М., Сафар Маҳмуд, Шарифзода А., Заробиддин Қ., Маҳмадализода Ф. доир ба заминаҳои барпошавӣ ва марҳилаҳои ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, фаъолияти ҷузъу томҳои Қувваҳои Мусаллаҳ ва дигар бахшу воҳидҳои ҷабҳаи халқӣ аҳаммияти калони илмӣ доранд. Ин асарҳо барқарорнамоӣ ва ташаккули ҳокимияти конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва рушди Қувваҳои Мусаллаҳро дар зарфи 30 соли истиқлол дар бар мегиранд.

Гурӯҳи панҷумро рисолаҳои илмии олимони тоҷик ташкил медиҳад. Аз ҷумла, рисолаи илмии Мирзоев Ҷ.А. [64, с.200], ки дар шакли монография низ нашр гардида аст фарогири матлаби асосии таҳлили таърихнигории адабиёти илмӣ буда, масоили мубрами таърихи сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба амсоли марҳилаҳо ва раванди ба даст овардани истиқлолият, оғози сар задани ҳаводису воқеаҳои солҳои 90 – ум, нақши Иҷлосияи XVI Шурои Олӣ дар бунёди давлати навини Тоҷикистонро дар бар мегирад.

Давраи соҳибистиқлолӣ барои кишвари мо намунаи нави давлатсозӣ ба шумор меравад, ки дар он нақши Артиши миллӣ ба сифати қувваи муътамад ҷойгоҳи хоси худро дорад. Дар рисолаи Нурзода М.Ҷ. [44, с.200] доираи васеи ҳамкориҳои низомӣ–амниятии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳқиқ қарор гирифта, дар доираи омӯзиши дурнамои вазъи амниятии минтақа ба раванд ва рушди ҳамкориҳои мутақобила бо Федератсияи Россия дар шароити муосир диққати махсус дода шудааст.

Меъроҷиддини Н. [42, с.180] ва Амиров Т.Ш. [39, с.170] самтҳои асосии ҳамкориҳои ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо Федератсияи Россия дар чаҳорчӯбаи сохтори минтақавӣ мавриди таҳқиқ қарор дода, Федератсияи

Россияро ҳамчун аввалин кишваре, ки барои Ҷумҳурии Тоҷикистон шарики муҳимми ҳарбӣ–сиёсӣ ба ҳисоб меравад, таъкид намудаанд.

Диссертатсияи Мусоев Ш.М. [43, с.169] сиёсати ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар бар мегирад, ки он ҳамчун бахши мудофиавии кишвар ба ҳимояи манфиатҳои миллӣ равона гардидааст.

Ба гурӯҳи шашум мақолаҳои илмӣ-амалӣ ва илмӣ-публитсистии олимони тоҷику рус шомил мебошанд, ки оид ба масъалаҳои умумии ҳамкориҳои ҳарбӣ-сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия дар доираи ИДМ, СААД ва СҲШ–ро дар бар гирифта, дар онҳо масъалаи тақвияти гузаронидани машқҳои тактикӣ ва омилҳои мусбати онро дар касбияти хизматчиёни ҳарбӣ таҳлил шудаанд.

Олимони дигари тоҷик Абдурашитов Ф. [72, с.138], Азизмадова З. [32, с.2], Шарифзода А. [80, с.35–42], марҳилаҳои ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистонро пас аз пошхӯрии Иттиҳоди Шуравӣ баррасӣ намудаанд. Ҳамчунин, дар мақолаҳои онҳо ба масъалаи усулҳои муборизаҳои мусаллаҳона дар шароити муосир, аз ҷумла муборизаҳои иттилоотӣ–равонӣ низ зикр гардидааст.

Халқи тоҷик дар роҳи бунёди Қувваҳои Мусаллаҳи худ бо душвориҳо, печидагиҳо ва талафоти зиёд рӯ ба рӯ шуд. Бинобар ин, Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳифзи якпорчагии сарзамин нақши боризро ифо хоҳад кард.

Мақолаҳои дар кори илмӣ истифодашуда оид ба тағйирёбии характери умумии зиддияти ҳарбӣ, самаранокии воситаи муборизаҳои мусаллаҳонаро дар низоъҳо мавриди таҳқиқ қарор додааст. Зарурати баланд бардоштани маҳорату малакаи ҷангии ҳайати шахсиро аввалияти тақвияти артиш арзёбӣ кардааст.

Мақолаи Бондуровский В.В [74, с.13] ба баррасии масъалаи таҳдидҳои асосии амниятӣ дар минтақаи Авруосиё, фаъолияти гурӯҳҳои мусаллаҳи ғайриқонунӣ, паҳншавӣ ва интиқоли маводи мухаддир, рушди таъсири гурӯҳҳои нашъаҷалоб, гардиши ғайриқонунии силоҳ, моддаҳои тарканда, мавҷудияти нишонаҳои низоъҳои ҳарбӣ дар назди сарҳад, паҳншавии таъсири гурӯҳҳои террористии байналхалқӣ ва тақвияти мавқеи ифротгароии динӣ равона гаштаанд.

Старчак М. [79, с.20–27] оид ба талошҳои ИМА алайҳи Федератсияи Россия дар фазои ҳамкориҳои ҳарбӣ–сиёсӣ бо Тоҷикистон ва афзалияти ҳарду давлати бузургро дар минтақа таҳқиқ намудааст. Бинобар ин, омӯзиши таърихи ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон як ҷузъи омӯзиши таърихи муосири Тоҷикистон маҳсуб ёфта, нақши он дар барқарор намудани сохти конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба таҳлили

назариявӣ ва илмӣ–амалӣ зарурат доранд, дар диссертатсия мазкур ҳадафи таҳқиқ қарор дода шуданд.

Дар баробари мақолаҳои илмии истифодашуда, инчунин маводи матбуоти даврӣ–рӯзномаҳои «Ҷумҳурият» [34], [36], [37] «Ватанпарвар» [32] ва сомонаҳои электронии Вазорату кумитаҳои давлатӣ доир ба марҳилаҳои ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳ дар даврони истиқлол ташкил медиҳанд.

Гурӯҳи ҳафтуми маводи истифодашударо оморҳои Пажуҳишгоҳи байналмилалии SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) [91] ҳамчун яке аз марказҳои бонуфузи ҷаҳонӣ дар соҳаи омӯзиши муноқишаҳо, силоҳ, назорати аслиҳа ва хароҷоти низомӣ мақоми хоса дорад. Ҳарчанд ин пажӯҳишгоҳ мустақиман ба бойгониҳои дохилии Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон такя намекунад, аммо саҳми он дар таҳқиқи динамикаи рушд ва иқтидори Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз нигоҳи байналмилалӣ хеле назаррас аст.

Агар асноди бойгонии вазорату кумитаҳои давлатӣ ҳамчун манбаи расмӣ ва ҳуҷҷатгузоришудаи ватанӣ барои омӯзиши таърихи Қувваҳои Мусаллаҳ маҳсуб ёбанд, пас пажӯҳишгоҳи SIPRI ҳамчун манбаи омории байналмилалӣ амал мекунанд. Манбаҳои пешниҳоднамудаи ин сохтори иттилоотӣ ба муҳаққиқон имкон медиҳанд, ки равандҳои рушди иқтидори мудофиавии Ҷумҳурии Тоҷикистонро аз дидгоҳи таҳлилҳои глобалӣ ва объективии рақамӣ омӯзанд. Global Firepower ва World Global Powers Ranked by Potential Military Strength [93] ташкил медиҳанд.

Нишондодҳои рейтинги барои муҳаққиқон имкон медиҳанд, ки иқтидори мудофиавии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ ва дигар давлатҳои ҷаҳон муқоиса карда шавад. Инчунин, он нишон медиҳад, ки омилҳои ҷуғрофӣ (надоштани баромад ба баҳр, будани маҳалҳои кӯҳӣ) чӣ гуна ба иқтидори низомии кишвар таъсир мерасонанд. Ҳисоботҳои омории Global Firepower бештар хусусияти оморӣ-медиавӣ ва рақамӣ доранд ва барои муҳаққиқони соҳаи ҳарбӣ ва сиёсатшиносон ҳамчун воситаи муқоисавӣ муфиданд. Онҳо манзараи умумии таҳаввулоти таъминоти техникии Қувваҳои Мусаллаҳи на танҳо Ҷумҳурии Тоҷикистон балки тамоми кишварҳои дунёро бо таври намоён инъикос мекунанд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзуъҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи дурнамои фаъолияти илмӣ-таҳқиқотии кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ барои солҳои 2020-2026, дар самти «Омӯзиши таърихи халқи тоҷик дар замони истиқлолият», «Барномаи давлатии тарбияи ватандӯстӣ ва таҳкими ҳувияти миллии ҷавонони Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022» ва «Барномаи давлатӣ оид ба тарбияи

ватандӯстӣ, эҳсоси масъулияти шаҳрвандӣ ва тақвияти ҳувияти миллии ҷавонони Тоҷикистон барои солҳои 2023-2027» омода гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқоти илмӣ омӯзиши ҳамаҷониба ва объективии марҳилаҳои асосии таърихи таъсис ва ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи истиқлол (1991–2021), арзёбии нақши Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар бунёд, мустаҳкамсозӣ ва муҷаҳҳазгардонии Артиши миллӣ дар шароити мураккаби сиёсӣ, таҳлили иҷрои рисолати таърихии ҷузъу томҳои Қувваҳои Мусаллаҳ дар шароити мураккаби солҳои аввали таъсиси давлатдории миллӣ ба шумор рафта, доир ба омӯзиши минбаъдаи мавзуъ ва баланд бардоштани тарбияи ватандӯстии ҳайати шахсии Қувваҳои Мусаллаҳ бо истифода аз таҳқиқоти анҷомдодашуда, пешниҳоду тавсияҳо таҳия карда шавад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои расидан ба мақсади гузошташуда, иҷрои вазифаҳои зерин зарур аст:

- таҳқиқи заминаҳои таърихӣ ва марҳилаҳои ташаккулёбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- омӯзиши ҳуҷҷатҳои бойгонӣ ва адабиёти илмӣ роҷеъ ба ташкилёбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- нишон додани нақши Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ташкили Қувваҳои Мусаллаҳ;
- омӯзиши зарурати ташкил намудани ҷузъу томҳои алоҳидаи Қувваҳои Мусаллаҳ ва таъминоти кадрии онҳо;
- ошкор ва асоснок кардани самтҳои афзалиятноки ташаккули шуури ватандӯстии муҳассилини МТМУ ва олии касбӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ;
- инъикоси дастоварду комёбиҳо ва рушди Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити кунунӣ.

Объекти таҳқиқоти диссертатсиониро таърихи ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон (1991-2021) ташкил медиҳад.

Мавзуи (предмети) таҳқиқот. Хусусиятҳои таърихи ташкилёби ва ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи истиқлолият мебошад, ки дар қиёс ба дигар ҷумҳуриҳои пасошуравӣ дар самти ташаккулёбӣ дорои хусусиятҳои хос аст.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар кафедраи таърихи халқи тоҷики факултети таърих, ҳуқуқ ва муносибатҳои байналмилалии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ анҷом дода шудааст, ки ду марҳиларо дар бар мегирад.

Марҳилаи якум–солҳои 2020–2021–ро дар бар гирифта, он аз унвонҷӯйи кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ аз рӯйи ихтисоси 6.1.–Таърих ва бостоншиносӣ (6.1.1.–Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик)), интихоб намудани мавзуъ, роҳбари илмӣ, ҷамъоварии маводи илмӣ роҷеъ ба таҳқиқот, таълифи мундариҷаи мавзуъ, нашри мақолаҳои илмӣ дар конференсияҳо ва мақолаҳои тақризшаванда дар маҷаллаҳои илмии КОА–и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат мебошад.

Марҳилаи дуюм–солҳои 2022–2024–ро дар бар мегирад, ки дар ин марҳила таҳқиқи рисола ба анҷом расонида шуда, ҳамчунин, имтиҳоноти номзадиро пурра тибқи нақшаи таълимии шуъбаи Тайёр кардани кадрҳои илмӣ–педагогии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ супорида, диссертатсия расман ба ҳимоя пешниҳод гардид.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро ҷанбаҳои аз ҷиҳати илмӣ асоснок, корҳои илмӣ -таҳқиқотии таърихи ҳарбии халқи тоҷик дар даврони истиқлол, осори илмии бунёдии олимони шинохтаи ватанӣ ва хориҷӣ, инчунин муқаррарот доир ба самтҳои афзалиятноки корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, ки аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шудааст ҳамчун заминаи назариявӣ истифода шудаанд.

Навгонии илмии таҳқиқот дар он аст, ки рисолаи мазкур марбут ба таърихи ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳсуб меёбад ва навгонии таҳқиқот ба таври мушаххас дар нуқтаҳои зер баён шудаанд:

- масоили марбут ба заминаҳои таърихӣ ва марҳилаҳои ташкилёбии Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи диссертатсия ба таври амиқ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст;
- дар таҳқиқот ҳуҷҷатҳои бойгонии Вазорати мудофиа, Қӯшунҳои сарҳадии КДАМ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва рисолаю монографияҳо ба риштаи таҳқиқ кашида шудааст;
- нақши Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон – ҳамчун асосгузори Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дода шудааст;
- дар диссертатсия зарурати ташкил намудани навъҳои нави Қуввaҳои Мусаллаҳ ва рисолати таърихии онҳо дар ҳифзи истиқлол омӯхта шуд;
- муаллиф бори нахуст дар диссертатсия афкору назари таърихшиносону сиёсатшиносон ва дигар олимонро дар ҷодаи таърихии ташаккули Артиши миллии Тоҷикистон таҳлил намуда, марбут ба ақидаҳои тарбиявии онҳо мақола, дастуру тавсияҳо ва ақидаҳои муаррихону сиёсатшиносонро вобаста ба масъалаи фавқ, ки барои хизматчиёни ҳарбӣ ва муҳассилини МТМУ ва муассисаҳои олии

касбӣ ҷиҳати муҳаббати хоса доштан ба Артиши миллӣ, инчунин, ба боло гирифтани донишу ҷаҳони сиёсии он мувофиқат мекунад, баррасӣ намудааст;

- дар асоси таҳқиқи мукаммал марбут ба рушди Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз сифр то артиши муқтадир хулоса ва тавсияҳои назариявӣ ва амалӣ пешниҳод карда шудааст.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Пажуҳиши мавзуи мазкур муайян намуд, ки ташкили Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ниҳоят мураккаби геополитикӣ, буҳрони сиёсӣ ва рӯйдодҳои фоҷиабори ибтидои солҳои 90–уми асри XX бар хилофи дигар ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шуравӣ на дар натиҷаи тақсими мероси ҳарбӣ, балки бе пойгоҳи моддию техникии мутамарказ бо такя ба хусусиятҳои хоси ватандӯстӣ ва иродаи сиёсии халқ ташкил ёфт, ки омили ҳимояи манфиатҳои ҳаётан муҳимми давлати навтаъсиси Тоҷикистон маҳсуб меёфт, ҳамчунин фаъолияти амиқи барқарорсозии сохти конститутсионӣ, ҳифзи сарҳади давлатӣ, мубориза бо таҳдидҳои фаромиллӣ низ ба ба ҳисоб мерафт.

2. Собит гардид, ки иродаи сиёсӣ, қатъият ва ташаббусҳои созандаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар давраи ниҳоят ҳассоси таърихӣ заминаи ҳуқуқӣ, сиёсӣ ва амалии таъсиси расмии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистонро ҳамчун пояи асосии сохти конститутсионӣ фароҳам овард. Саҳми беназири Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар шароити мавҷуд набудани пойгоҳи мутамаркази ҳарбӣ, инфрасохтор ва захираҳои молиявӣ, ки тавассути таҳкими робитаҳои байналмилалӣ, тавофуқномаҳои байнидавлатӣ ва сафарбарсозии захираҳои дохилӣ тавонист аввалин ҷузъу томҳои Қувваҳои Мусаллаҳро созмон дода, уҳдадории бузурги таърихии таъмини сулҳу суботро ба анҷом расонида, Қувваҳои Мусаллаҳро ба сипари боэътимод давлат табдил дод.

3. Таҳқиқ муайян намуд, ки вазъи сиёсию ҳарбӣ ва таъмини якпорчагии марзу буми кишвар тақозо менамуд, ки сохтори Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон такмил дода шуда, он ба се навъи қӯшун табдил дода шуда, ба талаботи муосири амниятӣ ва таҳдиду хатарҳои глобалӣ ва минтақавӣ ҷавобгӯ бошад. Бинобар ин дар марҳилаи дуюми ташаккули Қувваҳои Мусалаҳ имкон фароҳам омад, ки сохтори ин ниҳоди давлатӣ такмил ёфта, дар таҳаввулоти дохилӣ, тағйирёбии хусусияти таҳдидҳои амниятӣ ва рафъи онҳо нақши ҳалкунанда ифо намоянд. Ҷузъу томҳои Қувваҳои Мусаллаҳ рисолати таърихии худро дар ҳифзи сохтори конститутсионӣ, рафъи ҳолати фавқулодаи муноқишаи дохилӣ ва дахолати хориҷии қуввахои ифротгарои берунӣ ҳамчун сипари мудофиавӣ ва омили

асосии боздоранда ва таъминкунандаи сулҳу ваҳдати миллӣ ва кафили ҳифзи тамомияти арзии давлати навтаъсиси Тоҷикистон иҷро намуданд.

4. Исбот гардид, ки вазъи сиёсию ҳарбии ҷаҳони муосир ва шиддат гирифтани таҳдиду хатарҳо тақозо менамояд, ки қобилияти ҷангии Артиши миллӣ муҳим арзёбӣ гардад, зеро таъмини сулҳу субот ва рифоҳи миллӣ ба мавҷудияти неруи бо иқтидорманди ҳар як давлат вобастагии зич дорад. Ҷиҳати тақвияти Артиши миллӣ андешидани чораҳои комплексӣ зарур мебошад, ки муҳимтарини онҳо баланд бардоштани сатҳи омодагии касбӣ дар заминаи афзоиши муассисаҳои ҳарбӣ ва барномаҳои таълимӣ, омӯзиши таҷрибаи кишварҳои пешрафта, усулҳои инноватсионии истифодаи низоми ҳавопаймои бесарнишин, назорати электронӣ, тақвияти ҳамкорӣ бо кишварҳои ҳампаймон, иштирок дар машқҳои байналмилалӣ муҳим мебошанд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Муқаррарот ва хулосаҳое, ки дар натиҷаи омӯзиши мавзуи мазкур ба даст омадаанд, заминаи илмии таҳқиқи минбаъдаи таърихи ташаккули артиш шуда метавонад. Натиҷаҳои таҳқиқотро дар навиштани фаслҳои алоҳидаи таърихи халки тоҷик, хондани лексияҳо дар мактабҳои олӣ, тартиб додани китобҳои дарсӣ ва воситаҳои таълимӣ истифода бурдан мумкин аст.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои диссертатсия. Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо дурустии муқаррароти асосии таҳқиқот, аз ҷумла, санҷиши илмию амалии таҳлили сарчашма ва адабиёти таърихӣ тасдиқ гардидааст.

Хулосаҳои баровардашуда ва тавсияҳои пешниҳоднамудаи муаллиф асосан тибқи таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ пешниҳод шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур ба шиносномаи ихтисосҳои КОА–и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба ихтисоси 6.1.–Таърих ва бостоншиносӣ ва 6.1.1–Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик) мутобиқат менамояд.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот дар он аст, ки муаллиф аз сарчашмаҳои муътамад истифода карда, бо такя ба маводи бойгонӣ, хусусан фонди 3–и Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, фонди 297–и Саридораи бойгонии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Бойгонии давлатии вилояти Хатлон дар минтақаи Кӯлоб, адабиёти илмӣ доир ба 30 соли таърихи ташаккули Қуввахои Мусаллаҳ, инчунин борҳо суҳбату мулоқот анҷом додан бо коршиносон ва собиқадорони соҳа, роҷеъ ба ҳолати воқеӣ ва таърихи Артиши миллиро дарк ва ҳамаҷониба мавриди

таҳқиқ қарор додан ва дар заминаи омӯзиш бори нахуст роҳҳои тақвият ва дурнамои рушди Қуввахои Мусаллаҳро бозгӯ кардааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Диссертатсия дар ҷаласаи кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ (протоколи №9, аз 28 апрели соли 2026) муҳокима ва ба ҳимоя тавсия дода шудааст. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот дар конференсияҳои «Нақши истиқлолият дар баланд бардоштани ҳисси ватандӯстии ҷавонони Тоҷикистон» бахшида ба 30 солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шаҳри Хуҷанд, «Марҳилаҳои таърихии ташаккули Артиши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон» Конференсияи илмӣ–назариявии ҷумҳуриявӣ бахшида ба 30-юмин солгарди таъсиси Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, 22–юми феврали соли 2023 дар ш. Душанбе ва дигар конференсияҳои ҷумҳуриявӣ баррасӣ шудаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия. Мазмуни асосии диссертатсия дар як китоби дарсӣ бо Қарори ҳайати мушовараи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №16/20 аз 30-юми октябри 2025, ду васоити таълимӣ, 5 мақолаи илмии дар маҷалаҳои илмии ба феҳристи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дохилшаванда ва 3 мақолаи илмие, ки дар дигар нашрияҳо ба табъ расидаанд, инъикос гардидааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, шаш зербоб, хулоса, феҳристи адабиёт (220 номгӯ) иборат буда, дар ҳаҷми 186 саҳифаи матни компютерӣ таҳия шудааст.

МАЗМУНИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима муҳиммияти мавзуи тақиқот асоснок карда шуда, сатҳи таҳқиқи илмии масъала, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, объект, асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот, навгонии илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалии диссертатсия, марҳилаҳои таҳқиқот, инчунин тасвиби натиҷаҳои таҳқиқот, саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия пешниҳод гардидааст.

Боби якуми рисола **«Истиқлолияти давлатӣ ва шароити таърихии таъсиси Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон (1991–2000)»** номгузорӣ шудааст ва ду зербобро фарогир буда, ба таҳлили иҷтимоӣ–таърихи ташаккули Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Дар ин боб муҳаққиқ, асосан, оид ба моҳият ва ҷойгоҳи Артиши миллӣ, зарурат ва заминаҳои ташкили он маълумот додааст. Дар асоси омӯзиш ва таҳлили ақидаҳои мутафаккирони ватанию хориҷӣ ва дигар манбаъҳои назариявию эмпирикӣ паҳлуҳои мухталифи масъалаи мазкур таҳқиқ гардидаанд.

Дар зербоби якуми боби мазкур–**«Заминаҳои таърихии ташкилёбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии соҳибистиқлоли Тоҷикистон (1991–1992)»** ном гирифта, тавсифи масоили марбут ба мавзуи мазкурро дар бар мегирад. Муаллиф замина ва марҳилаҳои ташаккулёбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар давраи истиқлолият мавриди баррасӣ қарор додааст.

Қувваҳои Мусаллаҳ ҳамчун унсури муҳим ва асосии давлатҳо аз давраҳои қадим вуҷуд дорад. Муҳақиқон бар он назаранд, ки пайдоиши дастаҳои мусаллаҳ ба таърихи ҷомеаи ибтидоӣ рафта мерасад[70, 185].

9–уми сентябри соли 1991 дар арафаи пош хӯрдани давлати абарқудрати шуравӣ дар таърихи фаъолияти байналхалқии Тоҷикистон марҳилаи нав оғоз гардид [68, с.14]. Пас аз ба даст овардани истиқлолият Ҷумҳурии Тоҷикистон низ бо зарурати ташкили қувваҳои мусаллаҳи худ рӯ ба рӯ гардид. Дар ин замина Қувваҳои Мусаллаҳ натанҳо вазифаи муҳофизати марзу буми кишварро ба дӯш гирифт, балки ба яке аз омилҳои калидии ташаккули давлатдории миллӣ табдил ёфт. Мувофиқи эъломияи истиқлолияти давлатӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун субекти мустақили ҳуқуқи байналхалқӣ эътироф гардид [28].

Бояд қайд намуд, ки «дар баробари дастёбӣ ба истиқлолияти давлатӣ Тоҷикистон ба ислоҳоту азнавсозии сохтори қудратӣ оғоз намуд, ки тули таърихи 70 сол ба ИҶШС тааллуқ дошт. Дар давраи оғози истиқлолият набудани ин сохторҳо, ба монанди Қувваҳои Мусаллаҳ яке аз омилҳои доман паҳн кардани ҷанги шаҳрвандӣ гардид» [62, с.359].

Эъломия «Дар бораи истиқлолияти давлатӣ муайян кард, ки Тоҷикистон ба мақсади ҳифз намудани истиқлол ва якпорчагии сарзамини худ ҳуқуқи барпо намудани Қувваҳои Мусаллаҳ худро дорад» [28].

Маъмулан артиш яке аз унсурҳои асосии давлат ва кафили мавҷудияти он ба шумор меравад. Бунёди артиши муқтадир эҳтимолан имкони пешгирии ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ, ғорати моликияти давлатӣ ва заминаи рушди кишварро дар шароити соҳибистиқлолӣ таъмин менамуд.

Як ҷузъи марказӣ ва асосии давлату давлатдорӣ худогоҳию хештаншиносӣ, анъана ва мафҳумҳои намояндагони миллат, хосатан, мавҷудияту пойдории артиши миллии он мебошад ва ин имконият фароҳам меоварад, ки ҳар як давлат тавассути артиши миллии хеш амнияти халқу кишварашро таъмин намояд. Бешак, Артиши миллӣ қодир аст, ки халқу кишвари хешро аз ҳуҷумҳои ғаразноки хориҷиён, нобудшавии миллат ҳимоя намояд ва маҷрои ороми зиндагии ватани хешро таъмин намояд. Маҳз Артиши миллии кишвар аст, ки кишвари соҳибистиқлоли мо дар фазои оромию осудагӣ умр ба сар бурда истодаанд [35, с.1].

Нахустин кӯшиш дар заминаи Эъломияи истиқлоли давлатӣ ҷиҳати ташкили Қуввахои Мусаллахи Тоҷикистон Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 24–уми декабри соли 1991 «Дар бораи ташкил намудани Горди миллӣ» буд, ки тибқи он идораи мушовири давлатӣ оид ба масъалаҳои мудофиа, амнияти миллӣ ва мақомоти ҳифзи тартиботи ҳуқуқӣ таъсис гардид. Дар оғози моҳи майи 1992 бо ташаббуси Раҳмон Набиев Горди миллӣ ташкил ёфта, аввалин гашти низомии худро дар майдони «Озодӣ» баргузор намуд. Аммо тарафдорони майдони «Шаҳидон» ин вазъиятро дида, дар ҳол ба мусаллаҳшавии бошитоб рӯ оварданд [63, с.167]. 7–уми май ҳамон сол Раҳмон Набиев маҷбур гардид, ки дар бораи ба эътидол овардани вазъият қарор қабул намояд. Ӯ протоколеро ба имзо расонид, ки дар он бо ташкили ҳукумати коалитсионӣ ва ба истеъфо рафтани як зумра аз мансабдорони давлатӣ, ки аз ҷумла раиси Кумитаи мудофиаи ҷумҳурӣ Ниёзов Ф. ҳам дар он шомил гардида, Кумитаи амнияти миллӣ ва Кумитаи мудофиаи ҷумҳурӣ ба тобеияти Кабинети вазирон гузаронида шуд [69, с.22].

Марҳилаи аввали «заминагузорӣ ва таъсиси Қуввахои Мусаллаҳ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Мувофиқи Фармони Раиси Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29–уми сентябри соли 1992 № УП-198 ва Қарори Шурои Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3–юми ноябри соли 1992 № 404 бо супориши Кумитаи дифоъ дар пойгоҳи Техникуми геологӣ, Коллеҷи Олии ҳарбии Фармондеҳию Муҳандисӣ ташкил карда шуд» [61, с.465]

Тақсими мероси низомии Шуравӣ дар соли 1992 Тоҷикистонро дар яке аз ҳассостарин марҳилаҳои таърихиаш бесилоҳ, бедифоъ ва бе Артиши миллии мутамарказ гузошт. Ин омили асосие шуд, ки кишвар натавонист пеши роҳи ҷанги бародаркушро бигирад. Хатари фалокатбори ҳамчун давлати мустақил аз байн рафтан Тоҷикистон як амри воқеи мегардид [55, с.21]. Наҷоти миллат–омили асосие, буд, ки боиси ташкилёбии отрядҳо шуд.

Отряди «Муҳофизони Ватан» яке аз аввалин гурӯҳ маҳсуб меёфт, ки ба таъмини суботи ҷомеа саҳми намоёни худро гузошт. Ин отряд бо қарори Кумитаи иҷроияи вилояти Кӯлоб таҳти №114, аз 29 – уми майи соли 1992 аз ҳисоби ҷанговарони башардӯст ташкил ёфта буд, ки командири отрядро Мирзоев Ҳикматулло ва Сардори ситоди гурӯҳро Саидшарипов Аҳтамшо ба уҳда доштанд. Отряд барои ҳифзу нигоҳдории иншоотҳои ҳаётан муҳими давлатӣ, барқарории сохтори конститутсионӣ ва мубориза бар зидди дастаҳои зиддиҳукуматӣ таъсис ёфт. Дар отряд зиёда аз 300 нафар собиқадорони ҷанги Афғонистон ва собиқадорони сохторҳои қудратӣ шомил буданд [83]. Дарвоқеъ, гурӯҳи ҷанговарони башардӯст замоне даст ба кор шуданд, ки гурӯҳҳои ҷиноятпеша дар ҳоли шакл гирифтану ба хатари умумиминтақавӣ табдил шудан буданд.

Моҳи июни соли 1992 барои вилояти Кӯлоб зарурати ташкил намудани Горди миллии худ пеш омад. Ҷавонмардони ҷасуру қавиирода ба ташкил ва ҷобаҷогузории дастаҳои Горди миллӣ, муҳофизат намудани мардуми бесилоҳ ва ташкили фаъолияти Горди миллӣ дар дигар ноҳияҳои вилоят корҳои судбахшро ба сомон расониданд [57, с.293]. 29–уми майи соли 1992 бо ёрии раиси Кумитаи иҷроияи вилоят Мирзоалиев Қурбон ва ҷонишини ӯ Рустамова Қиматгул таҳти №114 дар биноҳои Омӯзишгоҳи касбӣ–техникии №32–и вилояти Кӯлоб Горди миллии вилояти Кӯлоб ташкил ёфта, командири Горди миллиро ҷонишини раиси кумитаи иттифоқҳои касабаи вилоят–Салимов Саид ва сардории ситоди онро ҷавонмарди ҷасур Лангариев Лангарӣ ба уҳда доштанд [70, с.295]. Дар тамоми ноҳияҳои вилояти Кӯлоб ситоди горди наҷотбахш ташкил ёфта, аз ҷониби комиҷроияҳои ноҳиявӣ дастгирӣ меёфтанд.

Эҳсосу идроки бузурги ватанхоҳӣ, ифтихору ғурури миллӣ, манфиатҳои Ватанро аз манфиатҳои шахсии худ боло гузошта, заррае наҳаросида муборизаи худро идома дода, сулҳу осоиштагиро дар сарзамини Тоҷикистон таъмин намуданд. Чунки тақдири мардуми тоҷик дар сангарҳо ҳал мешуд.

Ҳанӯз 8–уми сентябри соли 1992 дар шаҳраки Сарводаи ноҳияи Айнии вилояти Суғд ҷаласаи кумитаи ташкилии Ҷабҳаи халқӣ гузаронида шуда, мақсаду мароми Ҷабҳаи халқӣ муайян гардид. Аммо бо сабаби вазъи номуносиб вакилон аз вилояти Қурғонтеппа ва водии Вахш дар кори кумитаи Ҷабҳаи халқӣ ширкат варзида натавонистанд, агарчӣ Сафаров Сангак, Лангариев Лангарӣ, Саидов Файзалӣ ва Рустами Абдураҳим хабардор карда шуда буданд.

Тибқи қарори ҷаласаи кумита бояд ду ҷабҳа ташкил мегардид:

Ҷабҳаи якум: «шаҳрҳои Турсунзода, Душанбе, ноҳияҳои Шаҳринав, Ҳисор, Варзоб, Ленин, Кофарниҳон, Файзобод иборат буд, ки қумондони ин ҷабҳаро Амирқул Азимов ва сардори ситоди ҷабҳаро Муродов Давлат таъин гардид, роҳбарӣ мекарданд.

Ҷабҳаи дуюм: ноҳияҳои Ғозималик, Ҷиликӯл, Қубодиён ва Шаҳритӯс дар бар гирифта қумондонии онро Шукуров Тағойхон, ба уҳда дошт ва маркази фармондеҳии ҷабҳаи №2–шаҳри Қизил–Қалъа интихоб гардид» [60, с.187].

Ҳамин тариқ, аз шаҳри Турсунзода то шаҳри Қӯрғонтеппа зиёда аз 10 дидбонгоҳҳои 1 ва 2–и Ҷабҳаи халқии Тоҷикистон истеҳком гирифта буданд, аз онҳо танҳо ба рухсатномаи махсуси роҳбарони Ҷабҳаи халқии Тоҷикистон муяссар мегардид. Ин воситае буд, ки алоқаи дастаҳои мусаллаҳи мухолифин канда шуда, заифу нотавон гардида, андешаи курдилона ва аъзои фитнаангезашон ба боди фанно мерафт [60, с.281].

Аз 16–уми ноябр то 2–юми декабри соли 1992 дар шаҳри Хуҷанди вилояти Суғд Иҷлосияи XVI Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон баргузор гардид. Дар Иҷлосияи XVI Шурои Олӣ яке аз муҳимтарин санадҳо дар таърихи навини халқи тоҷик қарор «Дар бораи таъсиси Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул карда шуд. Иҷлосияи XVI Шурои Олӣ давлатдории мардуми тоҷикро аз фурӯпошӣ наҷот дода, имкони барқарор кардани сохтори конститутсиониро замина гузошт [58, с.36].

Зербоби дуюми боби якум ба масъалаи «**Нақши таърихии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ташкили Қуввахои Мусаллаҳ**» ном гирифта, роҷеъ ба натиҷаҳои мусбати қабули аввалин қарору қонунҳо дар Иҷлосияи XVI Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, нақши таърихии Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ташкил додани Қуввахои Мусаллаҳро дар бар мегирад.

Пас аз Иҷлосияи XVI Шурои Олӣ дар шаҳри Хуҷанд роҳбарияти нави кишвар вазифадор буд, ки баҳри таъмини амнияти давлат иқдом намояд. Аммо вазъияти сиёсии номуътадил имкон намедод, ки ин раванд дар муҳлати таъйиншуда ба итмом расонида шавад. Дар ин давра бригадаи тайиноти махсус, аз ҷумла дар ҳайати Кумитаи давлатии амнияти миллӣ ташкил ёфт. Мақсади ташкили бригадаи таъйиноти махсус барқарор намудани сохти конститутсионӣ ва мустаҳкам намудани марзу буми кишвар иборат буд, ки вазъияти душвор ҳанӯз идома дошт.

Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бешак масъулияти он рӯзу фардои миллатро ба зимма гирифта, худро дар қатори пешвоёни бузурги таърихӣ ҷой дод. Эмомалӣ Раҳмон бо изни Худованд ва дуои мардуми тоҷик дар лаҳзаи ҳассос ба сари қудрат омада, оғози сулҳу ваҳдат, ҳифзи истиқлолияту давлатдорӣ ва касби рифоҳу амнияти мардум гардид. Қобили зикр аст, ки таъсиси Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо номи фарзанди фарзонаи миллат Эмомалӣ Раҳмон алоқаманд мебошад.

18–уми декабри соли 1992 мутобиқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эъломияи соҳибихтиёрии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва фармони Раиси Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор дар бораи таъсиси Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба имзо расонид [68, с.5]. Ин санади таърихӣ ба «**марҳилаи аввали** таъсиси Қуввахои Мусаллаҳи давлати тозаистиқлоли Тоҷикистон заминаи ҳуқуқӣ гузошт. Омӯзиши ин фармон, заминаҳои таърихии қабули он ва нақши он дар ҳифзи сохти конститутсионӣ мубрамияти хоси илмию амалӣ дорад. Чуноне, ки сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қайд намуданд, ки Қуввахои Мусаллаҳи мо дар вазъияти хеле мураккабу ҳассоси сиёсӣ ва иқтисодии кишвар, дар ҷойи холӣ ва бе ягон заминаи аввалияи моддиву техникӣ таъсис дода шуданд» [13, с.73].

Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар зимоми давлатдорӣ ба ганҷинаи ғании таҷрибаи давлатдории ниёгони сарбаланду бомаърифати хеш такя намуда, ба ҳалли масоиле оғоз намуд, ки тақозои рӯз буданд. Барқарор намудани низоми нмуккамали давлатдории тоҷикон яке аз дастовардҳои бунёдии Эмомалӣ Раҳмон, балки яке аз хидматҳои муҳимтарини ӯ барои давлату миллати тоҷик мебошад. Маҳз имзои қарор дар бораи таъсиси Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳалли дурнамои масоили ҳифзи соҳибихтиёрӣ, якпорчагии ҳудудӣ, сохтори конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва хотима додан ба муноқишаҳои мусаллаҳона маҳсуб меёфт.

Таҳлили масоили марбут ба мавзуъ нишон медиҳад, ки Фармони Президиуми Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 18-уми декабри соли 1992 як ҳуҷҷати дорои аҳамияти бузурги таърихӣ ва стратегӣ мебошад. Ин фармон натанҳо заминаи ҳуқуқии ташкили Артиши миллиро гузошт, балки нишон дод, ки давлати ҷавони Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали соҳибистиқлолӣ омода буд, ки манфиатҳои миллии худро ҳимоя кунад. Зимни ин фармон Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминаи Ҷабҳаи халқии Тоҷикистон ва гурӯҳҳои мусаллаҳе, ки ҳукумати конститутсиониро тарафдорӣ менамуданд, ташаккул ёфт. Барои ҳалли қазияи мазкур мебоист тадбирҳои фаврӣ андешида мешуд. Дар ин давра иҷрокунандаи вазифаи Вазири мудофиаи ҷумҳуриро полковник (баъдан генерал–майор) Қараев А. ба уҳда дошт [2]. Дар тобеияти он қисмҳои ҳарбии дар мамлакат ҷойгиршуда, комиссариатҳои ҳарбӣ, ситоду идораҳо ва гурӯҳҳои ташкилкардашудаи шаҳрвандӣ, кафедраҳои ҳарбии Донишгоҳҳо, мақомоти ҳарбӣ–ҳуқуқӣ, қисмҳои таъминот ва хизматрасонӣ дохил мешуданд. Баъди чанде тибқи фармони Раёсати Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (18–уми январи соли 1993) Вазири мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон (полковник) Шишляников В.А. таъин гардид, ки таъсису ташаккул ба матраҳу мураттаб сохтани нахустин раёсатҳо, ҷузъу томҳои ҳарбӣ шуруъ кард [68, с.12].

Бо таъсиси Артиши миллӣ, пурзур кардани дифои сарҳади давлатӣ низ яке аз вазифаҳои дар мадди аввал гузоштаи Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон маҳсуб меёфт. Набудани назорати сарҳади давлатӣ барои гурӯҳҳои ҷиноӣ шароит фароҳам менамуд, ки бо тамоми муҳимоти ҷангӣ ва тахрибкорӣ бемамониат мусаллаҳ шаванд. Бо мақсади муҳофизати сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, пешгирии амали бадхоҳонаи гурӯҳҳои мухталиф ба муқобили сохти консти–тутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон Раёсати Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор қабул намуд, ки Раёсат оид ба муҳофизати сарҳади давлатии Кумитаи давлатии амнияти

миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо шумораи 79 нафар ташкил карда шавад [38, с.2].

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарфармондеҳи Олии Қуввахои Мусаллаҳ муҳтарам Эмамалӣ Раҳмон новобаста аз мушкилоти зиёд ва имконияти ниҳоят маҳдуди иқтисодиву молиявӣ аз рӯзҳои аввали таъсиси Қуввахои Мусаллаҳ ба бунёди инфрасохтори низомӣ, таъсиси ҷузъу томҳои махсусгардонидашуда ва таъмини онҳо бо техникаву таҷҳизот ва пурра намудани онҳо ба ҳайати шахсӣ эътибори ҷиддӣ медоданд.

Дар марҳилаи аввал ҳадафи таъсиси Артиши миллӣ ташаккули неруи ҳарбие буд, ки ба ҳифзи музаффарияти истиқлолият қодир бошад ва амнияти кишварро таъмин намояд. Вобаста ба таъйиноти мазкур гурӯҳҳои муташаккилу зудамал ташкил карда шуданд, ки вазифаи асосиашон ҳифзи сохти конститутсионӣ ва муқовимат бо қуввахои зиддиҳукуматӣ буд.

Дар марҳилаи дуюми ташаккули Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, яъне 2-юми феврали соли 1993 Раиси Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо Вазири мудофиаи Федератсияи Россия Грачёв П.С. мулоқот намуда, масоили марбут ба ҳамкориҳои гуногунҷанбаи ҳарбӣ, ҳарбию техникии Тоҷикистону Россияро баррасӣ намуданд. Баъд аз анҷоми мулоқот 4-уми феврали соли 1993 Раиси Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо ҳамроҳии Вазири мудофиаи Федератсияи Россия аз қисми низомии дивизияи 201–ум дидан карданд, ҳамчунин Раиси Шурои Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон фармонро «Дар бораи Рӯзи ташкилёбии Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон»–ро имзо намуд [1].

17–уми феврали соли 1993 Раиси Шурои Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Қарори Раёсати Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқи савганди низомӣ»–ро имзо кард [1], ки аҳаммияти он барои дар чаҳорчӯбаи қонуният гузоштани фаъолияти хизматчиёни ҳарбӣ ва муайян намудани вазифа ва масъулияти онҳо дар ҷараёни хизмати ҳарбӣ бағоят бузург аст.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарфармондеҳи Олии Қуввахои Мусаллаҳи Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз нахустин рӯзҳои ташкили Қуввахои Мусаллаҳ масоили марбут ба интизоми ҳарбии дохилии қӯшунҳо, иҷрои қатъии оинномаҳои танзимкунандаи ҳаёти ҳарбӣ, нигоҳдорӣ ва риояи қатъии муносибат бо яроқу аслиҳаи ҷангӣ, техникаи ҳарбӣ ва дигар лавозимоту амволи махсус диққати мақомоти роҳбарии сохторҳои низомиро ҷалб намуда, иҷрои қатъии масалаҳои болозикрро талаб менамуданд.

Нарасидани низомиёни касбӣ дар ин давра эҳсос мешуд. Барои ҳалли қазияи мазкур мебоист тадбирҳои фаврӣ андешиданд, ки дар натиҷаи чунин тадбирҳо «22–юми феврали соли 1993 Раиси Шурои Олӣ муҳтарам Эмомалӣ

Раҳмон фармони Раёсати Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи додани рутбаи навбатии ҳарбии генерал–майор ба Вазири мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон полковник Шишлянников А.В. ва ба раиси Кумитаи давлатии амнияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон полковник Зуҳуров Сайдамир додани рутбаи генерал–майор»–ро имзо намуд» [72, с.61].

Мутобиқи фармони Раиси Шурои Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон рӯзи 23–юми феврал Рӯзи Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон эълон гардида, бахшида ба он дар шароити мураккаби сиёсӣ ва бӯҳрони шадиди иқтисодӣ гузаронидани паради ҳарбӣ ба нақша гирифта шуд. Дар ин гузашти низомӣ 5 ҳазор нафар аз ҳайати шахсии ҷузъу томҳои гарнизони пойтахт–шаҳри Душанбе иштирок намуданд. Ҳамчунин, беш аз 20 маҷмуи мушакҳои мудофиаи зиддиҳавоии С-75 ва С-125, миқдори зиёди танку туп, авиатсияи ҷангӣ ва дигар техникаи ҳарбӣ иштирок намуданд [81, с.35].

Президент Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарфармондеҳи Олии Қувваҳои Мусаллаҳ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо такя ба меъёрҳои Конститутсия ва бо истифода аз ваколатҳои хеш дар як муддати кутоҳе дар роҳи танзими вазъи сиёсию ичтимоӣ иқдомҳои зиёде анҷом дод, ки муҳимтарин дар ин қатор фармонҳои Президенти мамлакат, аз таърихи 2–юми декабри соли 1994, №2 «Дар бораи ихтиёран супоридан ва мусодира кардани силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангӣ ва техникаи ҳарбӣ аз аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи чораҳои таъхирнопазири минбаъд беҳтар намудани фаъолияти мақомоти корҳои дохилӣ, амният ва Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз таърихи 21–уми декабри соли 1994 мебошанд. Ин иқдомҳо ба дурнамои рушди Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат намуд [54, с.20].

Президенти Ҷумҳурии тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳалли мустаҳкам намудани иқтидори мудофиавии кишвар пайваста диққати махсус зоҳир намуда, дар суҳбату вохӯриҳои худ пайваста иброз медоранд, ки амнияти миллату давлат, ҳаёти осоиштаи ҷомеа ва пешрафти тамоми соҳаҳои иқтисодию ичтимоӣ аз устувории вазъи ҳарбӣ–сиёсӣ, тартиботи ҳуқуқӣ, таъмини волоияти қонун, пешгириву мубориза бар зидди ҷиноятқорӣ ва ҳифзи марзу буми кишвар вобаста аст.

Бо ичрои рисолати ватандӯстии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарфармондеҳи Олии Қувваҳои Мусаллаҳ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Артиши миллӣ ташаккул ёфта, ба ғайр аз се шакли қӯшун дар оянда боз ба ташкили воҳидҳои алоҳида имкон фароҳам омад.

Нақши таърихии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарфармондеҳи Олии Қувваҳои Мусаллаҳ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар таъсис ва рушди Қувваҳои Мусаллаҳи кишвар бисёр бориз аст. Бо ба уҳда гирифтани

роҳбарии давлат дар яке аз даврaҳои фоҷиабортарини таърихи муосири Тоҷикистон, Сарвари давлат тавонист, ки дар шароити буҳрони шадиди сиёсӣ–низомӣ ва норасоии захираҳои моддӣ–техникӣ Қуввaҳои Мусаллаҳро аз сифр бунёд кунад.

Боби якуми таҳқиқотро ҷамбаст намуда, метавон хулоса намуд, ки омили ташкилёбӣ ва ташаккули Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон назар ба дигар ҷумҳуриҳои собиқ шурави хусусиятҳои хоси худро доро мебошад, чунки ташкили Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар «ҷойи холӣ» ва дар шароити буҳрони шадиди ҷанги шаҳрвандӣ анҷом ба вуқуъ пайваст.

Дар ташкили Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таърихӣ ва сарнавиштсоз аст. Маҳз ба шарофати сиёсати дурандешонаи Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Ҷумҳурии Тоҷикистон тавонист, ки Артиши миллии худро ташкил намуда, соҳиби сипари боэътимод ва барои насли ҷавон–омили ташаккули ҳисси ватандӯстию худогоҳии миллӣ гардад.

Боби дуюми рисола «**Такмили сохтори Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва рисолати таърихии онҳо дар замони истиқлолият (1993–2021)**» номгузорӣ шуда, аз ду зербоб иборат мебошад. Ин бахши таҳқиқот омӯзиши ташкили ҷузъу томҳои Қуввaҳои Мусаллаҳ аз қабили, Қӯшунҳои хушкигард, Қуввaҳои ҳарбӣ–ҳавоӣ ва мудофиаи зиддиҳавоӣ, Қуввaҳои зудамалро дар бар мегирад, ки ба афзоиши иқтидори Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷуҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ, равона гардидааст.

Дар зербоби якуми боби дуюми рисола **«Ташкилёбии Қӯшунҳои хушкигард ва марҳилаҳои ташаккули он» -** сершумортарин навъи қӯшуни Қуввaҳои Мусаллаҳ диққат дода шудааст.

23–юми июни соли 1993 таҳти рақами № 269–13 дар ҳайати Қуввaҳои Мусаллаҳ яке аз сершумортарин навъи қӯшунҳо–Раёсати Қӯшунҳои хушкигард–«Шоҳсутуни Артиши миллӣ» бо қарори Шурои Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис ёфта, дар тобеияти бевоситаи Вазорати мудофиа ва Сарситоди Қуввaҳои Мусаллаҳи кишвар амал менамуд [7].

Дар оғози таъсиси ин навъи қӯшун аъзои он аз ҳисоби дастаҳои мусаллаҳи тарафдори ҳокимияти конститутсионӣ пурра карда мешуд. Таъмини ҳайати шахсии ҷузъу томҳои Қӯшунҳои хушкигард дар солҳои аввали таъсиси худ аз ҳисоби собиқ кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, ки ҳамаи онҳоро «Ҷабҳаи халқӣ» дар худ муттаҳид карда буд, ташкил ёфт.

Тамоми нерӯҳои алоқаманд ба ин навъи қӯшун аз ҷумла ҳайати шахсии ҷузъу томҳои пиёданизом, савораи тирандоз ва танкиву артилерӣ ба тадриҷ ба ҳайати Қӯшунҳои хушкигард шомил карда шуд. Қӯшунҳои хушкигард

масъулияти идора намудани дивизияҳо, полку бригадаҳо ва ротаву баталонҳои алоҳидаи низомии ин навъи қӯшунро бар уҳда дорад.

Минбаъд дар натиҷаи амалӣ намудани чораҳои зарурӣ «ба таҳкими иқтидори Қӯшунҳои хушкигард бо ташаббуси Сарвари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Маркази таълимии Қӯшунҳои хушкигард таъсис дода шуд. Ин маркази таълимӣ ба ташаккул ва рушди Қӯшунҳои хушкигарди Қувваҳои Мусаллаҳ мусоидат намуд, ки он дар қисми ҳарбии 08010 ҷойгир мебошад ва 7–уми октябри соли 1993 ташкил ёфтааст. Ин қисми ҳарбӣ ҳар сол садҳо нафар мутахассисони хурдро тайёр намуда, ба ҷузъу томҳои Қувваҳои Мусаллаҳ мефиристад. Ба ин маънӣ аз соли 1993 то 1–уми апрели соли 2012 ба ҷузъу томҳои Қувваҳои Мусаллаҳ зиёда аз 50 000 ҳазор нафар мутахассисони хурд, 2000 нафар прапоршикон тайёр карда фиристода шудаанд. Командири нахустини бригада полковник Иаков таъин шуда буд. Ин қисми ҳарбӣ дар баробари тайёр кардани мутахассисони хурд дар амалиётҳои ҷангии дохилии кишвар низ иштирок карда буданд. Масалан, 110 нафар хизматчиёни ҳарбӣ, аз ҷумла 18 нафар афсарон, се нафар хизматчиёни ҳарбӣ ба тариқи қарордод хизматкунанда ва 86 нафар сержантону сарбозон баҳри пойдории сохти конститутсионӣ ҳангоми адои вазифаҳои хизматӣ ҷони худро нисор карданд» [61, с.231].

Дар баробари дастовардҳо дар ташкили қисмҳои ҳарбии Қӯшунҳои хушкигард мувофиқи Директиваи (дастури) Вазири мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1995 дар ҳайати ин навъи қӯшун Комендатураи ҳарбӣ ташкил карда шуд. Вазифаҳои аввалиндараҷаи комендатураи ҳарбӣ ташкил ва гузаронидани хизмати патрулон ва нозирони Бозрасии ҳарбии автомобилӣ, назорати хизматчиёни ҳарбӣ дар ҷойҳои ҷамъиятӣ, ҳудуди гарнизон, фирориён, вайронкунандагони интизоми ҳарбӣ, бе иҷозатнома аз ҳудуди қисмҳои низомӣ баромадан мебошад [61, с.231].

Ҳукумати ҷумҳурӣ дар ҷодаи ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳ «аз як тараф бо роҳи ташкил, пуррагардонӣ ва ҷобаҷогузории қисму воҳидҳои ҳарбӣ дар самти муҳими ҳарбӣ–стратегӣ, аз тарафи дигар бо роҳи муҳаё сохтани шароити мусоид барои сарбаландона иҷро намудани вазифаҳо дар ҳама ҳолатҳои фавқулодда таваҷҷӯҳи хоса зоҳир менамояд. Бинобар ин дар ҳудуди қисми ҳарбии 08030 Қӯшунҳои хушкигард воқеъ дар вилояти Суғд моҳи феврали соли 1995 Госпитали ҳарбии гарнизони Суғд бо иқтидори таҷҳизоти хизматии иборат аз 150 кат ва 183 хизматчӣ ташкил ёфт» [61, с.236].

Бояд ёдовар шуд, ки ҳайати шахсии Қӯшунҳои хушкигарди Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар тӯли солҳои ҷанги мудҳиши шаҳрвандӣ баҳри амали намудани уҳдадориҳои дар наздашон гузошташуда, бо истифода аз имконоти дар ихтиёрашон қарордошта, қисму воҳидҳои

зиёдеро ташкил дода, баҳри ҳифзи дастовардҳои истиқлолият, пойдории сулҳу субот субот бо қонисориҳои худ саҳми бузурге гузоштааст.

Қӯшунҳои хушкигард ҳангоми амалиётҳои ҷангӣ баҳри торумори дастаҳои мусаллаҳи хоинони Ватану миллат Худойбердиев М., Сангинов Р. дар минтақаи Хуҷанд (моҳи ноябри соли 1998) ноҳияҳои Кофарниҳону Ленин намунаи олии фидокорию мардонагӣ, далерию шуҷоат нишон доданд. Талошҳои суботкоронаи онҳо буд, ки ҳангоми разм дар дили душманон ларза фиканд ва онҳо мағлуб гаштанд.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарфармондеҳи Қувваҳои Мусаллаҳ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо дарки вазъи ҳасоси киишвар ва шинохти умқи фоҷеадаст ба озмуни бузурге зад. Озмуни хатми ҷанг, истиқрори сулҳ, таъмини оштӣ ва таъмини ваҳдати миллӣ. Яке аз марҳилаҳои аҳамиятноки ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳ ин давраи интиқол, халъи силоҳ, ба ҳисобгирии размандагони собиқ ИНОТ, ҷойгиркунии онҳо, савганди ҳарбӣ ёд кардани собиқ мухолифин, гузаштани комиссияи тиббӣ, аттестатсия ва ба ҳайати Вазоратҳои қудратӣ гузаронидани онҳо дар чор давра ҳал карда шуд. Дар натиҷа зида аз 6240 нафар размандагони ИНОТ яроқҳои гуногуни оташфишон 2075 адад, БТР–3 адад, БМП–1 адад, Танк–5 адад, ва дигар лавозимотҳои ҳарбӣ ба ҳисоб гирифта ба сохторҳои қудратӣ шомил карда шуд [67, с.66].

Аз комиссияи тиббӣ 6842 нафар гузаштанд, ки аз ин миқдор 4498 нафар қасами ҳарбӣ ёд карданд. Оиди ҳали қазияи ҳарбӣ комиссия якчанд маротиба ба ноҳияҳои Ленин, Кофарниҳон, Дарбанд, Тавилдара, Ғарм, Тоҷикобод, Ишкошим, Қалъаи Хумб, шаҳри Хоруғ ва Ҷумҳурии Афғонистон рафта, зери таҳдиди силоҳбадастон кор мебурданд, хусусан мушкилиҳо дар деҳаи Теппаи Самарқандӣ ва ноҳияҳои Дарбанду Тоҷикобод ба ҳайати комиссия пеш омада буд. Бо вуҷуди ин, масъалаҳои асосии низомӣ мувофиқи «Протокол оид ба масъалаҳои низомӣ» аз тарафи зеркомиссияи марбута иҷро карда шуд. Барои дастгирии аъзои собиқ Иттиҳоди нерӯҳои мухолифин дар ҳайати Вазорати мудофиа баталони 25–уми мувақатӣ дар ҳайати 460 нафар таъсис дода шуд. Аъзои ин баталон баъди назорат ва санҷиши Комиссия оштии миллӣ тибқи протоколи низомӣ дар ноҳияҳои Ғарм, Тавилдара, Кофарниҳон ва Ленин ҷо ба ҷо карда шуданд. Як қисми онҳо баъди гузаштан аз санҷиши комиссия ба ҷузъу томҳои Қувваҳои Мусаллаҳ гузаронида шуданд. Аз ҷумла соли 1998 ҳайати қисми ҳарбии 08024 бо шумораи 50% аз ҳисоби қувваҳои мухолифин пурра гардонида шуд [61, с.275].

Бо имзои Созишномаи истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ «барои такмили касбияти хизматчиёни ҳарбӣ аз соли 1997 замина муҳаё гардид. Таёрии ҷангии қӯшунҳои Қувваҳои Мусаллаҳ тавассути машқҳои ҳарбӣ ба роҳ монда мешавад. Машқҳои ҷангӣ як низоми мураккаб ва бисёрҷанба

мебошанд, ки ба роҳбарии Қуввахои Мусаллаҳ имкон медиҳад то омодагии хизматчиёни ҳарбиро бо ҳамкории байни ҷузъу томҳои қӯшунҳо санҷида, тамринотро иҷро намоянд, ки мақсади аслии он мушоҳидаи заъфҳои дифои худ ва бартараф намудани он ба шумор меравад. Моҳи августи соли 1997 бо фармони Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминаи баталони 7–уми тирандозӣ (соли таъсисаш моҳи октябри соли 1993) бригадаи 1–уми ташкил ёфт. Яъне, гуфтан ба маврид аст, ки Созишномаи истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ ба тамоми бахшҳои ҳаёти давлатдорӣ таъсири мусбат расонида, бо руйдоди ин санаи таърихӣ, бори аввал аз соли 1998 ҷузъу томҳои Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи Аҳдномаи Амнияти Дастаҷамъӣ бо давлатҳои аъзои ин ташкилот ҷиҳати табодули таҷриба машқҳои омӯзишии ҳарбиро гузарониданд Қобили зикр аст, ки «соли 1997 дар марҳилаи дуюми ташаккули Қӯшунҳои хушкигард, Раёсати Қӯшунҳои хушкигард таъсис ёфт ва нахустин фармондеҳи ин навъи Қуввахои Мусаллаҳ шахси дорои собиқаи зиёди хизматию фармондеҳӣ генерал–майор Абдулҳасанов А. А. таъин гардида, ҳамзамон муовини Вазири мудофиа ба ҳисоб мерафт. Генерал–майор Абдулҳасанов Абдуназар (1997–2005) бо кӯмаку дастгирии ҳайати шахсӣ полковник Алибоев Баҳром, полковник Салимов Абдулҳафиз, полковник Ҳамзаев Олим, полковник Урмонов Зокир, полковник Меликов Зайдулло, полковник Ҷураев Музаффар, полковник Маҳмадов Суҳроб, подполковник Шаламов Абдулрозӣ, прапоршик Чӯпонова Асалбегим, старшина Амонимулкова Соро барои рушду такомули ин навъи қӯшун, тарбияи кадрҳои афсарӣ, баланд бардоштани омодагии размӣ ва мустаҳкам намудани қонуният, тартиботи ҳуқуқӣ ва интизоми ҳарбӣ саҳми босазо гузоштанд» [61, с.210].

Қӯшунҳои хушкигард дар Доктринаи ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойгоҳи хоси худро касб намуда, баҳри зада гардонидани зарбаҳои таҷовузкорона дар самтҳои фаврии стратегӣ афзалият ба Қӯшунҳои хушкигард, тайин гардидааст [17]. Вазифаи асосии Қӯшунҳои хушкигард бурдани амалиётҳо дар хушкӣ маҳсуб меёбад. Барои такмили малакаю маҳорати хизматчиёни ҳарбӣ дар ҷузъу томҳо, машғулиятҳо, майдончаҳои тактикӣ, монеаҳои варзишӣ, майдончаҳои варзишӣ, шаҳрчаҳои тирпаронӣ ва дар баъзеашон майдонҳои омӯхтану идора кардани танк ва дигар навъи техникаи ҳарбӣ бунёд карда шуданд [3].

Бо мақсади ноил шудан ба масъалаҳои дар боло зикршуда, «қисму воҳидҳои Қӯшунҳои хушкигард дар машқҳои фармондеҳӣ–ситодии «Марз–2010»–и кишварҳои аъзои Созмони Аҳдномаи Амнияти Дастаҷамъӣ, ки дар гарнизони Суғд соли 2010 баргузор гардид, инчунин, дар амалиёти аз гурӯҳҳои зиддиҳукуматӣ тоза намудани минтақаи Рашт фаъолона иштирок намудааст. Машқҳо таҳти роҳбарии фармондеҳи Қӯшунҳои хушкигард

генерал–майор Собирзода Эмомалӣ ҷараён гирифт. Дар ҷараёни гузаронидани машқҳо ин афсари тоҷик аз худ маҳорати баланди касбӣ нишон дод. Дар машқҳо иштироккунанда зиёда аз 1000 нафар ва истифодаи беш аз 150 адад техникаи ҳарбӣ, аз ҷумла ҳавопаймоҳо ва чархболҳо амалиёти ҳарбии зидди террористиро ба намоиш гузоштанд» [61, с.225].

19–уми августи соли 2011 дар сохтори Раёсати Қӯшунҳои хушкигарди Қувваҳои Мусаллаҳ Дастгоҳи фармондеҳи Қӯшунҳои хушкигард таъсис ёфт. Вазифаи асосии он таъмин намудани қӯшунҳо ва таҳти назорат гирифтани иҷрои ҳатмии онҳо аз тарафи ҷузъу томҳои ин сохтор мебошад. Боиси қайд аст, ки дар кори омодасозии ҳайати шахсии Қӯшунҳои хушкигард саҳми афсарони калон полковникҳо Алибоев Б., Каримов С., Урмонов З., Ҳамзаев О., Раҳматов М.ва Ҳасанов А. арзанда мебошад.

Яке аз сохтори басо муҳими Раёсати Қӯшунҳои хушкигард, ки фаъолиятро қӯшунро вобаста ба талаботи ҳуҷҷатҳои роҳбарикунанда ба танзим медарорад. Дастгоҳи Фармондеҳи Қӯшунҳои хушкигард мебошад, ки дар асоси Дастури сардори Ситоди генералии Қувваҳои Мусаллаҳ–муовини аввали Вазири мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19 августи соли 2011 дар ҳайати Раёсати Қӯшунҳои хушкигард таъсис ёфтааст.

Вазифаи асосии Дастгоҳи фармондеҳи Қӯшунҳои хушкигард ба санадҳои меъёри–ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, фармону дастурҳои Вазири мудофиа таъмин намудани Қӯшунҳои хушкигарди Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таҳти назорат гирифтани иҷрои онҳо аз тарафи сохторҳои Қӯшунҳои хушкигарди Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Ҳайати шахсии ҷузъу томҳои Қӯшунҳои хушкигард тавассути иштирок дар машқҳои муштарак маҳорату қобилияти ҷангии худро боз ҳам баланд бардошта, дар роҳи мустаҳкам гардонии иқтидори мудофиавии Ҷумҳурии Тоҷикистон саҳми муносиб мегузоранд.

Ҳамчунин, таълимот–машқҳои муттаҳида бо қувваҳои Дастаҷамъии зудамали минтақаи Осиёи Марказӣ ва қувваҳои дастаҷамъии сулҳоварӣ САД, СҲШ ва НАТО баргузор менамоянд.

Ҳамин тариқ, таърихи ташаккули Қӯшунҳои хушкигарди Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистонро таҳлил намуда, метавон ба хулосае расид, ки ин навъи қӯшун бо фурӯпошии ИҶШС ва давлати мустақил робитаи зич дошта, он дар шароити душвори ноустувории сиёсӣ ва ҷанги шаҳрвандии солҳои 1992–1997 сурат гирифт. Бо ба даст омадани истиқрори сулҳ сохтори ташкилӣ такмил ёфта, таъминоти кадрҳо беҳтар ба роҳ монда шуда, дар доираи ҳамкориҳои ҳарбӣ–техника густариш ёфт. Қӯшунҳои хушкигард ташаккули худро дар миёни низоъ то таъсиси як нерӯи мусаллаҳи

мунтазам аз сар гузаронида, ба як унсури муҳимми ҳифзи тамомияти арзии мамлакат табдил ёфтаанд.

Дар зербоби дуюми боби дуюми рисола **роҷеъ ба «Зарурати ташкилёбии Қувваҳои ҳарбии ҳавоӣ ва мудофиаи зиддиҳавоӣ, Қӯшунҳои зудамал ва ҷузъу томҳои алоҳидаи Қувваҳои Мусаллаҳ»** таҳқиқот бурда шудааст, ки муҳтавои онро метавон чунин баррасӣ кард.

Тағйиротҳои сиёсие, ки дар минтақа рух доданд, зарурати ташкили ҷузъу томҳои алоҳидаи Қувваҳои Мусаллаҳро тақозо намуд. Новобаста аз вазъияти ниҳоят душвор ва бисёр ҳассос барои Тоҷикистони тозаистиқлол, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, аз тамоми имконоти мавҷуда истифода намуда, дар заминаи ҳамкорҳои бисёрҷанбаи ҳарбӣ–техникӣ иқдомоти басо ҳам манфиатоварро дар самти таъминоти техникӣ, таълимиву тачрибавӣ, тактикиву ҷангӣ, моддиву майишӣ ва азнавсозиву муҷаҳҳазгардонии ҷузъу томҳо бо силоҳу муҳиммоти ҷангӣ ва техникаҳои вазнини ҳарбӣ марҳила ба марҳила бо давлатҳои собиқ шуравӣ ва созмонҳои минтақавию ҷаҳонӣ амалӣ намуда, ба афзоиши иқтидори Қувваҳои Мусаллаҳ хизматҳои шоён намуд.

Бо рушди ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи ҳарбӣ ва вусъат ёфтани дастгирии ҳамаҷонибаи ҳарбӣ–техникӣ, ёрии мудофиавии ИДМ дар дурнамои миёнамуҳлат ба Тоҷикистон муяссар гардид, ки дар ҳайати Артиши миллӣ баъд аз ташкил намудани Қӯшунҳои хушкигард, навъи дигари қӯшун–Қувваҳои ҳарбии ҳавоӣ ва мудофиаи зиддиҳавоӣ, инчунин Қӯшунҳои зудамал ташкил карда шаванд.

Қувваҳои ҳарбии ҳавоӣ, яке аз нахустин неруи мусаллаҳи Тоҷикистон ба шумор рафта, он ҳамсолу ҳамқадами Артиши миллӣ мебошад. Дар қатори дигар навъҳои қӯшун дар асоси дастури Вазири мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 20–уми апрели соли 1993 Раёсати Қувваҳои ҳарбӣ–ҳавоӣ пурра гардид. Нахустин парвози чархболи ҷангии МИ-24 дар кишварамон 1–уми марти соли 1993 сурат гирифтааст. Чархболро командири ҳайат Вячеслав Михайлович Грудина, ҳавонавард – оператор майор Владимир Евсеев Иванович ва капитан Генадий Вадимович Мина идора мекарданд [61, с.286]. Он замон шумораи чархболҳо ҳамагӣ чор адад иборат буда, ба таъмиру тармим эҳтиёҷ доштанд. Ба охир расидани «Ҷанги сард», коршиносон ва таҳлилгарони хориҷӣ суқути вазъи амниятиро дар Осиёи Маркази пешгӯйӣ мекарданд.

Қобил ба ёдоварист, ки «аз моҳи декабри соли 1992 ҳангоми вохӯрии Сарони давлатҳои аъзои Созмони Аҳдномаи Дастаҷамъӣ дар шаҳри Тошканд масъалаи тайёр намудани мутахассисони гурӯҳҳои мухталифи соҳаи ҳарбӣ барасӣ гардид. Дар натиҷаи иқдоми аз моҳи декабри соли 1992

гирифтаи роҳбарияти олии мамлакат, моҳи майи соли 1993 31 нафар ҷавонони тоҷик ба Омӯзишгоҳи ҳарбӣ–десантии шаҳри Рязани Федератсияи Россия ва Омӯзишгоҳи ҳарбии шаҳри Тошканди Ҷумҳурии Ӯзбекистон барои таҳсил фиристода шуданд. Маҳз, бо ташаббусу кордонии Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Қӯшунҳои мудофиаи зиддиҳавоӣ ташкил карда шуд» [34].

Соли 1994 баъд аз як соли таъсисёбии Қувваҳои ҳарбии ҳавоӣ, Қӯшунҳои мудофиаи зиддиҳавоӣ ташкил ёфт. Бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19–уми июни соли 1994 қисмҳои ҳарбии Мудофиаи зидди ҳавоии Ӯзбекистон (аз ҷумла қисми ҳарбии 41008) ба ҳайати Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуд. Қувваҳои мудофиаи зиддиҳавоии ҷумҳурӣ то соли 2005 дар ҳайати Артиши миллӣ мустақилона амал мекард ва дар натиҷаи ислоҳоти ҳарбӣ соли 2005 Қувваҳои ҳарбии ҳавоӣ ва Мудофиаи зиддиҳавоӣ муттаҳид гардонида шуда, ба як навъи қӯшун табдил дода шуданд.

Тайи солҳои 1993-1997 ҳайати шахсии Қувваҳои ҳарбии ҳавоӣ маҳорати баланди касбӣ нишон дода, дар рафти зиёда аз 60 амалиёти ҷангӣ иштирок намуданд. Соли 1995 дастаҳои зиддиҳукуматӣ дар қисмати шарқии мамлакат истеҳком гирифта, аз он ҷо бар зидди ҳокимияти навбунёди Тоҷикистон тухми низоъ мекоштанд. Ин ҳолатро ба назар гирифта Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои пешгирии ин ҳодисаи нангин тамоми чораҳои заруриро меандешид. 93 дарсади ҳудуди ҷумҳуриро кӯҳсор ташкил медиҳад, Қувваҳои ҳарбӣ–ҳавоӣ нақши ҳалкунанда доштанашон ногузир гардид. Авиатсияи ҷангӣ дар шароити кӯҳистон ва бо назардошти тактикаи ҷангии терроризм воситаи муҳими таъмини ғалаба ба шумор меравад. Бо роҳи замини интиқол додани нерӯҳои зарбазан ба нуқтаи ноором вақт ва сайъи зиёд талаб дорад. Истифодаи нерӯи авиатсия дар амри расонидани тири ҳадафрас ба нуқтаи ҷойгирифтаи душман таъхир ба вуҷуд оварда, имкон медиҳад, доираи ҳамлаи террористон васеъ гардад. Авиатсияи ҷангӣ бошад ноаён дар фазои минтақаи ҷойгирифтаи душман пайдо шуда, зарбаи нишонрас мезанад ва барои ӯ имкони васеъ намудани амлиётро намедиҳад. Ҳамзамон, бо зарбазанӣ авиатсия метавонад беосеб десант фароварда, дар роҳи ҳаракати душман зарбаи ғайричашмдошт занад. Бо фармони Вазири мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷузъу томҳои Қувваҳои ҳарбии ҳавоӣ комендатураи сайёр ташкил ёфта, баҳри дар сатҳи баланди ҷангӣ иҷро намудани супоришҳо сафҳои он бо афсарони болаёқат пурра гардид. Маркази ин омендатура дар ноҳияи Ховалинги вилояти Хатлон буд [61, с.157].

Дар ин давра «тавассути Қуваҳои ҳарбии ҳавоӣ беш аз 25 ҳазор парвозҳои авиатсияи ҳарбӣ доир гаштааст, ки аз ин миқдор зиёда аз 10 ҳазораш парвозҳои ҷангӣ мебошад. Илова ба ин, зиёда аз 30 ҳазор тонна

борҳои гуногуни ҳарбӣ ва беш аз 40 ҳазор нафарро ба ҷойҳои таъйиншуда расонидааст» [50, с.48].

Баҳри баландбардории таваҷҷуҳ ба масъалаҳои амалии мустаҳкам намудани амнияти ҳарбӣ Шурои Вазирони Мудофиаи ИДМ ва мақомоти кории онҳо ба рушди ҳамкориҳои ҳарбии бисёртахассуси мутамарказонида шуда, бо дарназардошти зарурат дар омоданамоӣ ва таъминоти рушди кадрию илмии давлатҳои аъзои ИДМ Низоми муттаҳидаи Мудофиаи зиддиҳавоии ИДМ дар Академияи ҳарбии мудофиаи ҳавоӣ–кайҳонии ба номи маршали Иттиҳоди Шуравӣ Г.К. Жуков ва маркази илмӣ–таҳқиқотии ш. Твер, Институти илмӣ- таҳқиқотии марказии Қӯшунҳои мудофиаи–кайҳонии Вазорати Мудофиаи Федератсияи Россия амалӣ карда мешавад [57, с.25].

Вазифаи асосии Қӯшунҳои мудофиаи зиддиҳавоии ҷумҳурӣ ин таъмини амнияти сарҳадоти фазоии кишвар ва марзҳои ҷануби ИДМ - ро дар бар мегирад. Айни замон ҳавопаймову чархболҳои ҷангию нақлиётии Қувваҳои ҳарбии ҳавоӣ ва мушакҳои муосири мудофиаи зиддиҳавоии Артиши миллӣ, бо омодагии баланди ҷангӣ, аз замин фазои ҷумҳуриро назорат ва аз фазо сарҳадоти заминии кишварро муҳофизат мекунанд [50, с.49]. Қисмҳои ҳарбӣ ва дастаҳои ҷангии Қӯшунҳои мудофиаи зиддиҳавоӣ бори нахуст аз моҳи январи соли 1998 ба навбатдории ҷангӣ баҳри назорати фазо ва ҳифзи ҳаримии ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон шурӯъ намуданд [61, с.287].

Бинобар сабаби ҷанги шаҳрвандӣ рушди қувваҳои ҳавоӣ суст ҷараён дошт. Соли 1993 дар Душанбе шумораи умумии чархболҳои МИ-8МТБ 10 адад ва МИ-24 5 ададро ташкил медод. Дар соли 1996 аввалин ҳавопаймоҳои нақлиётии АН-24 (ҳавопаймои турбовинтии мусофирбар барои хатҳои кӯтоҳ ва миёна) ва АН-26 (ҳавопаймои тактикии бисёрҳадаф, ки дар заминаи Ан-24 бо муҳаррикҳои АИ-24VT тарҳрезӣ шудааст) ба Қувваҳои Мусаллаҳи ҷумҳурӣ дода шуданд. Нақшаи аз Беларус харидории СУ-25 барои ташкили эскадраи ҳамла аз солҳои 1990 амалӣ нашуд. Бо вуҷуди ин, Москва дар соли 2006–2007 дар таҳкими миқдори чархболҳои Тоҷикистон бо додани шаш чархболи Ми-8 ва Ми-24 (истеҳсоли Ҳиндустон), инчунин чаҳор адад L-39 Albatros кӯмак кард [88]

Тайи солҳои мавҷудияти Қувваҳои ҳарбии ҳавоӣ ва мудофиаи зиддиҳавоӣ ҳангоми иҷрои вазифаҳои хизматӣ дар муҳофизати давлату ҳукумат як зумра аз хизматчиёни ин навъи қӯшун ҷони худро аз даст доданд. Инҳо подполковник Середюк В., капитан Тулиев Х., сарбози қатори Курапов К., капитан Демешко И.В., капитан Алабердиев Б.А., подполковник Грудина В.В., майор Ҷураев Б., майор Бойпочоев С., кпитан Кошелев А.В., лейтенанти калон Мансуров А., лейтенанти калон Амирбеков Х. ва дигарон мебошанд.

Номи онҳо дар хотираи таърихи халқ Ватан ва ёди ҳарбиён абадӣ боқӣ хоҳад монд [61, с.289].

2–юми августи соли 1998 дастаи десантчиёни ҳавоӣ ба маркази таълимии «Фахробод» фуруд омад. Десантчиёни тоҷик яке аз сохторҳои муҳимми Қувваҳои Мусаллаҳи Тоҷикистон зодаи даврони истиқлоли кишварамон ва сипари боэътимоди давлатдории навини тоҷикон ба ҳисоб мераванд.

Гурӯҳи десантии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки «таърихномаи начандон тӯлонӣ, вале пур аз саҳифаҳои шуҷоату далерӣ доранд, фаъолияти худро соли 1993 дар марҳилаи ниҳоят мураккаби давлатдории навини халқи тоҷик ҳамчун ниҳоди асосии ҳимоякунандаи сохти конститутсионӣ ва таъминкунандаи тамомияти арзии мамлакат оғоз кардаанд. Бригадаи десантӣ барои иҷрои вазифаҳои махсусан муҳимми ҷангӣ вогузор гардидаанд, яъне десантчиён вазифаҳои вазнин, махсусан муҳим ва масъулиятнокро ба уҳда доранд» [84].

Маҳз маҳорати кордонӣ ва ватандӯстии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарфармондеҳи Олии Қувваҳои Мусаллаҳ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба он боис гардид, ки моҳи сентябри соли 2003 Қувваҳои зудамал–ҷавонтарин навъи Қувваҳои Мусаллаҳ ташкил ёфт. Ба ҳайати ин навъи қӯшун қисмҳои интизомии тайиноти махсус, ҳамлавари десантию зарбавӣ, тирандозии кӯҳӣ як қатор ҷузъу томҳои фаврӣ ва баталони сулҳовар шомил мебошанд.

Мақсади бунёди Қӯшунҳои зудамал ҷорӣ намудани усулҳои нави омодагӣ бар зидди гурӯҳҳои террористӣ дар минтақаҳои кӯҳӣ ва боз ҳам сайқал додани маҳоратҳои ҷангии Қувваҳои Мусаллаҳ мебошад. Аз рӯзҳои нахустини ташкилёбии кӯшунҳои зудамал солҳои 2003–2014 нахустин вазифаи фармондеҳии ин навъи қӯшунро генерал–лейтенант Файзизода Латиф Мирзо бар душ дошт. Генерал–лейтенант Файзизода Л.М. афсари касбии пуртаҷрибаи Қувваҳои Мусаллаҳ маҳсуб ёфта, солҳои тӯлонӣ дар вазифаҳои гуногуни роҳбарикунандаи Қувваҳои Мусаллаҳ фаъолият намудаанд [48, с.6].

Бо мақсади такмили таҷрибаи амалӣ ва иҷрои бенуқсони уҳдадориҳои Қувваҳои Мусаллаҳ дар якҷоягӣ бо давлатҳои аъзои ИДМ ҳар сол зиёда аз 30 чорабиниҳои ташкилӣ–амалии самтҳои гуногундошташударо мегузаронанд.

Бо истифода аз имконоти мавҷудаи ҳукумати мамлакат, иқтидори умумии Артиши миллӣ афзуда, дар чорабиние, ки таҳти унвони «Марз – 2021» гузаронида шуд, 1023 техникаи зиреҳпӯши ҷангӣ, 3167 техникаи автомобилӣ ва махсус, 447 воситаи артиллерӣ ва миномиёт, 234 мушакҳои мудофиаи зиддиҳавоӣ, 45 тайёраву чархболи ҷангиву нақлиётӣ дар самтҳои

амалиётӣ ба минтақаҳои иҷрои вазифаи ҷангӣ бароварда шуданд [35]. Маҳз, натиҷаи ҳамин таваҷҷуҳу ғамхориҳо, анҷоми корҳои муваффақонаи соҳавӣ, сохтмону бунёди бинову иншооти аҳамияти ҳарбидошта дар минақаҳои стратегии ҷумҳурӣ, фароҳамсозии шароити мусоиди хизматӣ, таъмин намудани сафи ҷузъу томи артиш бо кадрҳои афсарӣ, ширкат дар машқҳои муштараки васеи низомӣ дар дохил ва хориҷи кишвар ва амалинамоии масъалаҳои дигари монанд ба ин мебошад, ки имрӯз навъҳои алоҳидаи Қувваҳои Мусаллаҳ ташаккул ёфта, низомиёни мамлакат бо омодагии баланди ҷангӣ дар ҳифз ва мудофиаи марзу буми Ватан қарор доранд.

Боби сеюми диссертатсия «**Таҳкими Қувваҳои Мусаллаҳ ва таъсиси муассисаҳои таълимии ҳарбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон**» аз ду зербоб иборат буда, роҷеъ ба таъсиси муассисаҳои таълимии ҳарбӣ ва масоили марбут ба ватандӯстии хизматчиёни ҳарбӣ ва дастоварду комёбиҳо дар Қувваҳои Мусаллаҳ дар партави ташаббусҳои Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бахшида шудааст.

Дар зербоби якуми боби сеюми диссертатсия «**Таҳким ва рушди Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар замони кунунӣ»** баррасии тағйирот ва дигаргуниҳо марбут ба Артиши миллӣ ва омодабошии ҳимояи мусаллаҳонаи кишвар, қобилияти таъмини истиқлолият, якпорчагии хоки Ватан ва таъмини оромии ҳаёти осоиштаи шаҳрвандон мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст.

Дар шароити кунунӣ таҳким ва рушди Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз самтҳои калидии сиёсати давлатӣ мамлакат буда, марҳалаҳои ташаккул, дастоварду комёбиҳо ва уҳдадории Артиши миллиро фаро мегирад. Мутобиқ намудан ва навсозии техникӣ, яке аз авлавиятҳои калидиест, ки мунтазам аз ҷониби Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид мешавад.

Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар суханрониҳои худ борҳо таъкид кардааст, ки хатару таҳдидҳои муосир такмили доимии омодагии ҷангӣ, тақвияти интизом ва дар хизматчиёни ҳарбӣ тарбияи рӯҳияи ватандӯстӣ, масъулият ва садоқат ба Ватанро тақозо мекунанд. Ӯ инчунин, ба ҳамкории байналмилалӣ дар соҳаи амният ва мубориза бо терроризм, экстремизм ва ҷиноятҳои фаромиллӣ аҳамияти калон медиҳад.

Самти муҳими рушди Қувваҳои Мусаллаҳ ҷорӣ намудани технологияҳои муосир, такмили омӯзиши афсарон, машқҳои мунтазам ва такмили низоми фармондеҳӣ ва назорати қӯшунҳо мебошад. Ин тадбирҳо барои таъмини омодагии баланди ҷангии артиш ва қобилияти он барои вокуниши самаранок ба ҳама гуна таҳдидҳо равона карда шудаанд.

Қобил ба зикр аст, ки унсури асоситарини **таҳким ва рушди** Қуввaҳои Мусаллаҳи ҳар як артишро омодагии размии он ташкил медиҳад, зеро маҳз сатҳи омодабошии ҷангӣ қобилият ва қудрати воқеии артишро муайян мекунад ва бақои ҳар як кишвар бо мавҷудияти артиши он робитаи ногусастанӣ дорад. Ташаккули санъати размии Қуввaҳои Мусаллаҳ сатҳи афзояндаи назария ва амалия дар омодагӣ ва гузаронидани амалиётҳои ҳарбӣ мебошад, ки бар асоси донишҳои илмии ҳарбӣ ва сатҳи баланди фарҳанги касбии ҳарбӣ асос ёфтааст. Яъне, тақвияти силоҳ ва техникаи ҳарбӣ худ аз худ муваффақияти ҷангро муайян карда наметавонанд, балки «авлавияти тақвияти Артиши миллӣ, беҳтаркунонии сифатнокии ҳайати шахсии қушунҳои Қуввaҳои Мусаллаҳ зиракии баланди сиёсӣ ва баланд бардоштани омодагии размӣ онҳо ба ҳисоб меравад.

Ба ҳамин тартиб, ҳамасола тибқи нақшаи ягонаи тайёрии ҷангӣ дар Қуввaҳои Мусаллаҳ дар ҳама гарнизонҳои ҷумҳурӣ, бо ҷалби раисони вилоятҳо, шаҳру ноҳияҳои мамлакат, шаҳрвандони ҷумҳурӣ ва дигар сохторҳои қудратӣ маҷмӯи машқҳои муштараки зиддитеррористӣ, тамринҳои васеи амалиётӣ-тактикӣ ва стратегӣ, машғулиятҳои омодагии сафарбарӣ, ҷамъомади мудофиаи ҳудудӣ ва дигар чорабиниҳои низомӣ ташкилу ба роҳ монда мешаванд [4].

Сафҳои Артиши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, асосан аз ҳисоби хатмкардагони Донишкадаи ҳарбии Вазорати мудофиа, академияҳои ҳарбӣ ва донишгоҳҳои кишварҳои хориҷӣ таъмин карда мешаванд.

Қайд намудан ба маврид аст, ки «айни замон, дар муассисаҳои таълимии олии ҳарбии кишварҳои дӯст, яъне академияҳо, тақрибан 600 курсант ва зиёда аз 120 нафар донишҷӯён илми ҳарбиро меомӯзанд. Танҳо дар донишкадаҳои ҳарбии Федератсияи Россия зиёда аз 80 нафар мутахассисони ҳарбӣ тайёр карда мешавад» [61, с.79].

Айни ҳол дар муассисаҳои олии таълимии ҳарбии кишварҳои хориҷ наздики 800 нафар таҳсили илми низомӣ менамоянд, ки ҳайати онро курсантону шунавандагони Академияву омӯзишгоҳҳои олии ҳарбӣ ташкил медиҳанд. Дар муддати кӯтоҳи таърихӣ кишварҳои зиёде истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба расмият шинохтанд.

Маҳз, эътирофи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун давлати соҳибистиқлол имкон дод, ки «бори аввал барои фиристодан ба донишгоҳҳои Олии Россия ва Узбекистон бо шумораи 70 нафар курсант – тирандозон, 40 нафар мутахассисони хизмати наҷотдиҳӣ аз садама ва сухтор интихоб карда шуданд. Ҳамчунин, барои таҳсил дар Донишгоҳҳои Россия 149 нафар, ба Ҷумҳурии Ӯзбекистон 66 нафар ҷудо намуданд, ки иқдоми пешгирифтаи ҳукумати кишвар аз 20 то 30–юми сентябри соли 1993 фиристодани ин

курсантҳо ба донишгоҳҳои олии Федератсияи Россия ва Ҷумҳурии Ӯзбекистон амалӣ гашт» [67, с.92].

Инчунин, ҳар сол афсарон ва курсантҳои тоҷик ба муассисаҳои таълимии ҳарбии Федератсияи Россия, Ҷумҳуриҳои Қазоқистон, Озарбойҷон, Ҳиндустон, Чин, Покистон, Чехия барои омӯзиш, бозомӯзӣ ва такмили маҳорати касбӣ фиристода мешаванд.

Айни замон Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо зиёда аз 50 кишвари олам ҳамкориҳои ҳарбӣ ва ҳарбӣ–техникии дуҷониба ва бисёрҷонибаро ба роҳ мондааст. Ҳамасола навгоникуниҳои Қувваҳои Мусаллаҳ вобаста ба иқтидорҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ монда мешавад. Тибқи маълумотҳои SIPRI [89], дар рейтингҳои ҷаҳонӣ аз воридоти аслиҳа дар давраи аз соли 1994 то соли 2017 Тоҷикистон барои харидорӣ намудани яроқ зиёда аз 1 млрду 42 млн доллари ИМА сарф намудааст [79, с.28].

Ҷумҳурии мардумии Чин низ барои Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ёрии калон расонид. Кумакҳои ҳарбӣ – техникии Чумҳурии мардумии Чин дар солҳои 1993 то 2010 зида аз 18 миллион долларо ташкил дод [78, с.199].

Раванди таълиму тарбия дар Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон як низоми ҳамаҷониба фарогир аст, ки барои тарбияи хизматчиёни ҳарбӣ ба чунин унсурҳои: риояи интизоми ҳарбӣ, рушди донишҳои касбӣ, маҳорату малакаи касбӣ, ки барои иҷрои вазифаҳои ҷангӣ ва фидокори равона шудааст. Ин раванд омӯзиши қатъии ҳарбиро бо кори амиқи идеологӣ муттаҳид мекунад.

Раванди рушди соҳаи ҳарбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои мутобиқ кардани Артиши Миллӣ ба мушкилоти муосири геополитикӣ пеш аз ҳама таҳдиду хатарҳои терроризм ва экстремизм равона шудааст. Дар раванди бунёдкориҳо сохтмони маҷмааҳои муосири низомӣ бо шароити беҳтари зиндагӣ барои сарбозон ва афсарон, ки бо низоми гармидиҳӣ ва таъминоти об ва ошхонаҳои муосир муҷаҳҳаз мебошанд.

Бо мақсади ҷисман обутоб ёфтан, баланд бардоштани маҳорату малакаи ҷангии хизматчиёни ҳарбӣ аз соли 2003 дар тобеияти Вазорати мудофиа Клуби марказии варзишии артиш амал мекунад, ки дар доираи нақшаву чорабиниҳо ҳамасола чандин чорабиниҳои сатҳи гуногуни варзишӣ гузаронида мешавад.

Тайи 30 соли Истиқлоли давлатӣ дар Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон бисёр тағйирот ва дигаргуниҳо ба вуқӯъ пайвастанд. Таълимоти назарияи ҳарбӣ–сиёсӣ Доктринаи ҳарбӣ коркард гардид, ки баҳри ҳимояи

якпорчагии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва омодабошии ҳимояи мусаллаҳонаи мамлакат ва халқ то ин давра нақши муҳимро мебозад [33, с.3].

Таҳаввулоти Қувваҳои Мусаллаҳ бо навсозии пайваста ва мутобиқ ба шароити тағйирёбандаи геополитикӣ амалӣ мегардад. Паз аз анҷоми Ҷанги шаҳрвандӣ дар соли 1997 гузаронидани ислоҳоти ҳарбӣ иқдомҳои наҷиб ба вуқуъ пайваст. Дар ин давра дар назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон як чанд вазифаҳо барои тақвияти Артиш миллӣ гузошта шуд: ташкили артиши касбӣ; навсозии аслиҳа ва техникаи зиреҳии размӣ; баланд бардоштани омодагии размии ҷузъу томҳои Қувваҳои Мусаллаҳ.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста тақвияти иқтидори минбаъдаи Қувваҳои Мусаллаҳ якчанд вазифаҳоро гузоштааст: такмили сохтор ва фаъолияти Қувваҳои Мусаллаҳ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ; тақвияти заминаҳои моддию техникии Қувваҳои Мусаллаҳ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ; омодабошии доимии размии ҳайати шахсии сохторҳои низомӣ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ; омода намудани мутахассисони баландихтисоси ҳарбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии ҳарбии дохил ва хориҷи мамлакат ва ба кадрҳои ҷавони ба талаботи замона ҷавобгӯй, таъмин намудани ҷузъу томҳои низомӣ маҳсуб меёбад [35, с.2].

Вазъи нооромии ҳарбиву сиёсӣ, ки имрӯз минтақа ва ҷаҳонро фаро гирифтааст, инчунин, торафт вусъат пайдо кардани миқёси хатару таҳдидҳои муосир, қабл аз ҳама терроризму экстремизм, қочоқи силоҳ, маводи мухаддир, ҷиноятҳои киберӣ ва дигар ҷиноятқориҳои муташаккили фаромиллӣ аз ҳар як хизматчии ҳарбӣ, сохторҳои низомӣ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ сатҳи баланди омодабошии ҷангӣ, маҳорату малакаи касбӣ, эҳсоси гарми ватандӯстӣ, садоқат ба Ватан, давлат ва миллат, ифтихори ватандорӣ, ҷасорату далерӣ ва мардонагиву фидокориро талаб менамояд.

Ҳамин тариқ, таҳким ва рушди Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар замони кунунӣ ба он нигаронида шудааст, ки Артиши миллӣ ҳамчун самти ташаккули ватандӯстӣ ва кафили сулҳу субот, сипари боэътимоди Ватан маҳсуб ёфта, рушди минбаъдаи ин ниҳоди давлатӣ на танҳо дар рушди техника, балки дар иродаи қавӣ ва худогоҳию худшиносии миллии ҳар як хизматчии ҳарбӣ таҷассум меёбад.

Зербоби дуюми боби сеюм **«Низоми омодасозии кадрҳо ва тарбияи ватандӯстӣ дар Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон»** номгузорӣ шудааст, ки яке аз бахшҳои мубрами омӯзиши соҳаи ҳарбӣ маҳсуф ёфта, масъалаҳои бунёди инфрасохтори таълимӣ ва ба роҳ мондани корҳои тарбиявиро дар артиш дар бар мегирад, ки масъалаи гузошташуда таҳқиқи худро ёфтааст.

Дар шароити мураккаби ҷаҳони муосир, ки бо барҳӯрди манфиатҳои геополитикӣ асос ёфтааст, таъмини ҳифзи истиқлоли давлат аз сатҳи баланди касбият, низоми таълиму тарбияи муассисаҳои таълимии ҳарбӣ, ки ҳамчун заминаи тайёр кардани кадрҳои баландихтисос хизмат мекунанд, барои ноил шудан ҳадафи стратегӣ нақши калидӣ мебозанд.

Дар марҳилаи аввали таъсисёбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон (1992–1993) ҳукумати мамлакат бо мушкилоти шадиди набудани мутахассисони касбии миллӣ ва пойгоҳи мустаҳками моддию техникии таълимӣ рӯ ба рӯ буд. Бо дарки амиқи ин вазъ Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон масъалаи омода намудани кадрҳои миллӣ ва таъсиси муассисаҳои таълимии ҳарбиро ба ҳайси яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатӣ дар соҳаи мудофиа муайян намуданд.

Баъд аз Иҷлосияи XVI Шурои Олӣ таҳти роҳбарӣ ва дастгирии бевоситаи Раиси Шурои Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон инфрасохтори муҳими таълими ҳарбӣ дар кишвар бунёд карда шуд, ки нахустин муассисаи таълимии омодасозии кадрҳои ҳарбӣ – Коллеҷи муҳандисию фармондеҳии Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

Донишкадаи ҳарбии Вазорати мудофиа ҳамқадами Истиқлоли давлатӣ буда, бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 29-уми сентябри соли 1992, №УП-198, ҳамчун Коллеҷи олии ҳарбии фармондеҳӣ-муҳандисии Тоҷикистон (Қарори Кабинети Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба масъалаҳои Коллеҷи олии ҳарбии фармондеҳӣ-муҳандисии Тоҷикистон» дар шаҳри Душанбе аз 3-юми октябри соли 1993, №404), дар пойгоҳи собиқ Техникуми геологӣ ташкил гардида, баъдтар ба Донишкадаи ҳарбии Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи табдил додани Коллеҷи олии ҳарбии Тоҷикистон ба Донишкадаи ҳарбии Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон” аз 30-юми апрели соли 2002, №195) табдил ёфтааст [61, с.465]. Аз рӯзҳои нахустини таъсиси Коллеҷ ҳайати роҳбарии он ба мушкилоти зиёде рӯ ба рӯ гардид. Зарур буд, ки масъалаи ташаккули муассиса, бо ҳайати афсарон, омӯзгорони дорои унвони илмӣ пурра гардонидани он, омода намудани курсантҳо дида баромада шавад.

Соли 1993 дар ҷумҳурӣ ҷанги шаҳрвандӣ идома дошт, аммо бо ин нигоҳ накарда, комиссияи қабули коллеҷ ташкил ёфт ва ба фаъолият пардохт, ки дар натиҷа 1575 ариза барои супоридани имтиҳонҳои дохилшавӣ ба унвони муассиса ворид гардид [67, с.91].

23–юми юми феврали соли 1993–рӯзи таъсиси Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон курсантҳо ва сарбозони коллеҷ савганди ҳарбӣ қабул

карда, дар гузаронидани намоиши паради ҳарбӣ ботантана иштирок намуданд.

Ҳайати шахсии Коллеҷи олии ҳарбии Тоҷикистон дар радифи хизматҳои шоён ва таълиму тарбияи курсантону шунавандагон, мувофиқи талаботи Фармони Вазири мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 11–уми майи соли 1996 дар ҳайати ротаи муттаҳидаи Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби қисмҳои гарнизони шаҳри Душанбе барои иҷрои супоришҳо дар муҳорибаҳо алайҳи ҷиноятқорон иштирок намуданд [36, с.93].

30-юми апрели соли 2002 таҳти рақами №195 Коллеҷи олии ҳарбӣ ба Донишкадаи ҳарбии Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон табдили ном намуд [36, с.2]. То ба имрӯз аз ҳисоби хатмкардагони Донишкадаи ҳарбии Вазорати мудофиа ҳамасола аз рӯи 18 ихтисос зиёда аз 200 афсари касбӣ мутахассис, омода менамояд [46, с.83].

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ–Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарфармондеҳи Олии Қувваҳои Мусаллаҳи кишвар, генерали артиш муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қишрҳои осебпазири ҷомеа, ятимон ва кӯдакони бепарасторро пайваста таҳти ғамхории падарона ва таваҷҷӯҳи доимии хеш қарор медиҳанд.

Ҳоло дар Донишкадаи ҳарбӣ, Литсейи ҳарбӣ ва қисму воҳидҳои низомии тобеи Вазорати мудофиа 120 нафар ашхоси ятимони кул ва бепарасторон ба қайд гирифта шудаанд, ки онҳо ба ҳайси донишҷӯ таҳсил менамоянд, ки баъди хатм ба кори доимӣ таъмин мегарданд [49, с.230].

Соли 1992 беш аз 60 % кормандони мақомоти амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон маълумоти тахассусӣ надоштанд. Ҳамчунин тағйироти ҷиддӣ дар назария ва амалияи кори оперативӣ зарурати такмил додани тайёрии кадрҳоро ба миён овард. Дар натиҷаи амалӣ гардонидани чораҳои ташкилӣ ҳанӯз моҳи феврали соли 1993 курсҳои якмоҳаи таълимӣ ба кор шуруъ карданд [50, с.254].

Бо фармони Президенти ҷумҳурӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таҳти №216 аз 15-сентябри соли 2001 аввалин маротиба дар мамлакат Омӯзишгоҳи олии сарҳадӣ ташкил карда шуд, ки он барои Қӯшунҳои сарҳадӣ афсаронро бо тахассусҳои гуногун омода мекунад. Омӯзишгоҳи Олии сарҳадӣ бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон № 123/5 аз 19 – уми марти соли 2007 таъсис ёфтааст. Баъдан муассисаи таълимӣ Донишкадаи олии сарҳадӣ номгузорӣ шуд, ки дар он аз руйи 4 ихтисоси марзбонӣ мутахассисон тайёр карда мешавад. То имрӯз Донишкадаи олии сарҳадиро 1100 нафар ҷавонписарон ва 10 нафар духтарон хатм намуданд, ки аз ин теъдод 26 нафар соҳиби дипломи сурх мебошанд [50, с.231].

Кафедраҳои ҳарбии назди муассисаҳои таҳсилоти олии кишвар дар дар таҳкими иқтидори Артиши миллӣ, хусусан омодасозии захираҳои

сафарбарӣ–кадрҳои афсарӣ, таълими ҳарбӣ–ватандӯстӣ, ташаккули ҳисси масъулиятшиносӣ барои ҳимояи Ватан, ҷалби собиқадорони мақомоти низомӣ ва мутахассисони соҳа, пешбурди раванди таълими ҳарбӣ ва таҳқиқоти соҳавӣ, нақши муҳим ва мутаносибро иҷро намуданд.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, натанҳо асосгузори таърихии Артиши миллӣ балки муаллифи ғояҳои асосии тарбиявии ин институти давлатӣ ба шумор рафта, ташаббусҳои созандаи ӯ ҳамчун намунаи олии ватандӯстӣ сармашқи омӯзиши хизматчиёни ҳарбӣ ба шумор меравад, чунки дар замони муосир Қуввaҳои Мусаллаҳ бе ақидаҳои бунёдӣ рӯҳияи ватандӯстӣ наметавонад устувору побарҷо бошад.

Аз ин рӯ, нақши Консепсияи корҳои сиёсию тарбиявӣ дар Қуввaҳои Мусаллаҳ аз он иборат аст, ки он метавонад таҷрибаи таърихии гузаштаро ба силоҳи маънавии сарбози имрӯза табдил диҳад.

Консепсияи корҳои сиёсию тарбиявӣ дар Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуҷҷати муҳимми стратегӣ маҳсуб ёфта, самтҳои асосии тарбияи хизматчиёни ҳарбиро дар иҷрои вазифаҳои тарбияи маънавию равонӣ муайян менамояд, ки 20-уми феврали соли 2015, таҳти № 369 бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба имзо расонида шуд, ки нақши ин консепсия дар Қуввaҳои Мусаллаҳ ҷиҳати мустаҳкам намудани қобилияти мудофиавии кишвар аз бисёр ҷанбаҳои муҳим иборат аст [18, с.1].

Насли ҷавони кишварамон бояд дарк намоянд, ки «Қуввaҳои Мусаллаҳ ва сохторҳои мақомоти ҳифзи ҳуқуқи ҷумҳуриамон чи гуна озмоишҳои сахти ҳарбиро аз сар гузарондааст. Дар солҳои 1995 то 1997 мутобиқи иттилои мақомоти КДАМ дар дохили кишвари мо зиёда аз 38 хадамоти махсуси хориҷӣ барои барҳам задани сулҳу субот байни мардум тамоми воситаҳоро истифода мебурданд» [34, с.4].

Ҳамин тариқ, дар натиҷаи таҳқиқи ва таҳлили зербоби мазкур метавон, ба чунин натиҷаҳо расид, ки ташкил ва рушди муассисаҳои таълимии ҳарбӣ омили калидии таъминкунандаи амнияти миллии давлат буда, бевосита ба сатҳи омодабошии ҷангӣ ва иқтидори мудофиавии Қуввaҳои Мусаллаҳ таъсири мустақим мерасонад:

- дар шароити муосир низоми тайёр кардани кадрҳои ҳарбӣ бояд усулҳои нави мудофиавӣ ва таҷрибаи нави ҷангҳои муосир мутобиқ карда шавад.

- муассисаҳои таълимии ҳарбӣ ҳамчун манбаи асосии таъминкунандаи қисмҳои низомӣ бо афсарони ҷавон, соҳибкасб ва босаводу соҳибтаҷриба баромад мекунанд.

- артиши муосир техникаи мураккабро талаб мекунад; бинобар ин, муассисаҳои ҳарбӣ натанҳо макони омӯзиши тактика, балки маркази рушди тафаккури техникиву илмии ҳарбӣ мебошанд.

- дар замони муосир, ки хатарҳои иттилоотӣ ва мафкуравӣ хело зиёд гардидааст, қудрати артиш натанҳо бо силоҳ, балки аз тарбияи ватандӯстии хизматчиёни ҳарбӣ вобаста аст. Ватандӯстӣ сипари боэътимодест, ки дар замири ҳар як хизматчии ҳарбӣ ҳисси худшиносии миллиро устувор мегардонад.

Дар маҷмуъ, Қуввахои Мусаллаҳ бе арзишҳои баланди маънавӣ, ахлоқӣ ва боварinокии қарзи худ дар назди Ватан, на танҳо қобилияти ҳимоя намудани онро аз даст медиҳад, балки ба қуввае табдил меёбад, ки вай барои халқи худ хатарнок мебошад.

ХУЛОСА

1.Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия

Бо назардошти натиҷаҳои пажуҳиши вобаста ба мавзуъ ба чунин хулосаҳо расидан мумкин аст:

– ба ҳар як мамлакат барои муҳофизати бутунии ҳудудӣ ва истиқлол қувваи тавонои мудофиавӣ лозим аст. Бар асоси ҳаводису воқеаҳои ҳарбию сиёсии рухдода, метавон исбот намуд, ки байни истиқлоли сиёсиву иқтисодии кишвар ва иқтидори низомӣ ва мудофиавии он робитаи мустақими қатъӣ вуҷуд дорад.

Омӯзиши таърихи ташаккули Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир як мавзуи мубрам маҳсуб ёфта, марҳилаҳои омӯзиши он аз бесарусомониҳои ҷанги шаҳрвандӣ то таъсиси сохтори муосир ва рушдёфтаро дар бар мегирад. Ҳангоми омӯзиши марҳилаҳои ташаккули Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон манбаҳои истифодашуда роҷеъ ба мавзуъ ба якчанд гурӯҳ метавон ҷудо намуд:

–якум, асноди бойгонӣ роҷеъ ба марҳилаи ибтидоӣ, солҳои 1991–1993-ро дар бар мегирад. Дар ин марҳила ташкили Қуввахои Мусаллаҳ дар Эъломияи истиқлоли давлатӣ ва фармону қарорҳои Раёсати Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Иҷлосияи XVI Шурои Олӣ дарҷ гардида, Фармони Раёсати Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 18–уми декабри соли 1992 «Дар бораи таъсиси Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон»–ро дар бар мегирад. Дарвоқеъ, Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон амалан дар заминаи Фронти халқӣ ва гурӯҳҳои собиқ тарафдори ҳокимияти Конститутсионӣ бар хилофи дигар ҷумҳуриҳои аъзои ИҶШС бе мавҷудияти пойгоҳи моддӣ–техникӣ аз сифр ташкил дода шуд;

–дуюм, аснод доир ба марҳилаи дуюми ташаккули Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 1993–1997–ро дар бар гирифта, дар ин марҳила таваҷҷуҳ ба таҳкими марзҳо, қабули қарор дар бораи савганди ҳарбӣ, фармон дар бораи ташкили ҷузъу томҳои Қуввaҳои Мусаллаҳ, қарори муштараки ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҳукумати Федератсияи Россия доир ба эъзоми Дивизияи 201-уми ва Нерӯҳои сулҳҷӯйи дастаҷамъонаи ИДМ–ро дар бар мегирад;

асноде, ки ба марҳилаи сеюми ташаккули Қуввaҳои Мусаллаҳ ҳамгироӣ ва азнавташкилдиҳӣ бахшида шудааст, солҳои 1998 то соли 2000–умро дар бар мегирад;

–имзои Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ таҷрибаи беназири таърихии Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳсуб меёбад, ки дар ин марҳила ворид кардани воҳидҳои Мухолифини тоҷик (ИНОТ) ба ҳайати ҷузъу томҳои Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад;

–аснод ва адабиёт аз солҳои 2000–ум то имрӯзро дар бар гиранда ба марҳилаи ташаккули артиши касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон рост меояд. Қобили қайд аст, ки дар ин марҳила аввалин кадрҳои Донишкадаи ҳарбии Вазорати мудофиа ва хатмкардагони омӯзишгоҳҳои Федератсияи Россия ба сафҳои Қуввaҳои Мусаллаҳ дохил карда шуданд, ки заминаи ташкили навъҳои алоҳидаи ҷузъу томҳои Қуввaҳои Мусаллаҳро фароҳам овард.

Таъсиси ҷузъу томҳои Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон як раванди мураккаб, маҳсуб меёбад, ки зарурати бунёд ва таҳкими онҳоро метавон дар самтҳои зерин арзёбӣ намуд;

якум, вазъи геополитикии минтақа, аз ҷумла фаъолияти гурӯҳҳои террористӣ ё экстремистӣ, марзи тӯлонӣ бо Афғонистони ноором дар минтақа;

дуюм, бо дарназардошти ҳудуди ҷуғрофии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки 93% онро кӯҳҳо ташкил медиҳад, ташкили Қуввaҳои ҳарбӣ–ҳавоӣ ва мудофиаи зиддиҳавоӣ, Қӯшунҳои зудамал, ки қодир бошанд дар ҳар шароит, аз ҷумла шароити кӯҳсор амал намоянд;

сеюм, уҳдадориҳо дар доираи рисолати сулҳҷӯёна низ ҷанбаи дигари ташкили ҷузъу томҳои Қуввaҳои Мусаллаҳ маҳсуб ёфта, барои иштирок дар амалиётҳои дастаҷамъии вокуниши фаврии қуввaҳои аъзои САД мебошад;

чорум, аҳаммияти афзояндаи безараргардонии минтақаҳои ҳасос ҷиҳати таъмини амнияти марзи ҷумҳурӣ ва таъсиси воҳидҳои муҳандисӣ дигаргуниҳоро тақозо менамуд.

Дар ташаккули Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон–САД (Созмони Аҳдномаи Амниятии Дастҷамъӣ) нақши бориз дорад. САД–созмони сиёсию ҳарбӣ мебошад, ки ба ҳифзи амният ва субот дар минтақаи

Осиёи Марказӣ, махсусан барои кишварҳои аъзои он, мусоидат менамояд. Ҷумҳурии Тоҷикистон аз давраи аввали таъсиси СААД аъзои он мебошад. Ин созмон барои рушд ва тақвияти Қуввахои Мусаллаҳи кишвар ва инчунин таъмини амнияти минтақа аҳаммияти муҳим дорад. СААД ба кишварҳои аъзои худ, аз ҷумла Тоҷикистон, барои рафъи хатару таҳдидҳои амниятӣ мусоидат мекунад. Хусусияти ҷуғрофии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Афғонистон аҳаммияти стратегиро медиҳад. Дар бахши ҳамкориҳои ҳарбӣ ва ҳарбӣ – техникӣ Тоҷикистон, аз барномаҳои таълимию амалии ин созмон баҳраманд гашта, фаъолияти созмон ба афзоиши омодагии размии Қуввахои Мусаллаҳи кишвар мусоидат мекунад. Ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлатҳои аъзои СААД кумак мекунад, ки Қуввахои Мусаллаҳ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқи кишварҳои аъзои созмонро бо технологияҳои нави муосир муҷаҳҳаз намоянд. Ба замони муосир мутобиқ гардонидан ва афзоиши иқтидори мудофиавӣ ба Қуввахои Мусаллаҳ кумак мерасонад, ки барои муқовимат бо хатару таҳдидҳо худро мутобиқ намоянд. СААД барои Ҷумҳурии Тоҷикистон як шарики стратегӣ буда, дар таъмини рушди устувори амнияти кишвар нақши муҳим мебозад [6-М; 3-М].

Дар ташаккули Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистони соҳибистиқлол ҳамкориҳои ҳарбӣ–техникӣ бо кишварҳои минтақа, аз қабили СҲШ нақши хеле калон доранд. Чунки ҷаҳони муосир дучори шаклҳои нави муқовимати низомӣ аст. Таҳдидҳои глобалӣ, бахусус терроризм барои амнияти сайёра ва кишварҳои ҷаҳон хатари ҷиддӣ эҷод менамояд. Аз ин рӯ, тайёрии ҷангии ҷузъу томҳо бо роҳи иштирок дар машқҳои муштарак такмил меёбад. Машқҳои муштарак дар Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон пайваста гузаронида мешавад, ки ҳангоми гузаронидани машғулиятҳои назариявӣ ва амалии фанни таърихи ҳарбӣ бояд ҷиҳатҳои мусбати он арзёбӣ гардад [6–М].

Дар шароити муосири рушди иқтисоди бозорӣ ва густариши равандҳои муҳоҷиратӣ, махсусан дар пасманзари пайдоиши фазои холии маънавӣ миёни ҷавонон, таҳдидҳои иттилоотӣ ва паҳншавии ақидаҳои бегона рӯз то рӯз мураккабтар ва хавфноктар мегарданд. Ин омилҳо зарурати таҳкими низоми тарбиявию идеологиро ҳамчун унсури муҳими таъмини амнияти миллӣ ба миён мегузоранд.

Дар ҳамин замина, 20 феврали соли 2015 аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Консепсияи корҳои сиёсию тарбиявӣ дар Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардид, ки ба як санади муҳимми стратегӣ дар самти ҳифзи амнияти миллӣ табдил ёфтааст. Қабули ин консепсия ба иҷрои вазифаҳои муҳими таълимию тарбиявӣ, аз ҷумла ташаккули эҳсоси баланди ватандӯстӣ, садоқат ба Ватан, Президент ва

савганди ҳарбӣ, инчунин таҳкими худшиносии миллӣ ва масъулияти шаҳрвандӣ дар сафи хизматчиёни ҳарбӣ, равона гардидааст.

Самтҳои калидии ин ҳуҷҷат фарогири тарбияи шуури миллӣ маҳсуб ёфта, он аз омилҳое чун омӯзиши амиқи таърих, шинохти рамзҳои давлатӣ ва дарки дастовардҳои даврони истиқлолият иборат мебошад. Ҳамзамон, ташаккули зиракии сиёсӣ ва баланд бардоштани маърифати ҳуқуқӣ, аз ҷумла азхудкунии муқаррароти Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун ҷузъҳои муҳими ин раванд таъкид мегарданд.

Зеро дар шароити муосир майдони асосии рақобат ва ҳатто бархӯрди манфиатҳо натанҳо фазои низомӣ, балки пеш аз ҳама шуури ҷамъиятӣ ба ҳисоб меравад, ки абзорҳои асосии он ақида, равони иҷтимоӣ ва ҷараёнҳои иттилоотӣ мебошанд.

Дар ҷанги муосир тарафҳои ба ҳам муқобил барои ба даст овардани ғалаба тамоми захираҳои моддию маънавии худро ба кор меандозанд, ки ақида, ҳамчун омили муҳимми муассир шуморида мешавад. Мавқеи геостратегии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин густариши босуръати паҳншавии иттилоот тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ, зарурати қабули Консепсияи корҳои сиёсию тарбиявиро дар Қуввахои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба миён гузошт. Зеро дар чунин шароити мураккаб хизматчиёни ҳарбӣ бояд дорои сатҳи баланди устувории маънавию идеологӣ бошанд, то битавонанд ба фишор ва таъсири ақидаҳои бегона муқовимати муассир нишон диҳанд.

Ҷанбаи муҳими тарбиявии ин ҳуҷҷат ба ташаккули ҳисси баланди ифтихор аз касби пуршарафи ҳарбӣ ва хизмати содиқона дар сафи Қуввахои Мусаллаҳ равона гардидааст. Артиш дар ин замина ҳамчун мактаби шуҷоат, масъулият ва кафили асосии сулҳу субот дар кишвар арзёбӣ мешавад. Ҳамзамон, ин консепсия аз хизматчии ҳарбӣ натанҳо такмили маҳорати касбӣ ва омодагии ҷангиро талаб менамояд, балки ӯро ҳамчун як шахсияти бошуур, ватандӯст ва ҳомии арзишҳои миллӣ тарбия намуда, барои ҳимояи манфиатҳои давлату миллат омода месозад [2-М; 3-М].

Яке аз омилҳои муҳими саркашии ҷавонон аз хизмати ҳарбӣ, набудани сатҳи зарурии омодагии пеш аз даъватӣ ба ҳисоб меравад. Таҳқиқот нишон медиҳанд, ки мушкилоти калидӣ дар рушди илми ҳарбии кишвар бетаваҷҷуҳии ниҳодҳои дахлдор ба бахшҳои бунёдии ин соҳа иртибот дорад. Пеш аз ҳама, ин ба сатҳи пасти таълими фанни «Омодагии дифои ҳарбӣ» ва ба таври кофӣ истифода нашудани имкониятҳои бозиҳои ҳарбӣ–варзишӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ марбут мебошад. Мутаассифона, таълими фанни мазкур дар аксари муассисаҳои таълимӣ то ҳол ба талаботи

замони муосир мутобиқат намекунад, ки ин ҳолат, аз ҷумла дар номувофиқатии китобҳои дарсӣ бо барномаҳои таълимӣ равшан мушоҳида мегардад.

Дар чунин шароит, низоми омодагии пеш аз даъват бояд фарогири ҷанбаҳои тарбияи ҷисмонӣ, ахлоқӣ ва маънавӣ дар рӯҳияи арзишҳои миллӣ бошад, ба рушди ҳисси ватандӯстӣ ва масъулияти шаҳрвандӣ мусоидат намояд. Танҳо дар сурати ташаккули чунин заминаи мукаммали тарбиявӣ метавон дар зеҳну шуури ҷавонон унсурҳои омодагии воқеии ҳарбӣ ва ҳифзи манфиатҳои давлатро парвариш кард.

Аз ҷониби дигар, сарфи назар аз он ки Ташкилоти ҷамъиятии мададгори мудофиа (ТҶММ) дар самти омодасозии наваскарон ва татбиқи барномаҳои таълимии омодагии дифои ҳарбӣ, инчунин тарбияи ватандӯстӣ талошҳои муайян анҷом медиҳад, ҳолати инфрасохторӣ ва моддию техникии муассисаҳои он ба талаботи муосир ҷавобгӯ нест. Аксари ин муассисаҳо, ки таърихи таъсисашон ба миёнаҳои асри XX бармегардад, то ҳол дар биноҳои куҳна ва ба меъёрҳои муосири таълим номутобиқ ҷойгир буда, имкониятҳои маҳдуди таълимӣ доранд. Илова бар ин, дар минтақаҳои дурдасти кишвар сатҳи огоҳии хонандагон дар бораи фаъолияти ин ташкилот хеле паст арзёбӣ мегардад.

Бо дарназардошти ин, такмили низоми бозомӯзӣ ва баланд бардоштани ихтисоси омӯзгорон бо истифодаи имкониятҳои ТҶММ ҳамчун як зарурати стратегии соҳаи маориф ва амнияти миллӣ баррасӣ мегардад. Дар ин замина, ҷалби фаъоли омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба равандҳои амалӣ, аз ҷумла шиносоӣ бо усулҳо ва технологияҳои муосири таълими ҳарбӣ, аҳамияти калидӣ пайдо мекунад.

Татбиқи чунин равиши муосир метавонад натанҳо ба баланд гардидани сатҳу сифати омодагии пеш аз даъват мусоидат намояд, балки заминаҳои устувори ташаккули ҳисси ватандӯстӣ, худшиносии миллӣ ва масъулияти шаҳрвандиро дар миёни ҷавонон таҳким бахшад, ки ин дар маҷмӯъ омили муҳими таъмини суботи иҷтимоӣ ва амнияти давлатӣ ба шумор меравад. [5-М].

Дар тули се даҳсола дар баробари рушди соҳаҳои мухталифи давлатӣ, ҳукумати мамлакат барои рушди Қуввaҳои Мусаллаҳ тамоми кӯшишҳоро ба харҷ доданд. Қобил ба зикр аст, афзоиши иқтидори Қуввaҳои Мусаллаҳ бо кӯшишу заҳматҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон амалӣ гардида, дар шароити ниҳоят ноустувор ва мураккаби геополитикӣ ба як сохтори муккамалу муқтадир ва ҳомии соҳибихтиёрии давлатӣ табдил ёфтааст.

Қувваҳои Мусаллаҳ рисолати худро дар таҳкими марзу буми Тоҷикистон тақвият намуда, на танҳо дар самти таъмини амнияти миллӣ, балки ба амнияти минтақавӣ низ саҳми бориз гузоштанд. Дар раванди дастовардҳои назаррас дар рушди Қувваҳои Мусаллаҳ ба роҳ мондани низоми гуногунсатҳи омода намудани кадрҳои афсарӣ (ташкил додани Донишкадаи ҳарбии Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, омӯзишгоҳҳои омоданамоии кадрҳои соҳаи марзбонӣ, Литсейи ҳарбӣ) назаррасанд.

Дар натиҷаи сиёсати созандаву бунёдкоронаи Сарвари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон инфрасохтори соҳаи мудофиавӣ рушд ёфта, дар тамоми минтақаҳои марзии кишвар дидбонгоҳҳои сарҳадӣ ва дар таркиби қисму воҳидҳои қӯшунҳои Қувваҳои Мусаллаҳ марказҳои таълимии ба стандартҳои байналмилалӣ ҷавобгӯ, шаҳракҳои нави низомӣ, хобгоҳи сарбозон ва ҳамчунин, таъминоти манзили истиқоматӣ барои оилаҳои афсарон чораҳо андешида шуданд, ки чунин нақшаҳои бунёдкорона идома хоҳад ёфт.

Ҳамин тариқ, дастовард ва комёбиҳои Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мутобиқсозии низоми ҳарбӣ ва таҳдидҳои асри XXI равона гардидаанд. Самти меҳварии ин раванд, пеш аз ҳама ба рушди ҳамкориҳои ҳарбӣ–техникӣ ва ҷорӣ намудани технологияҳои муосир иртибот дорад.

Дар ин замина, таваҷҷуҳи махсус ба рушди зеҳни сунъӣ, аз ҷумла такмили системаҳои ҳавопаймоҳои бесарнишин, навсозии пойгоҳи техникӣ, баланд бардоштани сатҳи касбияти хизматчиёни ҳарбӣ, инчунин таҳкими арзишҳои ватандӯстӣ ва худшиносии миллӣ зоҳир мегардад. Ҳамзамон, мубориза бо терроризм ва дигар таҳдидҳои муосири амниятӣ ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи ин сиёсати стратегӣ баррасӣ шуда, ба таъмини субот ва амнияти устувор мусоидат менамояд.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

–бо истифода аз анъанаҳо ва арзишҳои миллӣ тарбияи хонандагони Муассисаҳои таълимии миёнаи умумӣ ва донишҷӯёни Муассисаҳои олии касбӣ садоқат ба Қувваҳои Мусаллаҳ беҳтар ба роҳ монда шавад;

– ба таърихи пайдоиши Қувваҳои Мусаллаҳ ва дар рӯҳияи хештаншиносию ифтихори миллӣ тарбия намудани ҷавонон диққати махсус дода шавад;

–дар руҳияи ватандӯстӣ ва меҳру садоқат доштан нисбат ба Артиши миллии кунунӣ ва таърихи пайдоиши он тарбия намудани наврасону ҷавонон бо истифода аз арзишу сабақҳои таърихи гузашта ва ҳозира барои омодасозии ворисону муҳофизони далеру шуҷои Ватан ва давомдиҳандагони

роҳи бошарафи наслҳои бузургсолони ватандӯсти гузаштаву муосир нақши бориз дорад;

–омӯзиши таърихи ташаккули Қуввахои Мусаллаҳ барои огоҳии маънавӣ, ҳисси хештаншиносӣ, маҳви бегонапарастӣ, зиракии сиёсӣ замина мегузорад, ки дар ислоҳот ва дурнамои рушди Қуввахои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсиргузор аст;

–дар шароити муосир ҳеҷ як артиш бе фароҳам овардани шароити мусоид дар фазои иттилоотӣ тавассути ташаккули ақидаҳои созгор бо ҷомеа дар бораи тамоми паҳлуҳои ҳаёти Қуввахои Мусаллаҳ вазифаҳои ба зиммааш гузошташударо бомуваффақият иҷро карда наметавонад;

–хизмат дар артиш як қисмати тарбияи миллӣ буда, барои дар рӯҳияи ахлоқи ҳамида, ватандӯстӣ, дифоъ аз ватан тарбия намудани наслҳои наврасу ҷавонон – ворисони сазовори Ватан замина мегузорад;

–аз ҷиҳати илмию методӣ омӯзиши илман асоснокшудаи таърихи Қуввахои Мусаллаҳ барои ҳамаҷониба тарбия гирифтан ва омода намудани наврасону ҷавонон ба хизмати ҳарбӣ заминаи мусоид фароҳам меорад;

–ба мавҷудияти баъзе норасиҳои маводи таълимӣ аз рӯйи нақша ва барномаи таълимӣ марбут ба фанҳои «Таърихи халқи тоҷик» ва «Омодагии дифои ҳарбӣ» ба таври қаноатмандкунанда метавонад ёрии амалӣ расонад;

–дар барномаҳои таълимии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ворид намудани мавзуъҳои таълимӣ вобаста ба таърихи артиш барои дар оянда ба воя расонидани давомдиҳандагони кору амали неки ворисони сазовори Ватан нақши муҳим ва аҳаммияти калон дорад;

–дар байни хонандагони муассисаҳои таълимӣ доир ба мавзуҳои мухталифи худшиносӣ ва худогоҳии миллӣ, ки ба фаҳмишу дарки онҳо наздик аст баҳсу мунозираҳо ва мизҳои муддавар, маҳфилу семинарҳо ташкил карда гузаронида шаванд;

–бо падару модарони хонандагон (ва онҳоро ивазкунанда) вобаста ба таълиму тарбия ва ҳамкории зичу судманди оила бо муассисаи таълимӣ вохӯрӣ ва ташкил намудани суҳбату мунозираҳо гузаронида шавад.

ИНТИШОРОТИ НАТИҶАҲОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

I. Мазмун ва муҳтавои асосии диссертатсия дар маводи интишороти зерин дарҷ шудааст:

[1-М]. Равоншиносӣ ва сарбоз /Мурат.: А.Н. Шарипов, С.Р. Собиров, М.А. Набиева. [Матн]/.–Душанбе: Ирфон, 2021.–124 с.

[2-М]. «Санъати ҷанг»–и Сун Тзи (гузорише дар атрофи хиради роҳбарии ҳарбӣ дар Чини қадим) / С.Р. Собиров [Матн]/.–Душанбе: «Шарқи озод», 2024.–112 с.

[3–М]. Таърихи санъати ҳарбӣ (китоби дарсӣ бо Қарори ҳайати Шурои мушовараи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон № 16/20 аз 30.10.2025) / С.Р. Собирзода.–Душанбе: “Шарқи озод”, 2025.- 453 с.

II. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба табъ расидаанд:

[4–М] **Собиров С.Р.** Хадамотҳои дипломатӣ ва кашшофии Ҳахоманишиҳо дар сарчашмаҳои таърихӣ [Матн] / Р.С. Собиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2019. – №2. – С.27–30.

[5–М] **Собиров С.Р.** Масъалаи ватандӯстии сарбозон ва муқовимат бо хатарҳои муосири ҷаҳонӣ [Матн] / Р.С. Собиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2019. – №3. с.20–23.

[6–М] **Собиров С.Р.** Нақши Эмомалӣ Раҳмон дар ташаккули Артиши миллии Тоҷикистон [Матн] / Р.С. Собиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2020. – №10. – С.20–24.

[7–М] **Собиров С.Р.** Интервенсияи хориҷӣ ва авҷ гирифтани ҷанги шаҳрвандӣ дар Бухорои Шарқӣ солҳои 20–уми асри XX [Матн] / Р.С. Собиров // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. – Кӯлоб, 2013. – №2. С.56–59

[8–М] **Абдуллоев М.Х., Собирзода С.Р.** Танзими ҳуқуқии тарбияи ватандӯстии хизматчиёни ҳарбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / М.Х. Абдуллоев, Р.С. Собирзода // Ахбори суди Конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2026. – №2. С.60–65

III. Мақолаҳо ва интишороте, ки дар нашрияҳои дигар чоп шудаанд:

[9–М] **Собиров С.Р.** «Нақши истиқлолият дар баланд бардоштани ҳисси ватандӯстии ҷавонони Тоҷикистон». [Матн] / Р.С. Собиров // Тоҷикистон дар шоҳроҳи истиқлол: Маҷмӯи мақолаҳо бахшида ба 30 солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон.–Хуҷанд: Нури маърифат, 2021 С.318-323

[10–М] **Собиров С.Р.** Иҷлосияи XVI Шурои Олӣ омили ташаккули Артиши миллии Тоҷикистони соҳибистиқлол. [Матн] / Р.С. Собиров // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ – амалӣ дар мавзуи «Нақши Иҷлосияи XVI Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар эъмори давлатдории миллӣ» (ш. Кӯлоб 16 ноябри 2022). – Душанбе: ҶДММ «Истиқлол–2019», С.117-121

[11–М] **Собиров С.** Марҳилаҳои таърихии ташаккули Артиши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн] / Р.С. Собиров// Маводи конференсияи илмӣ–назариявии ҷумҳуриявӣ бахшида ба 30-юмин солгарди таъсиси Қуввахои Мусаллахи Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар мавзуи «Артиши миллӣ–сипари боэътимоди ватан (22–юми феврали соли 2023)». – Душанбе – 2023, С.270-275

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЕ «КУЛЯБСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АБУАБДУЛЛОХ РУДАКИ»

УДК: 355/359 (091)

На правах рукописи

СОБИРЗОДА САЙЁД РАМАЗОН
(Собиров Сайёд Рамазонович)

ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ВООРУЖЕННЫХ СИЛЫ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН (1991-2021 годов)

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 6.1.–История и археология (6.1.1.–Отечественная история (история таджикского народа))

Куляб–2026

Диссертация выполнена на кафедре истории таджикского народа Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки

Научный руководитель:	**Абдуллоев Махмуд Холович –** доктор исторических наук, профессор кафедры история таджикского народа Кулябского государственного университета имена Абуабдуллох Рудаки
Официальные оппоненты:	**Ализода Бахриддини Пирмухаммад** – доктор сторических наук, профессор кафедры философия и гуманитарный науки Академии государственного управления при Президент Республики Таджикистан **Гафуров Абдулло Мутиллоевич –** кандидат исторических наук, доцент ведущий научный сотрудник отдела новейшей истории Института истории, археологии и этнографии имена Ахмада Дониша НАНТ
Ведущая организация:	Кафедра «история таджикского народа» Таджикского национального университета

Защита состоится 4 декабря 2026 года в 13:00 на заседании диссертационного совета 6D.KOA-082 при ГОУ «Бохтарский государственный университет имени Носира Хусрава» (адрес: Республика Таджикистан, 735140, г. Бохтар, ул. Айни, 67). E-mail: mahmadullojalilov@mail.ru; номер тел. учёный секретарь 904-11- 02- 66.

С диссертацией и ее авторефератом можно ознакомиться в научной библиотеке ГУО «Бохтарский государственный университет имени Носира Хусрава» (адрес: Республика Таджикистан, 735140, г. Бохтар, ул. Айни, 67) и на официальном сайте ГУО «Бохтарский государственный университет имени Носира Хусрава» (www.dtsu.tj).

Автореферат отправлен «____» _____ 2026 года.

Ученый секретарь
диссертационного совета,
кандидат исторических наук **Джалилов М.Ш.**

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. История правления показать, что формирование каждого государства зависит от его Вооруженных Сил и силовых структур. Армия как основной элемент правления государством, считается как главное средство защиты, мира и спокойствия нации. Вооруженные Силы является основным элементом правления независимым государством. История её изучения даёт возможность познавать конкретно процессы формирования и укрепления государственной независимости. Без практики исследования Армии можно понять, что–либо о новом государстве таджиков невозможно. Как высказал Президент Республики Таджикистан, Верховного Главнокомандующего Вооруженными Силами уважаемого Эмомали Рахмон в одном из своих Посланиях Маджлиси Оли Республики Таджикистан в честь дня Победы: «Мы гордимся, что Вооруженные Силы независимой Республики Таджикистан сегодня готовы как надёжный щит из поучительного подвига наших отцов и дедов для защиты территории и границы страны, защиты периода независимости государства и обеспечение спокойной и мирной жизни народа страны» [10, с.328].

Со времён достижения независимости Республики Таджикистан граждане республики для все стороны подготовки демократического государства делают уверенные шаги в развитии национальной и всенародной культуры практической реализации мудрой политики Основателя мира и национального единства–Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона, делают всяческие старания и попытки, чтобы Таджикистан находился наряду с самыми развитыми странами мира. Достижения таджикского народа в различных сферах, таких как социально–экономическая промышленность, наука, культура, образование, литература, искусство и его священности прежде всего зависеть от патриотического воспитания, защиты территории и границ страны и правильного воспитания и обучения молодого поколения.

Значение изучения темы обнаруживается в следующих аспектах:

во первых, в родном летописании до сегодняшнего дня о проблеме истории формирования Вооруженные Силы Республики Таджикистан не выполнено ни одно научное исследование и данная научная диссертация в этом плане считается самый первый диссертацией;

во вторых, исследование и изображение героев национальной Армии в начале формирования национальной государственности Таджикистана является необходимым приказом, и требует конкретное исследование;

в третьих, исследование истории формирования Вооруженные Силы в деятельности практической реализации военной службы, повышение чувства

национальной гордости и патриотизма военнослужащих является влиятельным, и определяет актуальность выбранной темы;

в четвёртое, это изучение формирования Вооруженные Силы как основная ключевая часть создания государства после независимости, принятия новых законов, символов государства и укрепление национального менталитета.

В решении этой важной проблемы–военно–патриотическое воспитание учащихся на фоне всесторонних знаний зависящие от истории создания и формирования отдельных частей Вооруженных Силы Республики Таджикистан, а также, об обязанностях и военной службы является необходимым и в его практической реализации поиск новых форм обучения и воспитания соответствует всем требованиям современного периода и таким образом делает устойчивым верхне обучение и воспитание.

Степень изученности исследуемой темы. Результаты анализов, изучения и исследования литературы, которые связаны с нашей темой свидетельствуют о том, что об особенностях истории Вооруженных Сил и её формировании в произведениях отечественных и зарубежных учёных и исследователей заметны определённые сведения. Независимо от этого, тема исследования не написана в усовершенствованной форме на таджикском языке, необходимость её исследования видно очень ярко.

Поскольку отдельные аспекты темы для выполнения научной диссертации были использованы из совокупности научной литературы и научных статей, однако они не имеют возможностей отражения всех сторон формирования Вооруженных Силы страны. Поэтому появилась необходимость использования совокупности диссертаций для уточнения исследования. С целью достижения поставленных задачей и анализа, используемой литературы делят на следующие группы:

Первую группу использованных источников составляют архивные документы. Использованные документы из текущих архивов министерств и государственных комитетов, особенно архивные документы Министерства обороны Республики Таджикистан [1], [2], [3], [4], [5], [6], являются важной составной частью надежных источников об организационных основах и становлении Вооруженных Сил, военно-техническом сотрудничестве, подготовке офицерских кадров, а также в сфере военного сотрудничества, представляя собой ценный материал. Архивные документы содержат реальные факты этапов создания, формирования и развития Вооруженных Сил Республики Таджикистан, и они служат для исследователей, историков и военных экспертов основным информационным источником для написания диссертаций, монографий и учебных пособий. Помимо этого, архивные документы обладают высокой научной ценностью, способствуя сохранению исторической памяти овеянной

славой миссии Вооруженных Сил, героизме и вкладе военнослужащих в защиту рубежей Родины.

Вторая группа включает в себя труды Лидер нации и ежегодные послания, речи, посвященные Дню Вооруженных Силы, созданию Пограничных Войск и другие выступления Президента Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмона [8, с.723; 9, с.704; 10, с.512; 11, с.512; 12, с.704; 13, с.512; 14, с.436; 15, с.424], в которых освещается формирование Национальной армии, роли Вооруженных сил в восстановлении конституционной власти, меры безопасности и мероприятия по реализации перспектив укрепления Национальной армии.

Третью группу источников включает в себя правовые документы по военной политике Республики Таджикистан , которые рассматриваются как основа развития военной сферы [29; 30; 31; 32]. Поэтому в процессе исследования были использованы все правовые источники и нормативно-правовые акты, касающиеся изучения национальной Армии Республики Таджикистана, которые способствуют этому. В частности, использование Декларации о государственной независимости Республики Таджикистан от 24 августа 1990 года [27], Конституции Республики Таджикистан (с изменениями и дополнениями в результате референдумов от 26 сентября 1999 года, 22 июня 2003 года и 22 мая 2016 года) [15], Военной доктрины Республики Таджикистан [16], Концепции политико-воспитательной работы в Вооруженных Силах Республики Таджикистан [17], Закона «О создании временных подразделений постоянно действующих Вооруженных Сил и других воинских формирований Республики Таджикистан за счет вооруженных формирований объединенной таджикской оппозиции» [18], «О Вооруженных Силах Республики Таджикистан» [26], «Об обороне» [25], «О всеобщей воинской обязанности и военной службе» [22], «О статусе, гарантиях, социальной защите и правах военнослужащих и членов их семей» [27], «О создании временных подразделений постоянно действующих Вооруженных Сил и других воинских формирований Республики Таджикистан за счет вооруженных формирований объединенной таджикской оппозиции» [20], «Закона об образовании» [30] и других нормативно-правовых актов, связанных с данной сферой, подготовлены и считаются одними из правовых основ военной политики страны. Автор считает изучение и использование таких правовых актов объективно необходимым делом.

В результате исследования можно прийти к такому выводу, что очень меньше объём источников о проблеме формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан в науке историка. Использованные источники различных групп дают возможность, чтобы изучать данную тему, и для оценки формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан достичь конкретную научную основу.

К четвёртой группе труды русско-таджикских историков, написанные Бушков. Н., Микульский В.Д. [52, с.315], Назаршоев Н.М. [62, с.585], Мирзоев Дж. А. [64, с.228], Шарифзода А., Заробиддин К., Махмадализода Ф. [50, с.348], Сафар М. [67, с.209] принадлежат.

Русский исследователь: Бушков В.Н., Микульский В.Д. о последствиях распада СССР, освещении политических партий и движений, этнополитической ситуации в Республике Таджикистан, государственных и партийных документах и выступлениях известных таджикских общественных и политических деятелей в СМИ. Данное сочинение охватывает совокупность тем, касающихся отражения военно-политических событий Республики Таджикистан. Авторы книги проанализировали причины и последствия Гражданской войны, развернувшейся на территории Республики Таджикистан. Стоит отметить, что данная литература о прохождении первого военного парада 23 февраля 1993 года считается достоверным историческим источником.

Содержание и сущность трудов таджикских ученых Назаршоева Н.М., Сафара Махмуда, Шарифзода А., Заробиддина К., Махмадализода Ф., посвященных предпосылкам создания и этапам формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан, деятельности подразделений Вооруженных Сил и других формирований Народного фронта, имеют большую научную значимость. Данные труды охватывают вопросы восстановления и становления конституционной власти Республики Таджикистан, а также развитие Вооруженных Сил за 30 лет независимости.

В пятую группу составляют кандидатские диссертации таджикских ученых, посвященные исследованию различных аспектов организации и созидания, средств обучения, активизации боевой деятельности, а также военно-технического сотрудничества Республики Таджикистан с государствами-членами региональных и межрегиональных организаций. Период государственной независимости является для нашей страны новым этапом государственного строительства, в котором роль Национальной армии в качестве надежной силы занимает особое место.

Диссертация Мирзоев Дж.А. охватывает основное содержание историографического анализа научной литературы, которая включает в себя актуальные проблемы политической истории Республики Таджикистан, такие как этапы и процесс обретения независимости, начало возникновения событий 90-х годов, а также роль XVI сессии Верховного Совета Таджикистана в построении нового таджикского государства.

В диссертации Нурзода М. Дж. [44, с.200] был изучен широкий круг военных сотрудничеств–безопасности стран, был изучен широкий круг военных сотрудничеств–безопасности стран региона Центральной Азии, было уделено

особое внимание кругу изучения о перспективе безопасной ситуации регионов в процессе и развитии двусторонних сотрудничеств Республики Таджикистан и Российской Федерации в современных условиях.

Меърожиддини Н., [43, с.180] и Амиров Т.Ш. [40, с.170] исследовали основные направления военного сотрудничества Республики Таджикистан с Российской Федерацией в региональных структурах. Россия была признана как первая страна, которая явилась важным военно–политическим партнёром, военно–стратегическим партнёром и союзником Таджикистана в части установления безопасности, подготовки офицерских кадров и развитии военно–политического сотрудничества в рамках СНГ, ОДКБ, ШОС и перспективы развития этих сотрудничеств.

Диссертационная работа Мусоева Ш.М. [44, с.169] Военная политика Республика Таджикистан: заключает в себе политические и правовые основы того научного военно–политического исследования независимого Таджикистана, которое было направлено как защитная часть страны для защиты общих государственных сфер и национального интереса.

Шестая группу входят монография и научно–публицистические статьи таджикских и русских учёных, в которых речь идёт о проблемах в сфере военно–политического сотрудничества Республики Таджикистан и Российской Федерации в рамках СНГ, ОДКБ и ШОС.

В частности, Абдурашитов Ф.М. [72, с. 138], Азизмадова З. [32, с.2], Шарифзода А. [80, с.35–42]–исследовали этапы формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан после распада Советского Союза. Также в их статьях затрагиваются вопросы методов вооруженной борьбы в современных условиях, в том числе информационно-психологическое противоборство.

Таджикский народ на пути создания своих Вооруженных Сил столкнулся с трудностями, сложностями и большими потерями. Поэтому Вооруженные Силы Республики Таджикистан сыграют видную роль в защите территориальной целостности страны.

Использованные в научном труде статьи исследуют изменения общего характера военных противостояний и эффективность средств вооруженной борьбы в конфликтах. Необходимость повышения боевых навыков и квалификации личного состава оценена как приоритет укрепления армии.

Статья Бондуровского В. В. [74, с. 13] посвящена рассмотрению вопросов основных угроз безопасности в евразийском регионе, деятельности незаконных вооруженных формирований, распространения и незаконного оборота наркотиков, роста влияния наркокартелей, незаконного оборота оружия, взрывчатых веществ, наличия признаков военных конфликтов у границ,

распространения влияния международных террористических групп и усиления позиций религиозного экстремизма.

Старчак М. [79, с. 20–27] исследовал усилия США против России в пространстве военно-политического сотрудничества с Таджикистаном и соперничество обеих великих держав в регионе. В связи с этим изучение истории формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан считается неотъемлемой частью изучения новейшей истории Таджикистана, а их роль в восстановлении конституционного строя Республики Таджикистан, нуждающаяся в теоретическом и научно-практическом анализе, была определена в качестве цели исследования в данной диссертации.

Наряду с использованными научными статьями, источниками также выступают материалы периодической печати — газеты «Джумхурият» [34; 36; 37], «Ватанпарвар» [32], а также электронные сайты министерств и государственных комитетов, касающиеся этапов формирования Вооруженных Сил в период независимости.

Седмая группу использованных материалов составляют данные Международного института исследования проблем мира SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) [91], который занимает особое место как один из самых авторитетных мировых центров в области изучения конфликтов, вооружений, контроля над оружием и военных расходов. Хотя этот институт напрямую не опирается на внутренние архивы Министерства обороны Республики Таджикистан, его вклад в исследование динамики развития и потенциала Вооруженных Сил Республики Таджикистан с международной точки зрения весьма значителен.

Если архивные документы Министерства обороны РТ считаются официальными и задокументированными отечественными источниками для изучения истории Вооруженных Сил, то институт SIPRI выступает в качестве международного статистического источника. Источники, предлагаемые этой информационной структурой, позволяют исследователям изучать процессы развития оборонного потенциала Республики Таджикистан с точки зрения глобального и объективного цифрового анализа. Другую часть составляют Global Firepower и World Global Powers Ranked by Potential Military Strength [93].

Для исследователей эти рейтинги дают возможность сопоставить оборонный потенциал Таджикистана с соседними странами Центральной Азии и другими государствами мира. Кроме того, они показывают, как географические факторы влияют на военный потенциалы страны. Статистические отчеты Global Firepower носят преимущественно статистико-медийный и цифровой характер и полезны для исследователей военной сферы и политологов в качестве инструмента сопоставления. Они наглядно отражают общую картину эволюции

технического оснащения Вооруженных Сил не только Республики Таджикистан, но и всех стран мира.

Связь исследования с научными программами (проектами) и темами. Диссертационное исследование подготовлено в рамках реализации перспективного плана научно–исследовательской деятельности кафедры истории таджикского народа Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки на 2020–2026 годы по направлению «Изучение истории таджикского народа в период независимости», «Государственная программа по воспитанию патриотизма и укреплению национального менталитета молодежи Таджикистана на 2018–2022 годы» и «Государственная программа воспитания патриотизма, чувства гражданской ответственности и укрепления национальной идентичности молодежи Таджикистана на 2023–2027 годы».

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования. Целью научного исследования является всестороннее и объективное изучение основных этапов формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан в период независимости (1991–2021 гг.), оценка роли Президента Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмона, в строительстве, укреплении и оснащении национальной Армии в сложных политических условиях, анализ выполнения исторической миссии воинских частей и соединений Вооруженных Сил в сложных условиях первых лет становления национальной государственности, а также разработка на основе проведенного исследования предложений и рекомендаций, направленных на дальнейшее изучение темы и повышение военно-патриотического воспитания личного состава Вооруженных Сил.

Задачи исследования. Для достижения поставленной цели, необходимо выполнять нижеследующие задачи:

- исследование исторических основ и периоды формирования Вооруженных Силы Республики Таджикистана;
- изучение архивных документов и научной литературы о проблеме организации Вооруженных Силы Республики Таджикистан;
- указывание роли Президента Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмона, в организации Вооруженных Сил Республики Таджикистана;
- изучение необходимости организации отдельных частей Вооруженных Сил Республики Таджикистана и их обеспечение кадров;
- обнаружение и обоснование приоритетных направлений формирования патриотического мышления учащихся СОШ и студентов высших профессиональных учебных заведений в условиях глобализации;

- отражение успехов и достижений в развитии Вооруженных Сил Республики Таджикистан в нынешних условиях.

Объектом диссертационного исследования является история формирования Вооруженных Силы Республики Таджикистан (1991-2021 годов).

Тема (предмет) исследования: особенности истории возникновения и формирования Вооруженных Силы Республики Таджикистан в период независимости, который по формированию и сравнению с другими постсоветскими республиками имеет свои собственные особенности.

Этап, места и переод исследования. Диссертационное исследование выполнено на кафедре истории таджикского народа факультета истории, права и международных отношений Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки и охватывает два этапа.

Первый этап охватывает 2020–2021 годы и состоит из прикрепления соискателя к кафедре истории таджикского народа Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки по специальности 6.1.–История и археология (6.1.1.–Отечественная история (история таджикского народа)), выбора темы, научного руководителя, сбора научных материалов по исследованию, написания содержания темы, публикации научных статей в сборниках конференций и рецензируемых журналах Высшей аттестационной комиссии (ВАК) при Президенте Республики Таджикистан.

Второй этап охватывает 2020–2026 годы, в течение которого завершено исследование диссертации, а также успешно сданы кандидатские экзамены согласно учебному плану отдела подготовки научно– педагогический кадров (ПНПК) Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки, и диссертация была официально представлена к защите.

Теоретическое основы исследования были использованы научно обоснованные аспекты научно-исследовательских работ по военной истории таджикского народа в период независимости, фундаментальные научные труды известных отечественных и зарубежных ученых, а также положения по приоритетным направлениям научно-исследовательских работ, принятые Правительством Республики Таджикистан.

Научная новизна исследования заключается в том, что данная диссертация широким образом охватывает историю формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан и новизна исследования конкретным образом отражены в следующих положения:

- проблема касающаяся исторических основ и периодов формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан в рамках диссертации конкретно находятся в изучении;

- в исследовании исследуются архивные документы Министерства обороны, Пограничных войск ГКНБ Республики Таджикистан, диссертации, монографии и других;

- указывается роль Президента Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмона, как основатель Вооруженных Сил Республики Таджикистан;

- в диссертации изучены необходимость организации новых типов Вооруженных Сил Республики Таджикистан и их исторический миссий в сохранении независимости;

- автор впервые в диссертации анализируя мысли и токи зрения летописцев, политологов и других учёных, об истории формирования Вооруженных Силы Республики Таджикистана и об их воспитательных мнениях подготовил инструкции и рекомендации и согласовывал мнений исследователей и политологов в зависимости от ранних проблем для военнослужащих учащихся средних школ и высших профессиональных учебных заведений в деле проявления любви к национальной Армии и а также развитие их политических мировоззрений;

- на основе устойчивого исследования о развитии Вооруженных Сил Республики Таджикистан с нуля до мощной армии, представлены вывод, теоретические и практические рекомендации.

Результаты исследования для подготовки педагогических сторон подготовки учащихся средних общеобразовательных школ и студентов по специальности Начальной военной подготовки через военно–патриотического воспитания могут воспитывать молодое поколение в духе формирования самосознания и национальной чести.

Положения выносимые на защиту:

1. Исследование данной темы определил, что организация и формирование Вооруженных Сил Республики Таджикистан в очень сложных геополитических условия, политический кризис и трагические события начало 90 – х годов XX века на против других бывших республик Советского Союза, ни в результате распределения военного наследия, но без материально–технической базы были образованы с опорой на характерные особенности патриотизма и политической воли народа, которые считаются как основные факторы защиты интересов жизненно–важных новообразующего государства Таджикистана, и а также они считались конкретной деятельности установления конституционного строя, защиты границы государства и борьбы с транснациональными угрозам.

2. Стало известно, что политическая воля, решительность и созидательные инициативы Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона в очень сложном и чувствительном периоде создали правовую, политическую и практическую базу официального образования Вооруженных Сил Республики

Таджикистан как основной фундамент конституционного строя. Феноменальный вклад руководителя государства уважаемого Эмомали Рахмона в чрезвычайных условиях не существования военного централизованного фундамента, инфраструктуры и финансовых ресурсов через межнациональных связей, межгосударственных остановок и мобилизации внутренних запасов смог организовать первые части Вооруженных Сил, и заканчивая широкие исторические обязанностей обязанности обеспечения мира и спокойствия, превратил Вооруженные Силы в надёжный государственный щит республики.

3. Выяснилось, что военно–политическая ситуация и обеспечение целостности территории и границы страны требовал, чтобы усовершенствовать Вооруженные Силы Республики Таджикистан, и превратили их в трёх видах частей, и ответили современными безопасными требованиями и угрозы глобальных и региональных опасностей. Поэтому во втором периоде формирования Вооруженных Сил создали возможности, чтобы усовершенствовать структуру этого государственного фундамента, и он сыграет большую роль во внутренней эволюции, изменения особенностей безопасных угроз и их решения. Военные части Вооруженных Сил выполняла свою историческую миссию в защите конституционного строя, и устранение чрезвычайной ситуации внутренних конфликтов и зарубежных причастностей внешних экстремистских сил как оборонный щит и основной остановочный фактор и обеспечивающие мира и национального единства и гарантии зашить новообразующего государства Таджикистана.

4. Стало извентно, что политического–военная ситуация современного мира и интенсивность угрозы и опасности требуют, чтобы на необходимом уровне содержание способности Вооружённых Сил стала очень важным, потому что существования мира и спокойствия и благополучия национальной государственности очень сильно зависят от существования мощной силы каждого государства. Представления, связанные с формированием и увеличением мощности национальной Армии независимого Таджикистана, развитие и подготовка военной науки зависят от многих факторов, в том числе развития технологии, инновационные методы применения системы беспилотного летательного аппарата, изменения необходимости за планирования и подготовки стратегии и новой тактики и разработки новых процессов обороны.

Теоретическое и практическое значение диссертации. Положения и выводы, полученные в результате изучения данной темы, могут послужить обогащению дальнейшего исследования истории армии, исследовательских теорий военной науки (военной истории).

Результаты исследования могут быть использованы в написании отдельных глав истории таджикского народа, чтения лекций в высших учебных заведениях, составлении учебных книг и учебных средств.

Степень достоверности результатов исследования. Достоверность результатов исследования подтверждается правильностью его основных положений, в том числе научно-практической проверкой анализа источников и исторической литературы. Сделанные выводы и предложенные автором рекомендации в основном сформированы на основе научного анализа результатов теоретических и практических исследований.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Данное диссертационное исследование соответствует паспорту специальности 6.1.–История и археология (6.1.1.–Отечественная история (история таджикского народа)).

Личный вклад соискателя ученой степени. Степени в исследовании заключается в том, что автор непосредственно использовал достоверные источники и сделал главную опору на архивных материалов, особенно 3 -й архивный фонд Министерства обороны Республики Таджикистан, 297-ой фонд Главного архивного управления при Правительстве Республики Таджикистан, Государственного Архива Хатлонской области в Кулябском регионе, научной литературы посвященной 30-летию образования Вооружённых Сил, а также проведение нескольких бесед и встреч со специалистами и ветеранами сферы, о действительных и исторических случаях Вооружённых Сил всесторонний находилась в исследовании и в базе изучения впервые был усовершенствован его пути и перспективное развитие Вооружённых Сил.

Апробация и применение результатов диссертации. Диссертация была рассмотрена и рекомендована к защите на заседании кафедр кафедры истории таджикского народа Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки (протокол №9 от 26 июня 2026 г.). Основные результаты диссертации были рассмотрены и анализированы в конференциях «Роль независимости в повышении чувства патриотизма молодёжи Таджикистана», посвящённая 30–летию государственной независимости Республики Таджикистан в городе Худжанде, «Исторические периоды формирования национальной Армии Республики Таджикистан» республиканская научно–теоретическая конференция, посвящённая 30–летию организации Вооружённых Сил Республики Таджикистан, 22-февраля 2023 года, Душанбе и других конференциях.

Публикации по теме диссертационной работы. Основное содержание и значение диссертации опубликованы в одном учебном пособии, двух учебных средств, пяти научных статьях, рецензируемых Высшей Аттестационной

Комиссией при Президенте Республики Таджикистан, и трёх научных статьях, опубликованных в других изданиях.

Структура и объём диссертации. Диссертация изложена в объёме 186 страниц компьютерного текста и состоит из введения, трёх глав, шести параграфов, выводах, библиографического списка с названиями источников и научных литератур (220 наименования).

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во введении обоснована актуальность темы исследования, и были рассмотрены уровень научного исследования проблемы, цели разработанности вопроса, цели и задачи исследования, объект, теоретические и методологические основы исследования, научные новизны, теоретические и практические значения диссертации, этапы исследования, а также одобрение результатов исследования, личный вклад соискателя научной степени, структура и объем диссертации.

Первая глава диссертации–**«Государственная независимость и исторические условия создания Вооруженных Сил Республики Таджикистан (1991–2000 гг.)»** и охватывает двух глав, посвящена историческому анализу и формирования национальной Армии Республики Таджикистан. В этой главе исследователь в основном даёт сведения о понятии, сущности и месте национальной Армии, необходимости и базы её образования. На основе изучения и анализа мнений и взглядов отечественных и зарубежных мыслителей и других теоретико–эмпирических источников исследовались различные стороны данной проблемы.

В первом параграф первой главы **«Исторические предпосылки создания Вооруженных Сил Республики Таджикистан (1991–1992 гг.)»**, заключает в себе написание и характеристика проблемы зависияшие от данной темы. Автор рассмотрел базы и периоды формирования Таджикской армии в период независимости.

Вооруженных Сил как важный и основной элемент государства существует с древних времён. Точка зрения многих учёных такова, что возникновение вооруженных групп дойдёт до истории первобытного общества.

9-го сентября 1991 года на кануне развала сверхмощного советского государства в истории международной деятельности Таджикистана начался новый период [68, с.14]. После достижения независимости, Республики Таджикистан тоже принимала решение о создании Вооружённых Сил республики. На этой основе, Вооружённые Силы взяла на себя ответственность не только защитить территорию и границы страны, но и она и превратилась в один из ключевых факторов формирования национального правления государством.

Согласно Декларации государственной независимости Республики Таджикистан был признан как юридический международный самостоятельный субъект [28].

Следует отметить, что «наряду с обретением государственной независимости Таджикистан приступил к реформированию и переустройству силовых структур, которые на протяжении 70-летней истории принадлежали СССР. В период зарождения независимости отсутствие таких структур, как Вооруженные Силы, стало одним из факторов разжигания гражданской войны» [62, с.359].

Декларации «О государственной независимости" определила, что Таджикистан с целью защиты самостоятельности и целостности своей территории имеет право на организации Вооружённых Сил» [28].

В любое время армия считается как основной элемент государства и гарантом его существования. Создания мощной национальной армии вероятно обеспечивает возможность предотвращения навязанной гражданской войны, разграбления государственного имущества и базового развития страны в условиях независимости и самостоятельности.

Одно из центральных и основных частей государства и правления являются самосознание и самопознание, традиции и понятия представителей нации, особенно, существование и устойчивость его национальной армии и создаёт возможность, чтобы каждое государство через свою национальную армию обеспечило безопасность своего народа и страны. В большей степени, национальная армия способна, чтобы защитить народы своей Родины от нападения зарубежных стран, уничтожения наций и должна обеспечить спокойную мирную жизнь своей страны. Именно существует Вооружённые Силы, народы нашей страны живут в спокойном пространстве [35, с.1].

Первая попытка на базе Декларации государственной Независимости организовать национальную Армию Таджикистана вышел Приказ Президента Республики Таджикистан от 24–го декабря 1991 года "Об образовании Национальной гвардии", согласно которой было образовано государственное консультативное учреждение по проблемам обороны, национальной безопасности и правоохранительных органов.

В начале мая 1992 года по инициативе Рахмона Набиева была сформирована Национальная гвардия, которая провела свой первый военный парад на площади «Озоди». Однако сторонники площади «Шахидон», видя сложившуюся ситуацию, немедленно перешли к вооружённой борьбе [63, с.167]. 7 мая Рахмон Набиев был вынужден принять решение о стабилизации ситуации. Он подписал протокол, по которому с формированием коалиционного правительства и отставкой ряда государственных чиновников, в том числе председателя Комитета обороны республики Ф. Ниёзова, Комитет национальной

безопасности и Комитет обороны республики были переданы в подчинение Кабинета министров [69, с.22].

Первый этап «образования базы Вооружённых Сил Республики Таджикистан согласно Приказу Председателя Верховного Совета Республики Таджикистан от 29 сентября 1992 года за № УП-198 и Решением совета министров Республики Таджикистан от 03 ноября 1992 года за № 404 с поручением Комитета обороны был организован на базе геологического техникума, Высшего Военного Инжинерно–командующего колледжа» [61, с.465]

Распределение системного наследия Советского Союза в 1992 году в один из самых чувствительных периодах оставил Таджикистан без Армии. Это стал главным фактором о том, что государство не смогла предотвратить братоубийственную войну. Грозила опасность о разрушении Таджикистана как независимого государства [55, с.21]. Спасение нации–стало главным фактором образования новых отрядов.

Отряд «Защитники Отечества» считался одной из первых групп, которая внесла свой весомый вклад в обеспечение мира и спокойствия общества. Этот отряд был организован с решением Комитета исполнительной власти Кулябской области за № 114, от 29 мая 1992 года за счёт воинов-интернационалистов. Командиром отряда был Мирзоев Хикматулло, и начальником штаба группы– Саидшарипов Ахтамшо. Отряд был организован с целью защиты и сохранения государственных жизненно важных объектов, восстановления конституционного строя и борьбы против антиправительственных группировок. В отряде зачислились более 300 ветеранов войны Афганистане и ветеранов силовых структур страны [83]. Действительно, группа воинов-интернационалистов когда начали свою работу, тогда преступные группировки уже находились в состоянии разрушить безопасности региона в целом.

В июне 1992 года для Кулябской области пришёл необходимости об организации Национальной гвардии. Доблестные и храброе молодёжи сделали очень многое для организации национальной Армии, защиты безоружейного населения и организации деятельности национальной Гвардии в других районах области [57, с.293]. 29 мая 1992 года по инициативе председателя Исполнительного комитета области Мирзоалиева Курбона и его заместителя Рустамова Киматгул за № 114 в зданиях профессионально-технического училища № 32 Кулябской области была организована национальная Гвардия, командиром национальной Гвардии был назначен заместитель председателя областного комитета профсоюзов Салимов Саид и начальником штаба храбрый молодой человек Лангариев Лангари [70, с.295]. Во всех районах Кулябской организовались штабы спасения людей, и нашли свою поддержку со стороны районных исполнительных комитетов.

Проявив высокое чувство патриотизма, национальную гордость и достоинство, поставив интересы Родины выше личных интересов, они без малейшего страха продолжили свою борьбу и обеспечили мир и спокойствие на земле Таджикистана. Ведь судьба таджикского народа решалась в окопах.

Еще 8 сентября 1992 года в посёлке Сарвода Айнинского района Согдийской области было проведено заседание оргкомитета Народного фронта, где были определены цели и задачи Народного фронта. Однако из-за неблагоприятной обстановки делегаты из Курган-Тюбинской области и Вахшской долины не смогли принять участие в работе комитета Народного фронта, хотя Сафаров Сангак, Лангариев Лангари, Саидов Файзали и Рустами Абдурахим были извещены.

Согласно решению заседания комитета, должно было быть сформировано два фронта.

Первый фронт: «города Турсунзаде, Душанбе, районы Шахринав, Гиссар, Варзоб, Ленинский, Кофарнихон, Файзабад — командующим был назначен Амиркул Азимов, начальником штаба — Давлат Муродов.

Второй фронт: охватывал Газималикский, Джиликульский, Кубодиёнский и Шахритусский районы, командующим им был Шукуров Тагойхон, а командным центром фронта № 2 был выбран город Кизил-Кала» [60, с.187].

Таким образом, от города Турсунзаде до города Курган-Тюбе было укреплено более 10 блокпостов 1-го и 2-го рангов Народного фронта Таджикистана, проезд через которые был возможен только по специальному разрешению руководителей Народного фронта Таджикистана. Это было средством для того, чтобы разорвать связь между вооруженными формированиями оппозиции, ослабить их, сделать немощными, а их злонамеренные замыслы и провокационные действия развеять по ветру [60, с.281].

С 16 ноября по 2 декабря 1992 года в городе Худжанде Согдийской области состоялась XVI сессия Верховного Совета Республики Таджикистан. На XVI сессии Верховного Совета было принято Постановление «О создании Вооруженных Сил Республики Таджикистан», ставшее одним из важнейших документов в новейшей истории таджикского народа. XVI сессия Верховного Совета спасла государственность таджикского народа от распада и заложила основу для восстановления конституционного строя [58, с.36].

В втором параграфе первое глава диссертации **«Историческая роль Президент Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмона в организации Вооруженных Сил»**, в связи с положительными результатами принятия первых решений и законов на XVI сессии Верховного Совета Республики Таджикистан и образованием Вооруженных Сил, историческая роль

Глава государства уважаемого Эмомали Рахмона в организации Вооруженных Сил Республики Таджикистан включает в себя вооружение.

После XVI–ой Сессии Верховного Совета в городе Жоджента новое руководство страны было озадаченно, чтобы обеспечить безопасности государства. В этом историческом собрании был подписан один из важных актов, Решение, «Об организации Вооруженных Сил Республики Таджикистан», в котором данный исторический акт организовал предпосылки для первых правовых этапов организации Вооруженных Сил Республики Таджикистан. Однако напряжённая политическая ситуация то во времени ни дала возможность, чтобы закончить этот процесс в назначенном сроке. В этом периоде была организована бригада специального назначения в составе государственного Комитета национальной безопасности страны. Цель организации бригады специального назначения это восстановление конституционного строя и укрепление границы страны, но однако ещё продолжалось данная сложная обстановка.

Руководитель государства уважаемый Эмомали Рахмон взяв на себя полную сегодняшную в ряды великих исторических и завтрашную ответственность нации, поместил себя в ряды великих исторических Лидеров. Эмомали Рахмон с предписанием Бога и молитвами таджикского народа в напряжённой обстановки пришёл во власти и именно он стал началом мира и согласия, защитником независимости, государственности, спокойствие и безопасности народа. Должен отметить, что организация Вооруженных Сил Республики Таджикистан связана с именном великого сына нации Эмомали Рахмона.

18–декабря 1992 года согласно Конституции Республики Таджикистан была подписана декларация независимости Республики Таджикистан и приказ Председателя Верховного Совета Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона решение об организации Вооруженных Сил Республики Таджикистан [68, с.5]. Этот исторический акт сделал правовые предпосылки к «первому периоду организации Вооруженных Сил нового независимого государства Таджикистана. Изучение данного решение, исторические основы его принятие и его роли в сохранении конституционного строя имеет важную практическую и научную значимость. Как отметил руководитель государства уважаемый Эмомали Рахмон: «Наши Вооруженных Силы была организованы в сложной политической и экономической обстановке, в пустом месте без никаких либо первых материальных и технических предпосылок» [13, с.73].

Руководитель государства уважаемый Эмомали Рахмон в управлении государством взял главную опора в богатой практике прошлой сведущей государственности, начал решение тех проблем, которые потребовались в тот период жизни. Восстановление усовершенствованной системы государственности

таджиков является одним из главных достижений Эмомали Рахмона для таджикского государства и нации. Именно подписание решения об организации Вооруженных Сил Республики Таджикистан относилась к решению перспективной проблемы сохранения независимости, целостности территории, Конституционного строя Республики Таджикистан и окончания вооруженных конфликтов.

Анализ проблемы связанный с темой, что Приказ Президиума Верховного Совета Республики Таджикистан от 18 декабря 1992 года является одним из документов, имеющий великое историческое и стратегическое значение. Этот приказ поставил ни только правовую основу организации национальной Армии, однако показал, что молодое государства Таджикистана с первых дней независимости было готово, чтобы защитить свои национальные интересы. Наряду с этим приказом Вооруженных Силы Республики Таджикистан в основе народного Фронта Таджикистана формировались и вооруженных группы, которые поддерживали конституционное правительство. Для решения данного приказа пришлось принимать чрезвычайные меры. В этом периоде исполнителем обязанности министра Обороны республики являлся полковник (потом генерал–майор) Караев А [2]. В его подчинении находились военные части, находящиеся в стране, военные комиссариаты, штабы, учреждения и организованные гражданские группировки, военные кафедры вузов страны, военно–правовые структуры, служебные части обеспечения и другие. Затем несколько позднее согласно приказу Управления Верховным Советом Республики Таджикистан (18–го января 1993 года) Министром обороны Республики Таджикистан был назначен (полковник) Шишляников В.А. который начал с организации первых управлений и военных частей [68, с.12].

С организации национальный Армии, усиление защиты и обороны государственной границы, тоже самое явилось одной из первых задач, постановленной руководителем государства уважаемым Эмомали Рахмоном о контроле государственной границы и вооружении военных частей. С целью защиты государственной границы Республики Таджикистан, предотвращение действия различных преступных группировок против конституционного строя Республики Таджикистан принимал решение, чтобы в Управлении о защите государственный комитет национальной безопасности Республики Таджикистан с количеством 79 человек [38, с.2].

Президент Республики Таджикистан, Главнокомандующий Вооруженными Силами, Президент Республики Таджикистан уважаемый Эмомали Рахмон независимо от многих трудностей и ограниченные экономические и финансовые возможности с первых дней организации Вооруженных Сил очень серьёзно относился к созданию инфраструктурной системы, организации специальных

военных частей и их обеспечение с техникой и оснащением и их заполнении с личным составом и другими.

В первом этапе основной целью организации национальной Армии явилась формирование военной силы, которая могла бы защитить победу независимости и обеспечение безопасности страны. В зависимости от данного назначения организовались быстродействующие сформированные группировки, основные задачи которых явились защита конституционного строя и противоборства с антиправительственными силами и группировками.

Во второй этапе формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан, то есть 2–го февраля 1993 года Председатель Верховного Совета Республики Таджикистан, уважаемый Эмомали Рахмон встречая с Министром обороны Российской Федерации П.С. Грачёвым, рассмотрели проблемы военного многоаспектного сотрудничества и военно–технического сотрудничества Таджикистана и России. После этой встречи 4–го февраля 1993 года председатель Верховного Совета Республики Таджикистан Эмомали Рахмон вместе с Министром обороны Российской Федерации П.С. Грачёвым рассмотрели военной части 201–ой дивизии и как Председатель Верховного Совета Республики Таджикистан подписал указ «О дне организации Вооруженных Сил Республики Таджикистан» [1].

17–февраля Председатель Верховного Совета Республики Таджикистан Эмомали Рахмон подписал Решение Управления Верховного Совета Республики Таджикистан «Об утверждении военной присяга» [1], значение которой для определения закономерности деятельности службы военнослужащих и определение задачи и их ответственности является очень великой.

Президент Республики Таджикистан, Верховного Главнокомандующего Вооруженными Силами уважаемого Эмомали Рахмон с первых дней образования Вооруженных Сил привлекал внимание руководителей военной структур к проблеме, относящихся к военной дисциплине войск, строгое выполнение уставов у регулирующих военной жизни, сохранение и строгое соблюдение отношения к военным оружиям, военной технике и других специальных оружий и имуществ, потребовал строгое выполнение вышеуказанных проблемы.

Почувствовалась в этом периоде нехватка профессиональных военнослужащих. Для решения данной проблемы стоило бы принимать чрезвычайные меры. Следует отметить острую нехватку профессиональных военных в этот период. Для разрешения данной ситуации необходимо было принять срочные меры, в результате которых «22 февраля 1993 года Председатель Верховного Совета, уважаемый Эмомали Рахмон подписал указ Президиума Верховного Совета Республики Таджикистан «О присвоении очередного воинского звания генерал-майора Министру обороны Республики Таджикистан

полковнику Шишлянникову А.В. и председателю Государственного комитета национальной безопасности Республики Таджикистан полковнику Зухурову Сайдамиру» [72, с.61].

Согласно приказу Председатель Верховного Совета Республики Таджикистан 23–го февраля был объявлен днём Вооруженных Сил Республики Таджикистан, и в честь этого дня в сложных политических ситуациях и глубоких экономических кризисах было запланировано проведение военного парада. В этом военном марше принимали участие 5 тысяч человек из личного состава военных частей гарнизона столицы – города Душанбе [50, с.11]. А также участвовали, более 20 – и оборонных противовоздушных ракет С-75 и С-125, большое количество танков и других видов оружия, военной авиации и других военной техники [81, с.35].

Президент Республики Таджикистан, Верховный главнокомандующий Вооруженными Силами уважаемого Эмомали Рахмон с опорой к нормам Конституции и использованием из своих полномочий в короткое время в деле урегулирования социально–политической ситуации сделал очень многое, что среды них важными являются приказы Президента республики со 2–го декабря 1994 года за №2 «О добро–желательной сдаче и изъятии огнестрельного оружия, военного имущества, и военной техники и населения Республики Таджикистан и «Принятие беспрерывных меров о дальнейшем улучшении деятельности структур внутренних дел, безопасности и Вооруженных Сил Республики Таджикистан с 21–го декабря 1994 года. Эти инициативы способствовали перспективу развития Вооруженных Сил Республики Таджикистан [54, с.20].

Президент Республики Таджикистан уважаемый Эмомали Рахмон уделял большое внимание решению укрепления оборонной мощности страны, в своих беседах и встреч постоянно отметил, что безопасности нации и государства, спокойной жизни общества и развитие всех сфер экономики и социальности зависит от укрепления военно – политической ситуации, правовые порядки, обеспечение верховенства законов, предотвращение и борьба против преступности и защиты территории и границы страны.

Выполнение миссии патриотизма Основатель мира и национального согласия, Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона формировалась национальная Армия, кроме трёх форм войск в будущем ещё были созданы возможности для организации отдельных объединений.

Очень велико историческая роль Президент Республики Таджикистан, Верховный главнокомандующий Вооруженными Силами уважаемого Эмомали Рахмон, в организации и развитии Вооруженных Сил страны, после взятия ответственности руководства государства в одной из самых напряженных ситуациях современной истории Таджикистана. Руководитель государства сумел,

государства сумел, чтобы в глубочайшем политическом кризисе и нехватки материально – технических ресурсов организован Вооруженных Сил с нуля.

Большая роль Руководителя государства уважаемого Эмомали Рахмона является историческим и судьбоносным. Он в тех условиях, когда структура государства была парализованным, со своим политическим вольем смог отстранить политический и системный раскол общества, реализовал миролюбивую политику и единство обороны страны, чтобы создать мощную национальную Армию Республики Таджикистан.

Обобщая первую главу автореферата, можно сделать вывод, что фактор создания и формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан имеет свои специфические особенности по сравнению с другими бывшими союзными республиками, поскольку организация Вооруженных Сил Республики Таджикистан осуществлялась «на пустом месте» и в условиях жесточайшего кризиса гражданской войны.

В создании Вооруженных Сил Республики Таджикистан роль Президент страны, уважаемого Эмомали Рахмона, является исторической и судьбоносной. Именно благодаря дальновидной политике Главы государства, уважаемого Эмомали Рахмона, Республика Таджикистан смогла создать свою национальную армию, обрести надежный щит и превратить ее в фактор формирования чувств патриотизма и национального самосознания для молодого поколения.

Вторая глава диссертации, озаглавленная **«Совершенствование структуры Вооруженных Сил Республики Таджикистан и их историческая миссия в период независимости (1993–2021 гг.)»**, которая состоит из двух подразделов. В этом разделе исследования рассматривается организация Вооруженных Сил, таких как Сухопутные войска, Военно-воздушные силы и силы ПВО, а также Силы быстрого реагирования, что направлено на повышение потенциала Вооруженных Сил Республики Таджикистан в условиях глобализации.

В первом параграф второй главы диссертации **«Этапы формирования Сухопутных войск Вооруженных Сил Республики Таджикистан»** уделяется внимание вопросу о наиболее многочисленном типе войск Вооруженных сил.

23 июня 1993 года по решению Совета Министров Республики Таджикистан под № 269-13 было создано одно из самых многочисленных подразделений Вооруженных Сил – Отдел Сухопутных войск – Главная колонна Национальной армии, действующее в прямом подчинении Министерства обороны и Генерального штаба Вооруженных Сил страны [7].

В начале своего существования его состав пополнялся из вооруженных групп, поддерживающих конституционное правительство. Личный состав подразделений Сухопутных войск в первые годы их существования формировался

из бывших сотрудников правоохранительных органов, которые были объединены под общим названием «Народный фронт».

Все силы, относящиеся к этому типу армии, включая личный состав пехотных, кавалерийских, танковых и артиллерийских частей, постепенно были интегрированы в Сухопутные войска. Сухопутные войска отвечают за управление дивизиями, полками, бригадами, а также отдельными воинскими ротами и батальонами этого типа армии [203].

Одним из самых престижных учебных центров является воинская часть 08010 Сухопутных войск Вооруженных Сил, сформированная по приказу № 34 от 7 октября 1993 года. Эта «воинская часть ежегодно готовит сотни младших специалистов и направляет их в части и подразделения Вооруженных Сил. То есть, с 1993 года по 1 апреля 2012 года более 50 000 младших специалистов и 2000 прапорщиков были подготовлены и направлены в части Вооруженных Сил страны. Первым командиром бригады был назначен полковник Иаков. Эта воинская часть, помимо подготовки младших специалистов, также участвовала во внутренних военных операциях страны. Например, 110 военнослужащих, в том числе 18 офицеров, три военнослужащих, работающих по контракту, и 86 сержантов и рядовых, пожертвовали своими жизнями за стабильность конституционного порядка при исполнении своих воинских обязанностей» [61, с. 231].

Наряду с достижениями при формировании воинских частей Сухопутных войск, в соответствии с директивой (указанием) министра обороны Республики Таджикистан от 1995 года, в этом роде войск была создана Военная комендатура. Первичными задачами Военной комендатуры являются организация и проведение патрулирования и контроля военной автоинспекции, контроль за военнослужащими в общественных местах, на гарнизонных территориях, дезертирами, нарушителями воинской дисциплины и несанкционированным выездом с территории воинских частей [61, с.231].

Правительство Республики уделяет особое внимание формированию Вооруженных Сил, которая проявляется «с одной стороны, путем организации, пополнения и развертывания воинских частей в важных военно-стратегических районах, с другой стороны, путем создания благоприятных условий для успешного выполнения задач во всех чрезвычайных ситуациях. Таким образом, в феврале 1995 года на территории воинской части 08030 Сухопутных войск, расположенной в Согдийской области, был создан Военный госпиталь Согдийского гарнизона, рассчитанный на 150 коек и 183 сотрудника» [61, с.236].

Следует отметить, что в годы трагической гражданской войны личный состав Сухопутных войск Вооруженных Сил Республики Таджикистан, выполняя возложенные на него обязанности, используя имеющиеся в его распоряжении

ресурсы, сформировал многочисленные части и соединения и, своими жертвами внес огромный вклад в защиту достижений независимости, поддержание мира и стабильности в стране.

В ходе военных действий по разгрому вооруженных группировок предателей родины и нации Худойбердиев М. и Сангинов Р. в Ходжендской области (ноябрь 1998 г.), Кофарниганском и Ленинском районах сухопутные войска продемонстрировали превосходный пример самоотверженности, мужества и храбрости. Именно их настойчивые усилия вселяли страх в сердца врагов во время боя, и они потерпели поражение.

Президент Республики Таджикистан, Верховный главнокомандующий Вооруженными Силами уважаемого Эмомали Рахмон, осознавая сложную ситуацию в стране и понимая глубину трагедии, пережил тяжелое испытание. Испытание за окончание войны, установление мира, обеспечение примирения и обеспечение национального единства. Одним из важных этапов формирования Вооруженных Сил стал период переброски, разоружения, регистрации бывших бойцов ИНОТ, их размещения, принятия военной присяги бывшими оппозиционерами, прохождения медицинской комиссии, аттестации и их перевода в состав органов власти, который был решен в четыре этапа. В результате в состав силовых структур были включены около 6240 бойцов ИНОТ, 2075 единиц различного вооружения, 3 БТР, 1 БМП, 5 танков и другая военная техника [67, с.66].

Медицинскую комиссию прошли 6842 человека, из которых 4498 приняли военную присягу. Что касается разрешения военных дел, комиссия неоднократно выезжала в районы Ленина, Кофарнихана, Дарбанда, Тавилдары, Гарма, Таджикабада, Ишкашима, Калъаи Хумба, города Хорога и Республики Афганистан, где работала под угрозой вооруженных людей. В частности, с проблемами комиссия сталкивалась в селе Теппа Самарканди и районах Дарбанда и Таджикабада. Тем не менее, основные военные вопросы решались соответствующей подкомиссией в соответствии с «Протоколом по военным вопросам». Для поддержки членов бывшего Союза оппозиционных сил в Министерстве обороны был создан 25-й временный батальон численностью 460 человек. После проверки и отбора Национальной комиссией по примирению члены этого батальона были направлены в соответствии с военным протоколом в Гармский, Тавилдарский, Кофарниганский и Ленинский районы. Часть из них, пройдя проверку комиссии, была переведена в части Вооруженных Сил. В частности, в 1998 году численность воинской части 08024 была пополнена на 50% от численности оппозиционных сил [61, с.275].

С подписанием Соглашения об установлении мира и национального согласия с 1997 года заложена основа для повышения профессионализма

военнослужащих. Боевая готовность Вооруженных Сил осуществляется посредством военных учений. Военные учения представляют собой сложную и многогранную систему, позволяющую руководству Вооруженных Сил проверять готовность военнослужащих посредством взаимодействия между компонентами войск и проведения учений, главной целью которых является выявление и устранение слабых мест в их обороне. В августе 1997 года по распоряжению Правительства Республики Таджикистан на базе 7-го стрелкового батальона (сформированного в октябре 1993 года) была сформирована 1-я бригада. Иными словами, стоит отметить, что Соглашение об установлении мира и национального согласия оказало положительное влияние на все сферы государственной жизни, и с наступлением этой исторической даты, впервые с 1998 года, подразделения и формирования Вооруженных сил Республики Таджикистан проводят военные учения в рамках Договора о коллективной безопасности с государствами-членами этой организации для обмена опытом. В 1997 году, «на втором этапе формирования Сухопутных войск, было создано Управление Сухопутных войск, и первым командующим этого рода Вооруженных Сил стал генерал-майор А.А. Абдулхасанов, человек с обширным опытом службы и командования, который также занимал пост заместителя министра обороны. Генерал-майор Абдулхасанов Абдуназар (1997–2005) при помощи и поддержке своего личного штаба, включавшего полковника Алибоева Бахрома, полковника Салимова Абдулхафиза, полковника Хамзаев Олим, полковника Умронов Зокир, полковника Меликов Зайдулло, полковника Джураев Музаффар, полковника Махмадов Сухроб, подполковника Шаламов Абдулрози, прапорщика Чупонова Асальбегима, старшину Амонимулькову Соро, внес значительный вклад в развитие и совершенствование этого рода войск, подготовку офицерских кадров, повышение боеготовности и укрепление верховенства права, правопорядка и военной дисциплины» [61, с.210].

Сухопутные войска заняли особое место в Военной доктрине Республики Таджикистан, и им отводится приоритет в отражении наступательных ударов по неотложным стратегическим направлениям [17]. Главная задача Сухопутных войск – проведение операций на суше. Для повышения квалификации и способностей личного состава в подразделениях и частях были созданы учебные, тактические, спортивные преграды и площадки, полигоны, а в некоторых из них – учебно-контрольные площадки для изучения, ведения танков и другой военной техники [3].

Для достижения вышеупомянутых целей, части и подразделения Сухопутных войск активно участвовали в командно-штабных учениях стран-членов ОДКБ «Марз-2010», которые проходили в Согдийском гарнизоне в 2010 году, а также в операции по зачистке Раштской области от

антиправительственных группировок. Учениями руководил командующий Сухопутными войсками генерал-майор Собирзода Эмомали. В ходе учений этот таджикский офицер продемонстрировал высокий профессионализм. Более 1000 участников учений и использование более 150 единиц военной техники, включая самолеты и вертолеты, продемонстрировали антитеррористические военные операции [61, с.225].

19 августа 2011 года в составе Управления Сухопутными войсками Вооруженных сил было создано Командование Сухопутных войск. Основная задача этого Управления – обеспечение войск и контроль за их обязательным исполнением подразделениями данной структуры. Следует отметить значительный вклад в подготовку личного состава Сухопутных войск старших офицеров: полковников Алибоева Б., Каримова С., Урмонова З., Хамзаева О., Рахматова М. и Хасанова А.

Это одна из важнейших структур Управления Сухопутных войск, регулирующая деятельность войск в соответствии с требованиями нормативных документов. Управление командованием Сухопутных войск было создано в составе Управления Сухопутных войск 19 августа 2011 года по распоряжению Начальника Генерального штаба Вооруженных сил – первого заместителя министра обороны Республики Таджикистан.

Основная задача Управление Командованием Сухопутных войск– обеспечение соблюдения Сухопутными войсками Вооруженных Сил Республики Таджикистан нормативно-правовых актов Республики Таджикистан, приказов и указаний Министра обороны, а также контроль за их выполнением структурами Сухопутных войск Вооруженных Сил Республики Таджикистан.

Личный состав подразделений Сухопутных войск и частей, участвуя в совместных учениях, повышает свою боевую подготовку и боеспособность, внося достойный вклад в укрепление обороноспособности Республики Таджикистан.

Совместные учения также проводятся с силами Центральноазиатских сил быстрого реагирования и миротворческими силами ОДКБ, ШОС и НАТО.

Таким образом, изучив и проанализировав историю формирования Сухопутных войск Вооруженных сил Республики Таджикистан, можно заключить, что этот род войск тесно связан с распадом СССР и независимого государства, который возник в сложных условиях политической нестабильности и гражданской войны 1992-1997 годов. С наступлением мира была улучшена организационная структура, лучше организовано снабжение персоналом и расширено военно-техническое сотрудничество. Сухопутные войска, прошедшие формирование в условиях конфликта до создания регулярных вооруженных сил, стали важным элементом защиты территориальной целостности страны.

Во втором параграф второй главы диссертации посвящен изучению **«Необходимость создания Военно-воздушных сил и противовоздушной обороны, Мобильных войск и отдельных подразделений Вооруженных Сил».**

В последнее десятилетие XX века политические изменения, происходящие в регионе, потребовали создания отдельных частей и формирований Вооруженных Сил. Несмотря на крайне сложную и деликатную ситуацию для новообразованного независимого Таджикистана, Президент Республики Таджикистан уважаемый Эмомали Рахмон, шаг за шагом, используя все имеющиеся возможности, предпринял весьма полезные шаги на основе многостороннего военно-технического сотрудничества в областях технического, учебно-методического, тактического и боевого обеспечения, материально-технического снабжения, а также восстановления и оснащения частей и формирований вооружением, боеприпасами и тяжелой военной техникой с бывшими советскими государствами, региональными и международными организациями, тем самым способствуя росту потенциала Вооруженных Сил [35, с.2].

С последовательным и целенаправленным развитием сотрудничества Республики Таджикистан в военной сфере и расширением всесторонней военно-технической поддержки и оборонной помощи со стороны СНГ, в среднесрочной перспективе позволили Таджикистану сформировать в рамках Национальной армии, после формирования Сухопутных войск, еще один тип армии – Военно-воздушные силы и силы противовоздушной обороны, а также силы быстрого реагирования.

Военно-воздушные силы считаются одним из первых вооруженных сил Таджикистана, созданные одновременно с Национальной армией. Наряду с другими родами войск, на основании приказа министра обороны Республики Таджикистан от 20 апреля 1993 года было сформировано Управление военно-воздушных сил. Первый полет боевого вертолета Ми-24 в нашей стране состоялся 1 марта 1993 года. Пилотами вертолета были командир эскадрильи Вячеслав Михайлович Грудин, пилот-оператор майор Евсеев Владимир Иванович и капитан Геннадий Вадимович Мина [61, с.286]. В то время вертолетов было всего четыре, и они нуждались в ремонте и техническом обслуживании. С окончанием холодной войны зарубежные эксперты и аналитики предсказывали ухудшение ситуации с безопасностью в Центральной Азии.

Стоит напомнить, что «в декабре 1992 года во время встречи глав государств Организации договора о коллективной безопасности (ОДКБ) в Ташкенте, обсуждался вопрос подготовки специалистов по различным родам войск. В результате инициативы высшего руководства страны, предпринятой в декабре 1992 года, в мае 1993 года 31 молодых таджиков были направлены на

обучение в Рязанскую воздушно-десантную военную академию Российской Федерации и Ташкентскую военную академию Республики Узбекистан. Именно по инициативе и профессионализму главы государства Эмомали Рахмона были сформированы Силы ПВО» [34].

В 1994 году, через год после создания Военно-воздушных сил, были сформированы Противовоздушные силы. Указом Президента Республики Таджикистан от 19 июня 1994 года воинские части Военно-воздушных сил Узбекистана (включая воинскую часть 41008) были переданы в ведение Министерства обороны Республики Таджикистан. Противовоздушные силы республики действовали независимо в составе Национальной армии до 2005 года, и в результате военных реформ 2005 года Военно-воздушные силы и Противовоздушная оборона были объединены и преобразованы в единый вид Вооруженных Сил.

В период с 1993 по 1997 год личный состав Военно-воздушных сил продемонстрировал высокий профессионализм и принял участие более чем в 60 боевых операциях. В 1995 году антиправительственные группировки прочно закрепились в восточной части страны и оттуда создавали конфликты против новообразованной таджикской власти. Учитывая эту ситуацию, Правительство Республики Таджикистан принимало все необходимые меры для предотвращения таких событий. 93 процента территории республики занимают горы, и Военно-воздушным силам пришлось сыграть в этом случае решающую роль. Боевая авиация является важным средством обеспечения победы в горных условиях с учетом тактики ведения войны с терроризмом. Доставка ударных сил в неспокойное место по суше требует много времени и усилий. Использование возможностей авиации при нанесении прицельных ударов по позициям противника, позволяет расширить зону поражения террористов. Боевая авиация, с другой стороны, появляется невидимо в воздушном пространстве местоположения противника, наносит прицельный удар и не дает ему возможности расширять операцию. При этом, нанося удар, авиация может безопасно высадить десант и нанести неожиданный удар по передвижению противника. По приказу министра обороны Республики Таджикистан из частей ВВС был сформирован мобильный комендантский пункт, ряды которого пополнялись высокопоставленными офицерами для выполнения задач на высоком боевом уровне. Центром этого комендантского пункта был Ховалингский район Хатлонский области [61, с.157].

За этот период «ВВС совершили более 25 тысяч вылетов военной авиации, из которых более 10 тысяч были боевыми. Кроме того, они доставили более 30 тысяч тонн различных военных грузов и более 40 тысяч человек в назначенные места» [50, с.48].

В целях повышения внимания к практическим вопросам укрепления военной безопасности, Совет министров обороны СНГ и его рабочие органы сосредоточились на развитии многопрофильного военного сотрудничества, с учётом необходимости подготовки и обеспечения научно-кадрового развития государств-членов СНГ осуществляется внедрение Единой системы противовоздушной обороны СНГ в Военной академии воздушно-космической обороны имени маршала Советского Союза Г.К. Жукова и в Тверском научно-исследовательском центре, Центральном научно-исследовательском институте Воздушно-космической обороны Министерства обороны Российской Федерации [57, с.25].

Главная задача Сил противовоздушной обороны Республики Таджикистан — обеспечение безопасности воздушных границ страны и южных границ СНГ. В настоящее время боевые и транспортные самолеты и вертолеты ВВС, а также современные зенитные ракетные комплексы Национальной армии, обладающие высокой боевой готовностью, контролируют воздушное пространство республики с земли и защищают сухопутные границы страны из неба [50, с.49]. Воинские части и боевые группы Сил противовоздушной обороны впервые приступили к боевому дежурству в январе 1998 года по контролю и защите воздушного пространства Республики Таджикистан [61, с.287].

Из-за причины гражданской войны развитие военно-воздушных сил шло медленно. В 1993 году общее количество вертолетов Ми-8МТБ в Душанбе составляло 10, а вертолетов Ми-24–5. В 1996 году в состав Вооруженных сил республики были поставлены первые транспортные самолеты Ан-24 (турбовинтовой пассажирский самолет для полетов на короткие и средние расстояния) и Ан-26 (многоцелевой тактический самолет на базе Ан-24 с двигателями АИ-24VT). План по закупке Су-25 у Беларуси для формирования ударной эскадрильи не был реализован с 1990-х годов. Однако Москва помогла укрепить вертолетный парк Таджикистана в 2006-2007 годах, предоставив шесть вертолетов Ми-8 и Ми-24 (индийского производства), а также четыре Л-39 «Альбатрос» [88].

За годы существования Воздушно-десантных войск и ПВО ряд военнослужащих этого рода войск погибли при исполнении служебных обязанностей по защите государства и правительства. Это подполковник Середюк В., капитан Тулиев Х., рядовой Курапов К., капитан Демешко И.В., капитан Алабердиев Б.А., подполковник Грудин В.В., майор Джураев Б., майор Бойпочоев С., капитан Кошелев А.В., старший лейтенант Мансуров А., старший лейтенант Амирбеков Х. и другие. Их имена навсегда останутся в памяти народа, в истории Родины и в памяти воинов [61, с.289].

2 августа 1998 года группа десантников высадилась в учебном центре «Фахробод». Таджикские десантники — одна из важных структур Вооруженных Сил Таджикистана, сформировавшаяся в эпоху независимости нашей страны, и считаются надежным щитом новой таджикской государственности.

Воздушно–десантные бригады Вооруженных Сил Республики Таджикистан, «имеющие короткую историю, но полную страниц храбрости и мужества, начали свою деятельность в 1993 году, на крайне сложном этапе новой государственности таджикского народа, как главный институт, защищающий конституционную систему и обеспечивающий территориальную целостность страны. Воздушно-десантной бригаде поручено выполнение особо важных боевых задач, то есть десантникам поручаются сложные, особенно важные и ответственные задачи» [84].

Именно благодаря профессионализму и патриотизму Президент Республики Таджикистан, Верховного Главнокомандующего Вооруженными Силами уважаемого Эмомали Рахмон, в сентябре 2003 года были сформированы Силы быстрого реагирования–самый молодой род войск Вооруженных сил страны. В состав этого рода войск входят спецназ, воздушно-десантные и штурмовые подразделения, горнострелковые части, ряд подразделений быстрого реагирования и миротворческий батальон.

Цель создания Сил быстрого реагирования – внедрение новых методов подготовки к противодействию террористическим группам в горных районах и дальнейшее совершенствование боевых навыков Вооруженных Сил. С первых дней формирования Сил быстрого реагирования в 2003-2014 годах первым командиром этого типа сил был генерал-лейтенант Файзизода Латиф Мирзо.

Генерал-лейтенант Файзизода Л.М.–считался опытным профессиональным офицером Вооруженных Сил, много лет, проработавший на различных руководящих должностях в Вооруженных Силах [48, с.6].

В целях повышения практического опыта и безупречного выполнения своих обязанностей, Вооруженные Силы в соответствии с Законом Республики Таджикистан «Об обороне и военной доктрине Вооруженных Сил» совместно с государствами-членами СНГ ежегодно проводят более 30 организационно-практических мероприятий различных направлений.

Используя имеющиеся возможности правительства страны, общий потенциал Национальной армии был увеличен, и в ходе мероприятия, проведенного под названием «Марз-2021», на оперативные районы для выполнения боевых задач было развернуто 1023 бронированные боевые машины, 3167 автомобильной техники и специальных машин, 447 артиллерийских и минометных машин, 234 зенитных ракетных комплекса и 45 боевых и транспортных самолетов и вертолетов [86]. Именно благодаря такому вниманию

и заботе, успешному завершению секторальных работ, строительству и возведению зданий и сооружений военного значения в стратегических районах республики, созданию благоприятных условий службы, обеспечению рядов армии офицерским составом, участию в крупномасштабных совместных военных учениях внутри страны и за рубежом, а также реализации других подобных задач, сегодня сформированы отдельные рода войск Вооруженных Сил, а военнослужащие страны находятся в высокой боевой готовности при защите и обороне границ и Отечества.

В третьей главе диссертации–**«Укрепление Вооруженных Сил и создание военно-учебных заведений в Республике Таджикистан»** состоит из двух разделей и посвящена созданию военно-учебных заведений, вопросам патриотизма военнослужащих, а также достижениям и успехам в Вооруженных Силах в свете инициатив Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона.

В первом параграф третей главы, названной **«Укрепление и развитие Вооруженных Сил Республики Таджикистан в современный период»** исследует рассмотрению и изучению изменений о национальной Армии и подготовки вооружённой защиты страны, способности обеспечения независимости, целостности земли Родины и обеспечение спокойствия жизни людей и других

В нынешних условиях укрепление и развитие Вооруженных Сил Республики Таджикистан является одним из ключевых направлений политики государства, охватывает периоды формирования, достижения и успехов и обязательства национальной Армии. Согласование и техническая новизна, являются одним из ключевых направлений, которое непрерывно подчёркивается Лидера нации уважаемым Эмомали Рахмоном.

Президент Республики Таджикистан, Верховный главнокомандующий Вооруженными Силами уважаемого Эмомали Рахмон постоянно в своих выступлениях подчёркивает, что современные опасности угрозы требуют постоянного усовершенствования подготовки к войне, укрепления дисциплины и в военнослужащих воспитания патриотического духа, ответственности преданности Родины. Он атакже уделяет большое внимание международным сотрудничеством в сфере безопасности и борьбы с терроризмом, экстремизмом и транснациональных преступностей.

Направление развития Вооруженных Сил является внедрение современной технологии, усовершенствования изучения солдата, постоянных учений и усовершенствования системы приказов и контроля войск.

Эти принятые меры направлены на обеспечение высокой военной подготовки армии и её способности для эффективного противодействия во всех видах угроз.

Важно отметить, что основной элемент укрепления и развития Вооруженных Сил каждой армии организует её полевая подготовка, потому, что именно уровень военной подготовка, определяет способности и мощи армии и последствия страны неразрывно связаны с существованием её армии. Формирование полевого искусства Вооруженных Сил является увеличением уровня теории и практики в подготовке проведении военных операций которая основана на научных военных знаниях и высокого культурного, профессионального военного уровня. То есть укрепление оружия и военной техники сами по себе не смогут определять успехов войны, но и считаются «первое усиление национальной Армии, улучшение качества личного состава войск Вооруженных Сил высокая смышлёная подготовка и их высокая полевая подготовка.

В таком порядке, каждый год согласно единственному плану подготовки к войне, в Вооруженных Силах во всех гарнизонах республики, с привлечением председателей городов, областей и районов страны, гражданинов республики и других силовых структур проводятся совместные антитеррористические комплексы учения, расширенные стратегические и тактические учения, занятия по мобилизованной подготовке собрания для защиты границ, и других системы мероприятия [4].

Ряд национальной Армии Республики Таджикистан, «в основном обеспечиваются за счёт выпускников военного Института Министерство бороны, военных академий и высших учебных заведений зарубежных стран.

Важно отметить, что настоящее время, в высших учебных военных учреждениях наших дружеских стран, то ест 120 студентов изучают военную науку. только в военных институтах Российской Федерации подготовляются более 80 военных специалистов» [61, с.79].

Теперь, в высших учебных военных заведениях зарубежных стран обучаются около 800 курсантов и личный состав которых организуют слушатели Академии и высших военных учебных заведений. В короткой исторический период многие страны мира признавали официально государственной независимости Республики Таджикистан.

Именно признание Республики Таджикистан как независимое государство дало возможность, чтобы «впервые выбрались более 70 человек для отправки в высших военных учебных заведениях России и Узбекистана в качестве курсанта, и более 40 специалистов спасательных служб из аварий и пожара. А также для обучения в вузах Российской Федерации были отправлены 149 человек, и в вузах Республики Узбекистана 66 человек, и данная инициатива правительства страны была реализована от 20 – сентября до 30 – го сентября 1993 года» [67, с.92].

Кроме того, каждый год таджикские офицеры и курсанты для изучения, прохождение курсов, и усовершенствования профессионального мастерства были отправлены в Российскую Федерацию, Республики Казахстан, Азербайджан, Индию, Китай, Пакистан, Чехию и других Республик.

В настоящее время Министерство обороны Республики Таджикистан реализует двустороннее военно – техническое и многостороннее военное сотрудничество с более 50–стран мирового сообщества. Каждый год практически реализуются новизны Вооруженных Сил в зависимости от экономической мощи Республики Таджикистан. Согласно сведениям SIPRI [89], в мировых рейтингах для приобретения оружия в период с 1994 – 2017 гг. Таджикистан для покупки оружия израсходовал боле 1 млрд. и 42 миллионов долларов США [79, с.28].

Военно–технические помощи Китайская Народная Республика с 1993 года до 2010 годов составляют более 18 миллионов долларов (78, с.199).

Процесс обучения и воспитания в Вооруженными Силами Республики Таджикистан охватывает одну всесторонную систему, который направлено для воспитания военнослужащих с такими элементами: соблюдение военной дисциплины, развитие профессиональных знаний, профессиональное мастерство и умение, которые направлены для выполнения военных и самоотверженных задач. этот процесс объединяет строгое военное изучение с конкретными идеологическими работам.

Процесс развития военной сферы в Республики Таджикистан направлен для соответственнования национальной Армии с современными геополитическими проблемам, прежде всего угрозы и опасности терроризма и экстремизма. В процессе созидания строительства современных системных комплексов с лучшими условиями жизни для солдатов и офицеров, которые обеспечены с тепловыми системам и обеспечением воды и современными столовамы.

С целью физического развития, повышение военного мастерства и умение военнослужащих с 2003 года в подчинении Министерства обороны действует центральный спортивный Клуб армии, и в рамках планов проведения мероприятий каждый год проводятся спортивные мероприятия различных уровней.

В течение 30 лет государственной независимости в Вооруженных Силах Республики Таджикистан произошли очень многие изменений. Теоретическое военно – политическое обучение военной Доктрины было разработано, которое сыграли очень важную роль для защиты целостности Республики Таджикистан и подготовки вооруженных защиты страны и народа до этого периода [33, с.3].

Преобразование Вооруженных Сил с непрерывными новизна практически реализуются в изменяющихся геополитических условия. После окончания гражданский войны в 1997 году и проведение военной реформы появились новые

инициативы. В этот период при Правительстве Республики Таджикистан для усовершенствования национальной Армии были поставлены несколько задач: организация профессиональной армии; обновление оружия и сражающихся бронитехники; повышение подготовки военных частей Вооруженных Сил к сражению.

Правительства Республики Таджикистан в зависимости от усовершенствования дальнейшей мощности Вооруженных Сил поставил перед собою несколько задач: усовершенствование структуры и деятельности Вооруженных Сил и органов защиты прав; усовершенствование материально – технической базы Вооруженных Сил и органов защиты прав; постоянная подготовка высококвалифицированных военных специалистов в высших военных учреждениях внутри страны и в зарубежных странах и обеспечение военных частей с молодыми кадрам отвечающими современными требованиями [35, с.2].

Должен отметить, что сегодняшнее поле битвы и сражения только не состоит из ружейной пули. Неспокойное военно – политическое положение которое сегодня охватывает регион и мира, а также увеличение масштабов современных современный опасностей и угрозы, прежде всего, терроризм и экстремизм, контрабандное оружие, наркотическое средства, кибернетические преступления и других транснациональных организованных преступлений требуют с каждого военнослужащего, военной структуры и органов защиты прав, высокого уровня подготовки к войне, профессиональное мастерство и умение, тёплое чувство патриотизма, преданность своей Родины, своему государству и нации, гордость своей Родины, доблесть, мужество и преданности своей Родины.

Таким образом, укрепления и развития Вооруженных Сил Республики Таджикистан в нынешнем времени направлены к тому, что национальная Армия как направления формирования патриотизма и гарантии мира и спокойствия, считается уверенный шит Родины, и дальнейшее развитие этой государственной основы воплощаются не только в развитии техники, но и в сильной воле и национального самосознания каждого военнослужащего.

Второй параграф третьей главы **«Система подготовки кадров и военно-патриотического воспитания в Вооруженных Силах Республики Таджикистан»** считается одной из важных разделов изучения военной сферы, охватывает проблемы создания инфраструктурного обучения и практической реализации воспитательных работ в Вооруженными Силами и данная проблема нашла своё исследования.

Данная раздел является одним из актуальных проблем изучения военной сферы и охватывает вопросы создания учебной инфраструктуры и налаживания воспитательной работы в армии, поставленная задача нашла свое исследование.

В сложных условиях современного мира, которая основалосьсо столкновением геополитических интересов, обеспечение защиты государственной независимости из высокого профессионального уровня, системы обучения и воспитания военных учебных учреждений, которые служат как основая база или же фундамент подготовки высококвалифицированных кадров, сыграют ключевую роль для достижения стратегической целей.

На начальном этапе формирования Вооруженных Силы Республики Таджикистан (1992–1993 гг.) правительство страны столкивалось с такими проблемамы как проблемы сильной нехватки профессиональных национальных специалистов и укреплённой материально-технической обученой базы. С конкретным осознанием этого положения Президент Республики Таджикистан, Верховный главнокомандующий Вооруженными Силами уважаемого Эмомали Рахмон проблему подготовки национальных кадров и организации военных учебных учреждений определил как одно из приоритетных направлений государственной политики в сфере обороны.

После XVI Сессии Верховного Совета под руководством и непосредственной поддержки Председателя Верховного Совета уважаемого Эмомали Рахмона была создана важная военно-учебная инфраструктура, в стране, которая считалось как первая учебная организация подготовки военных кадров–инжинеров и командующий Министерства обороны Республики Таджикистан. Военное высшее учебное заведение Министерства обороны является ровесником государственной независимости и с Указом Президента Республики Таджикистан от 29 сентября 1992 года № УП-198 была организована как высший военный Колледж командующий–инженерное Таджикистана (Постановление Кабинета Министров Республики Таджикистан «О вопросах высший военный Колледж командующий–инженерное Таджикистана» в городе Душанбе от 3 октября 1993 года, за № 404), на базе бывшего Геологического техникума, и затем была переименована в Военный институт Министерства обороны Республики Таджикистан (Постановление Правительства Республики Таджикистан «О преобразовании Высшего военного училища Таджикистана в Военный институт Министерства обороны Республики Таджикистан» от 30–го апреля 2002 года №195) [61, с.425]. С первых дней организации Колледжа его рабочий состав столкивальсся со многими проблемамы. Была необходимо чтобы рассмотреть проблему формирования учреждения, его обеспечение с офицерским составом, преподавателями имеющие научной степени, а также подготовки курсантов.

В 1993 году в республике продолжалась гражданская война, но несмотря на это, организовалась приемная комиссия этого Колледжа и начала свою деятельность, и что в результате было принято 1575 заявлений для сдачи вступительных экзаменов на имени учреждения [67, с.91].

23–го февраля 1993 года–день организации Вооруженных Силы Республики Таджикистан курсанты и солдаты Колледжа приняли военную присягу и принимали участие в торжественном проведении военного парада.

Личный состав Высшего военного Колледжа Таджикистана наряду с достойными службамы и обучения и воспитанием курсантов и слушателей, согласно требованиями Приказа Министра обороны Республики Таджикистан от 11 мая 1996 года в составе объединённой роты Министерства обороны Республики Таджикистан за счёт гарнизонных частей города Душанбе для выполнения заданий в сражениях участвовали против преступников [36, с.93].

30–го апреля 2002 года под № 195 Высшее военное Колледж переименовался в Военный институт Министерства обороны Республики Таджикистан и начал свою деятельность [36, с.2]. До сегодняшнего дня за счёт выпускников Военного института Министерства обороны каждый год по 18–и специальностей подготовляется более 200 профессиональных офицеров-специалистов [46, с. 83].

Президент Республики Таджикистан, Верховный главнокомандующий Вооруженными Силами уважаемый Эмомали Рахмон постоянно уделят огромнейшее внимание бедным слоям общества, детям сирот и беспризорных детям нашей страны.

Тепер в Военном институте, Военном лицее и воинных частей подчинённых Министерства обороны зарегистрированы более 120 представителей дети польных сирот и беспризорных, которые обучатются в качестве студентов и после окончания обеспечиваются постоянной работой [49, с. 230].

В 1992 году более 60% сотрудников органов безопасности Республики Таджикистан не имели специального образования. А также серьезные изменения в теории и практике оперативной дел осуществил необходимости совершенствования подготовки кадров. В результате практикования организационных мер ещё в феврале 1993 года месячные учебные курсы обучения начали свою работу [50, с.254].

Указом Президента Республики Таджикистан уважаемый Эмомали Рахмон за № 216 с 15 сентября 2001 года первые раз в стране был организовано Высшее пограничное Училище, которое готовит офицеров по различным специальностям для Пограничных войск. Решением Правительства Республики Таджикистан № 123/5 от 19 марта 2007 года это учебное заведение было переименовано в Высший пограничный институт, в котором специалисты готовятся по 4 пограничным специальностям. До сегодняшнего дня Высший пограничный институт окончили 1100 юношей и 10 девушек, из этого числа 26 из которых закончили данный вуз с красным дипломом [50, с.254].

Военные кафедры при высших учебных учреждениях страны сыграли важную роль, особенно в подготовке запасов офицеров мобилизованных–кадров, военно-патриотическом воспитании, формировании чувства ответственности за защиту Родины, привлечении ветеранов системы органов и специалистов сферы, выполнении военных учебных процессов и исследовании в сфере.

Президент Республики Таджикистан уважаемый Эмомали Рахмон является не только историческим основателем Национальной армии, но и автором основных воспитательных идей этого государственного института, а его созидательные инициативы считаются как высшего патриотические образцы первых обучений военнослужащих, потому что в современном времени Вооруженные Силы без созидательных мнений, в том числе без патриотического духа не сможет быт укреплёным.

Поэтому роль Концепции политической и воспитательной работы в Вооруженных Силах заключается в том, что он сможет заменить историческую практику прошлого с духовным оружием согоднящнего солдата.

Концепция политической и воспитательной работы в Вооруженных Силах Республики Таджикистан считается как важным стратегическим документом, определяет основные направления воспитания военнослужащих в выполнении воспитательных духовным психологических задач, который 20–го февраля 2015 года за № 369 с приказом Президента Республики Таджикистан уважаемым Эмомали Рахмоном была подписана, и что роль этой концепции в Вооруженных Силах для укрепления обороной способности страны состоит из многих важных аспектов [18, с.1].

Молодое поколение страны должен осознать, что «Вооруженных Силы и структуры правоохранительных органов как и каким образом потерпели тяжёлые военный испытания. В период с 1995 по 1997 годы, по информации органов ГКНБ во внутри нашей страны более 38 специалных зарубежных служб между нашимы народамы исползовали все средства для беспокойства нашего Таджикистана» [34, с. 4].

Таким образом, в результате исследования и анализа данного параграфа, мы сможем достичь такие результаты, что организация и развитие военно-учебных учреждений являются ключевым фактором, обеспечивающим национальную безопасность государства, и непосредственно очень сильно влияют на уровень боевой готовности и оборонный потенциал Вооруженных Сил:

- в современных условиях система подготовки военных кадров должна соответствовать с новыми методами обороны и новой практики современных войн;

- военные учебные учреждения как основной источником обеспечения частей армии выступают с молодыми, профессиональными, грамотными и опытными офицерами;

- современная армия требует сложной техники, поэтому военные институты являются не только местом изучения тактики, но и центром развития технической и военно-научной мысли;

- современная армия требует сложную технику; поэтому военные учреждения являются ни только местом изучения военной искусства, но и центром развития технического, научного и военного мымления.

- в современное время, в котором увеличивались информационные и идеологические опасности, сила и мощности армии зависит не только от оружия, но и из патриотического воспитания военнослужащих. Патриотизм является надежным щитом, который укрепляет в сердце каждого военнослужащего чувства национального осознания.

В целом, Вооруженные Силы без высоких духовно-нравственных ценностей и осознания своего долга перед Родиной не только теряют способность защищать ее, но и превращаются в силу, которая опасна для собственного народа.

ВЫВОДЫ

Основные научные результаты диссертации

С учётом результатов данного исследования в зависимости от темы можно прийти к таким выводам:

– с появлением первых государств с древних времен армия содействовала в качестве важного элемента внутренних дел для развития мировой народности и нации государства, как центральный институт правительства на базе возникновения органов и важных аппаратов работы учреждения для защиты и долговечности правительства руководителей, глав государств, являясь защитником благ и национальных ценностей, начиная с древних времён до сегоднящнего дня заложил уверенную основу. Для каждой страны с целью защиты целостности границы и независимости нужны огромные оборонные силы . Для основы военных и политических случаев, сможем доказать, что существуют определённые связи среды политических, экономических независимостей страны, и военных мощностей. Поэтому появились необходимые сведения об истории возникновения–таджикской армии, которая в прежних времён и в период независимости реализовали патриотическое воспитание и защиты территории в учебно – воспитательном процессе. Изучение истории формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан в современных условиях является одна из актуальных тем, и этапы её изучения охватывают с начала гражданской войны до утверждения и развития современной структуры. Процесс изучения

этапов формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан распределил используемые источники об этой теме на несколько групп:

первое, является архивные документы по начальному этапу, 1992 – 1993 гг. Приказы и постановления Руководства Верховного Совета Республики Таджикистан в XVI–ой Сессии Верховного Совета. Также, безусловно охватывает Приказ Председателя Верховного Совета Республики Таджикистан от 18–декабря 1992 года «Об образовании Вооруженных Силы Республики Таджикистан». Действительно, Вооруженных Силы Республики Таджикистан практически было образованы на базе народного Фронта и группах бывших сторонников Конституционного правительства в отличие от других членов СНГ безо всяческих материально–технического фундамента с нуля.

второе, документы о втором этапе формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан охватывают 1993–1997 годы, и в этом этапе было уделено большое и серьёзное внимание укреплению границ, принятию решения о военной Клятве, Приказу об образовании военной частей Вооруженных Сил, совместному решению правительства Республики Таджикистан с правительством Российской Федерации о продолжительством действии 201–ой Дивизии и миротворческих Сил СНГ и других.

Те документ, которые посвящены третьему этапу формирования Вооруженных Сил, то есть интеграционная (совместная) армия и образование армия заново, которые охватывают 1998 – 2000-ие годы.

–подписание общего Соглашения об укреплении мира и стабильности и национального согласия является самым ценным историческим опытом Республики Таджикистан, в котором были учтены этапы вхождения объединённых таджикских опозиционеров в состав воинских частей Вооруженных Сил Республики Таджикистан.

Документы и литературы охватывают начиная с 2000 года до сегодняшенего дня, которые касаются этапы формирования профессиональной армии Республики Таджикистан. Важно отметить, что в этом периоде первые кадры военного Института Министерство обороны и выпускники училищей Российской Федерации были приняты в состав Вооруженных Сил, которые создали базу образования отдельных частей Вооруженных Сил.

–образования воинских частей Вооруженных Сил Республики Таджикистан является безусловно сложным процессом, и об их необходимости и укрепления мы сможем достичь определённые сведения в следующих направлениях.

первое, геополитическое положение региона, в том числе деятельность террористических и экстремистических групп, длинная беспокойная границе Афганистана в регионе;

–второе, с учётом географической границы Республики Таджикистан, что её 93 % составляют горы, и организация военно–воздушных Сил и противовоздушный обороны и оперативных групп очень необходимы чтобы были способны действовать особенно в горных условиях.

третье, обязанности в рамках миротворческих представительства является следующим аспектом воинских частей Вооруженных Сил, которые важны для участия в совместных оперативных действиях сил членов;

четвёртое, увеличевщее значение безвредности напряжённых регионов по проблемам обеспечения безопасности границы республики и влияние инжинерных войск требуют некоторые изменения.

–организация Договора о Коллективной Безопасности (ОДКБ) является военной–политической организацией, которая оказывает помощь для защиты безопасности и спокойствия в регионе Центральной Азии, особенно членам, в том числе Республики Таджикистан. Республика Таджикистан с самого начала образования организации ОДКБ является её членом, и что это организация имеет важное значение для развития и усовершенствования Вооруженных Сил страны и а также обеспечение безопасности региона. ОДКБ своим членам, в том числе Таджикистану помогает в деле предотвращения различных угроз безопасности страны. Географические особенности Республики Таджикистан с Афганистаном имеют стратегическое значение. В части военного и военно-технического сотрудничества Таджикистан использует из её учебных и практических программ и деятельность организации содействует на развитие символической подготовки Вооруженных Сил страны. ОДКБ помогает Таджикистану в плане использования военных ресурсов и их замены новыми современными технологиями. Модернизация и увеличение оборонных способностей помогает вооруженным силам предотвратить новые требования и опасности. ОДКБ для Таджикистана является одним из стратегических партнеров и в обеспечении безопасности нашей республики сыграет важную роль [6-М; 3 - М].

–в формировании вооружённых Сил независимой республики Таджикистан военно–техническое сотрудничество со странами региона, на подобие ШОС сыграет очень большую и важную роль. Потому что современный мир сталкивается с новыми столкновениями. Глобальные угрозы, особенно терроризм может осуществить серьёзные опасности для мирового сообщества. Поэтому, военная подготовка частей путём участия в совместных упражнениях совершенствуются. В Вооруженных Силах Таджикистана постоянно проводятся совместные упражнения, где в процессе проведения теоретических и практических занятий по военной истории мы должны выделить их положительные стороны[6-М].

–в современных условиях развития рыночной экономики и распространение и развитие миграционное процессов, особенно в пустом пространстве нравственности молодёжи, станут очень опасными информационные угрозы и распространение чужих мнений и взглядов. Эти факторы необходимости укрепления системы воспитания и идеологии учитывают как важный элемент обеспечения национальной безопасности.

На этой базе, 20 февраля 2015 года со стороны Президента Республики Таджикистан была принята Концепция политической и воспитательных работ в Вооруженных Сил Республики Таджикистан, который превратился в важный стратегический документ в направлении защить национальной безопасности. Принятие данной концепции направлено на выполнение важных учебно–воспитательных задач, в том числе формирование и развитие высокого и патриотического чувства, уважение своей Родины, Президенту и военной клятве, а также укрепление национальной самосознании и гражданской ответственности в рядах военнослужащих.

Ключевые направления этого документа охватывают воспитание национального сознания. Одновременно, формирование политической смышлённости и повышение правовой нравственности, в том числе освоение заключения Конституции Республики Таджикистан, были объявлены как отдельные и важные части этого процесса.

Потому что в современных условиях основная площадь конкретности считаются ни только пространственная система, даже и общественное сознание, что основных её обзоров являются взгляды, социальный процесс и информационные процессы.

В современной войне противоборствующие стороны для достижения победы используют все свои материально – духовные запасы, среды которых взгляды и мнения считаются как важнейший фактор воздействия. Геостратегическая позиция Республики Таджикистан, а также быстрое распространение информации через социальных каналов, необходимости принятия Концепции политических и воспитательных работ реализуется в Вооруженных Силах Республики Таджикистан. Потому что в таких сложных условиях военнослужащие должны владеть высокими идеологическими и духовными знаниями, чтобы смогли противостоять давлению и влиянию чужих взглядов и мнений.

Важный воспитательный аспект этого документа направлена на формирование высокого чувства военной развитой профессии и честной службы в рядах Вооруженных Сил Республики. Армия на этой базе учитывается как школа мужества и доблести, ответственности и основной гарантии мира и спокойствия в стране. Одновременно, эта концепция требует от военнослужащего ни только

усовершенствование профессионального мастерства и подготовки к войне, также подготовлививает его как сознательная личность, патриот и покровитель национальных ценностей, для защиты государственных и национальных заинтересованностей [2-М; 3-М].

Один из факторов отказа молодёжи от военной службы, это безусловно является неподготовленность призывника к военной службе. Исследования показывают, что ключевая сложность в развитии военной науки страны имеет тесные связи с её созданием. Прежде всего, всё это связано с низким уровнем преподавания дисциплины «Начальная военная подготовка» и в полном порядке не использование военно – спортивных игр в средних общеобразовательных школах. К сожалению, преподавание данного предмета не соответствует требованием современного времени до сих пор, и данное обстоятельство, в том числе обнаруживается в несоответствии учебников с учебным планам.

В таких условиях, система подготовки до призыва к армии должна охватить аспекты физической подготовки, духовности и нравственности в духе национальных ценностей и способствует развитию чувства патриотизма и гражданской ответственности. Только в случае формирования такой воспитательной базы мы сможем заметить элементы военной подготовки и защиты государственных заинтересованностей.

С другой стороны, Общественная организация содействия обороны (ООСО) сделает всяческие попытки в направлении подготовки призывников и реализации учебных программ начальной военной подготовки, а также воспитание патриотизма, положение инфраструктур и материально–технической базы не соответствуют требованиям современного времени. Многие эти учреждения, история которых относится к середине XX века, до сих пор не соответствуют к современным учебным стандартам, и имеют плохие учебные возможности. Дополнительно к этому, в дальних регионах страны уровень знания учащихся о деятельности этих организаций находится на самом низком положении.

Ч учётом этого, совершенствование системы обучения курса и повышении квалификации учителей с использованием (ООСО) как стратегическая необходимость сферы образования и национальной безопасности рассматривается. На этой базе, привлечение активных и опытных учителей средних общеобразовательных учреждений к практическим процессам, в том числе знакомство с методами и современный учебными военными технологиями имеет ключевое значение.

Реализация такой современный процесс сможет способствовать ни только для повышения уровня и качества подготовки до призыва учащихся, но и создаёт устойчивые базы формирования чувства патриотизма, национального самосознания и гражданской ответственности среды молодёжи, которые

считаются как важный фактор обеспечения социального спокойствия и государственной безопасности [5–С].

–в течение трёх десятилетий наряду с развитием различных государственных сфер, правительство страны сделало очень многое для развития Вооруженных Сил. Важно отметить, что с большим старанием Основателя мира и национального согласия, Президент Республики Таджикистан, Верховного Главнокомандующего Вооруженными Силами уважаемого Эмомали Рахмон практически реализовалась увеличение мощности Вооруженных Сил страны, и совершенно и неустойчивых сложных геополитических условиях превратилась к мощнейшей совершенней структура и защитником нашего свободного государства.

–Вооруженных Силы усовершенствовало свои миссии в укреплении территории и границы Таджикистана, ни только в направлении обеспечение национальной безопасности, но и в безопасности региона. В процессе достижения заметных результатов в развитии Вооруженных Сил реализация многоуровневых систем подготовки офицерских кадров (организация военного Института Министерства обороны Республики Таджикистан, училище для подготовки пограничных кадров, военный Лицей) являются сверхважными.

В результате созидательной политики Президента страны уважаемого Эмомали Рахмона развивалась инфраструктуры оборонной сферы, во всех пограничных регионах страны принимали серьёзные меры с целью создания пограничных постов и в составе частей единичных войск Вооруженных Сил учебные центры соответствующим международным стандартам, новые военные городки, общежитие для солдатов и а также обеспечение жилищных домов для семьи офицеров, что такие созидательные дела будут продолжаться.

Таким образом, достижения и успехи Вооруженных Сил Республики Таджикистан в изучающей созидательной и далновидной политике Эмомали Рахмона на соответствующей военной системы направлена на угрозы XXI века. Стержневое направление этого процесса, прежде всего, имеет связи с развитием военно – технического сотрудничества и внедрение современной технологии.

На этой базе, уделяется специальное внимание к развитию искусственного интеллекта, в том числе совершенствование системы беспилотный летательный аппарат, модернизация технического фундамента, повышение уровня профессиональности военнослужащих, а также укрепление патриотических ценностей и национального самосознания. Одновременно, борьба с терроризмом и других современных и других современных угроз безопасности рассматриваются как неотделимая часть этой стратегической политики, и способствует обеспечению спокойствия и безопасности страны.

Рекомендации о практическом использовании результатов исследования

Для развития, прогресса и формирования учащихся средних общеобразовательных школ и будущих учителей в духе подготовки в рядах Вооружённые Силы и возрастания достойных доблестных наследников нужно чтобы:

- наряду с традициями и национальными ценностями таджикского народа воспитание учащихся средних общеобразовательных школ и студентов высших профессиональных учебных заведений преданность и верность к Вооружённые Силы лучших образом и практически реализуются;
- придаётся большое внимание истории возникновения национальной таджикской Армии и воспитанию молодого поколения в духе самосознания и национальной чести;
- в духе патриотизма, любви и склонности по отношению к нынешней Вооружённые Силы и истории её возникновения, воспитание молодого поколения с использованием ценностей и наставления с использованием ценностей и наставления прошлой и современной истории для подготовки доблестных наследников и защитников Родины и продолжателей пути чести прошлых и современных патриотических взрослых наследников сыграет очень большую и важную роль;
- изучение истории формирования национальной таджикской армии подготовили базу для нравственного осведомления, чувства самосознания, уничтожения отчуждённости и политической смышленый, которое является очень влиятельным в реформе и перспективе развития Вооружённых Сил Республики Таджикистан;
- в современных условиях ни одна армия без создания благоприятных условий в информационном пространстве через формирования подходящих мнений с обществом обо всех сторонах и аспектах жизни Вооружённых Сил не сможет выполнить успешно свои поставленные задачи;
- служба в армии являясь одной из частей национального воспитания и для воспитания молодого поколения в духе патриотизма и защиты Родины создаёт базы;
- научное обоснование истории национальной армии для всестороннего воспитания и подготовки молодого поколения к военной службе создаёт полезные базы;
- с существованием некоторых недостатков научных и учебных материалов согласно учебным планам и программам, связанные с предметами история таджикского народа и начальной военной подготовки удовлетворительным образом сможет оказать свою практическую помощь;
- в учебных программах средних общеобразовательных школ включение учебных тем в зависимости от истории армии для возрастания продолжителей

славных добрых дел и действий достойных наследников Родины сыграет важную роль и имеет большое значение.

- среди учащихся средних общеобразовательных школ о различных темах национального самосознания и самопознания, которые очень близки к их понятиям и познаниям организуются и проводятся дискуссии, споры, беседы, круглые столы, научные кружки и семинары;

- средние общеобразовательные школы и родители должны уделять серьёзное внимания учебно – воспитательному процессу о самосознании учащихся.

По мнению автора, данное предложение окажет положительное влияние на развитие изучения истории формирования Национальной армии Республики Таджикистан и внесет вклад в развитие знаний об истории личной жизни Вооруженных Сил.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ:

I. Статьи, опубликованные в журналах, рецензируемых ВАК при Президенте Республики Таджикистан:

[1-М]. Равоншиносӣ ва сарбоз /Мурат.: А.Н. Шарипов, С.Р. Собиров, М.А. Набиева.-Душанбе: Ирфон, 2021.–124 с.

[2-М]. Санъати ҳарби Сун Тзи (гузорише дар атрофи хиради роҳбарии ҳарбӣ дар Чини қадим) /Мураттиб: С.Р. Собиров.-Душанбе: «Шарқи озод», 2019.–112 с.

[3–М]. Таърихи санъати ҳарбӣ (китоби дарсӣ бо қарори Шурои мушовараи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон № 16/20 аз 30.10.2025) /Мураттиб: С.Р. Собиров.-Душанбе: “Шарқи озод”, 2025.- 335 с.

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба табъ расидаанд:

[4–М] Собиров С.Р. Хадамотҳои дипломатӣ ва кашшофии Ҳахоманишиҳо дар сарчашмаҳои таърихӣ [Матн] / Р.С. Собиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2019, №2. с.27-30.

[5–М] Собиров С.Р. Масъалаи ватандӯстии сарбозон ва муқовимат бо хатарҳои муосири ҷаҳонӣ [Матн] / Р.С. Собиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2019, №3. с.20-23.

[6–М] Собиров С.Р. Нақши Эмомалӣ Раҳмон дар ташаккули артиши миллии Тоҷикистон [Матн] / Р.С. Собиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.– 2019, №10. с.20-24.

[4–М] Собиров С.Р. Истилои Осиёи Миёна ва ташкили низоми нави идоракунии артиш [Матн] / Р.С. Собиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. –2020, №4. с.65-69.

[7–М] Абдуллоев М.Х., Собирзода С.Р. Танзими ҳуқуқии тарбияи ватандӯстии хизматчиёни ҳарбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / М.Х. Абдуллоев, Р.С. Собирзода // Ахбори суди Конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2026.– №2. С.60–65

II. Мақолаҳо ва интишороте, ки дар нашрияҳои дигар чоп шудаанд:

[8–М] Собиров С.Р. «Нақши истиқлолият дар баланд бардоштани ҳисси ватандӯстии ҷавонони Тоҷикистон». [Матн] / Р.С. Собиров // Тоҷикистон дар шоҳроҳи истиқлол: Маҷмӯи мақолаҳо бахшида ба 30 солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Хуҷанд: Нури маърифат, 2021 С.318-323

[9–М] Иҷлосияи XVI Шурои Олӣ омили ташаккули Артиши миллии Тоҷикистони смоҳибистиқлол. [Матн] / Р.С. Собиров // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ – амалӣ дар мавзуи «Нақши Иҷлосияи XVI Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар эъмори давлатдории миллӣ» (ш. Кӯлоб 16 ноябри 2022). – Душанбе: ҶДММ «Истиқлол–2019», С.117-121

[10–М] Собиров С. Марҳилаҳои таърихии ташаккули Артиши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн] / Р.С. Собиров// Маводи конференсияи илмӣ–назариявии ҷумҳуриявӣ бахшида ба 30-юмин солгарди таъсиси Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар мавзуи «Артиши миллӣ–сипари боэътимоди ватан (22 феврали соли 2023)». – Душанбе – 2023, С. 270-275

ФЕҲРИСТИ МАНБАЪҲО ВА АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

Маводҳо аз бойгониҳои ҷорӣ

1. Бойгонии марказии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ф. 297. – Р. 40. – П.1323.–В. 6.
2. Бойгонии Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ф. 3.– Р. 2. – П. 1-2.– В. 17Бойгонии Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Фонди 297, №40, п. 1323, л.14.
3. Бойгонии Маркази матбуоти Вазорати Мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон (Фишурдаи матбуотӣ «Доир ба 25-соли дастоварду комёбиҳои Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон» (23.02. 2018).
4. Бойгони давлатии вилояти Хатлон дар минтақаи Кӯлоб. Ф. 108. –Р. 148, 149, 164. – П. 219.–В.16.
5. Бойгонии ҷории Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. Ф.1. – Р.2. –В.4

6. Бойгонии Қӯшунҳои хушкигарди Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон (Бахши фишурдаҳои матбуотӣ ва суханрониҳои Фармондеҳии Қӯшунҳои хушкигарди Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, бахшида ба таъсисёбии Қушунҳои хушкигард) 2021 с..

Асарҳо ва паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон

7. Аз паём то паём (Паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз солҳои 2001 - 2021). [Матн] /. – Душанбе – 2022.– 723 с
8. Эмомалӣ Раҳмон Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён. Китоби 1. [Матн] /. Эмомалӣ Раҳмон. – Душанбе «Ирфон»-2009.–704 с.
9. Раҳмонов Эмомалӣ Тоҷикистон: даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ. Ҷилди аввал. [Матн] /Эмомалӣ Раҳмон.—Душанбе: Ирфон, 2001.–512 с.
10. Раҳмонов Эмомалӣ Тоҷикистон: даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ. Ҷилди дуюм. [Матн] //Эмомалӣ Раҳмон.–Душанбе: Ирфон, 2001.– 512, с.
11. Раҳмонов Эмомалӣ Тоҷикистон: даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ. Ҷилди сеюм. [Матн] /Эмомалӣ Раҳмон.–Душанбе: Ирфон, 2001.– 704 с.
12. Эмомалӣ Раҳмон Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷилди 1 [Матн] / Эмомалӣ Раҳмон. –Душанбе, 2003.– 512 с.
13. Эмомалӣ Раҳмон Уфуқҳои Истиқлол. [Матн] /.- Душанбе «Ганҷ нашриёт», 208. – 436 с.
14. Эмомалӣ Раҳмон Чеҳраҳои мондагор. [Матн] /. Эмомалӣ Раҳмон.– Душанбе, 2023.–424 с.

Санадҳои меъёрӣ–ҳуқуқӣ

15. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (Тағйиру иловаҳо дар натиҷаи раъйпурсӣ аз 26 сентябри соли 1999, аз 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016). – Душанбе «Нашриёти Ганҷ», 2016. – 136 с.
16. Доктринаи ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Боби 1, Бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҶТ. 3-юми октябри соли 2015 №103
17. Консепсияи корҳои сиёсию тарбиявӣ дар Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 20 феврали соли 2015, № 369

18. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъсиси ҷузъу томҳои муввақатии Қувваҳои Мусаллаҳи доимамалкунанда ва дигар қисмҳои ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби Воҳидҳои мусаллаҳи ҳарбии иттиҳоди мухолифини тоҷик». Раиси Ҳукумати ҶТ Эмомалӣ Раҳмон 16-феврали соли 1999. Ҷумҳурият-№15
19. Фармони Кумитаи иҷроияи вилояти Кӯлоб, фармони №1 аз 29.05.1992
20. Қарори Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тадбирҳо оиди таҳияи консепсияи мудофиа ва амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон». Ҷумҳурият №4. 7-январи соли 1992
21. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон» Ахбори Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 1993. №14
22. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ӯҳдадории ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ» соли 1993. Ахбори Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 1993. №14
23. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» аз 22-июли соли 2013 Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, №7 с.2013
24. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон«Дар бораи статус ва замонатҳои ҳимояи иҷтимоӣ ва ҳуқуқии хизматчиёни ҳарбӣ ва аҳли оилаи онҳо», Ахбори Шӯрои Олии ҶТ №15-16. С.1993
25. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мудофиа», Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 1995. №23-24
26. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 14- декабри соли 1996, № 316 (Тағйиру иловаҳои охирон аз 05.03 соли 2007).
27. Эъломияи дар бораи Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон. 24 август 1990

Қарорҳои муштараки давлатҳои аъзои ИДМ ва СҲШ дар доираи ҳамкориҳои ҳарбӣ–техникӣ

28. Созишномаҳо байни Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷумҳурии Қазоқистон, Ҷумҳурии Мардумии Чин, Ҷумҳурии Қирғизистон ва Федератсияи Русия дар бораи таҳкими чораҳои боварӣ дар соҳаи ҳарбӣ дар минтақаи сарҳад аз соли 1996 URL: https://mfa.tj/ (санаи муроҷиат 20.03.2021).
29. Қарори давлатҳои аъзои СҲШ дар бораи ташкили Кумитаи иҷроияи Сохтори минтақавии зиддитеррористии мақомоти доимамалкунандаи СҲШ. 15.01. 2004 URL: https://mfa.tj/ (санаи муроҷиат 24.10.2023).
30. Соглашение между Республикой Таджикистан и Китайской Народной Республикой о таджикско-китайской государственной границе от 17 мая 2002 г. URL: foreign_policy/international_contracts [электронный ресурс], (санаи муроҷиат 13.11.2023)

31. Постановление Верховного Совета РК. Об усилении охраны внешней границы Содружества Независимых Государств на таджикско-афганском участке: утв. 15 апреля 1993 года, № 2162-XII г. Алматы.

Нашрияҳои даврӣ

32. Азизмадова З. Се давраи ташаккули Қувваҳои мусаллаҳ [Матн] // Ватанпарвар. – 2017. – 10 фев. - №2 (293).- С.2
33. Камолов С. Кумитаи амният албастӣ нест (суҳбати хабарнигори БИ-БИ-СИ – Шамсияи Қосим бахшида ба Рӯзи ваҳдати миллӣ) [Матн] // Фараж.– 2012.–27 июн.–№26 (291). С.3
34. «Нагузоред, ки фазои орому осудаи Ватан халалдор шавад!» Суханронии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарфармондеҳи Олии Қувваҳои Мусаллаҳ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар назди хизматчиёни ҳарбии отряди сарҳадии «Ҳамадонӣ», 16 июли соли 2021. [Матн] // Ҷумҳурият. – 2021.–16 июл. № 142 (24 249). С.1
35. Раҳимзода М. Артиш зода ва парвардаи Истиқлол. [Матн] // Ватанпарвар.–2019.–19 июл.–№7 (322) С.2
36. Суханронии Эмомалӣ Раҳмон, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар чорабинии тантанавӣ ба ифтихори 26-солагии таъсисёбии Қувваҳои Мусаллаҳ, шаҳри Душанбе, 23 феврали соли 2019. [Матн] // Ҷумҳурият. – 2019.–25 фев. № 41 (24 249). С.1
37. Қарори Раиси Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 28 декабри соли 1992 [Матн] // Ҷумҳурият.–1993.–3 январ - №2. С.1

Диссертатсияҳо ва авторефератҳо

38. Абдураҳмонзода Р. А. Хусусиятҳои омодагии ҳарбию сиёсии ҷавонон дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон: диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ /23.00.02//–Сиёсатшиносӣ [Текст] /. Абдураҳмонзода Р. А.–Душанбе 2019.–157 с.
39. Амиров Т.Ш. Состояние и развитие военно-технических отношений Республики Таджикистан и Российской Федерации в начале XXI века . диссертация на соискание ученой степени доктора философии (PhD) – доктора по специальности: /6D050200//–Политология [Текст] /. Амиров Т.Ш. – Душанбе, 2020.–170 с.
40. Қурбонов С. М. Ватандӯстӣ ва хусусиятҳои хоси он дар раванди ба дастовардани истиқлолияти давлатӣ. диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ… Душанбе - 2019.–184 с.
41. Ли Цзин Сотрудничество Республика Таджикистан и Китайской народной Республики в рамках ШОС (1996 – 2012 гг.) Автореферат – диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук /07.00.02// [Текст]. Душанбе – 2013.–28 с.

42. Меъроҷиддини Насридин Самтҳои асосии ҳамкориҳои ҳарбӣ-сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Федератсияи Россия дар чорчӯбаи сохторҳои минтақавӣ: диссертатсия барои дарёфти дараҷаи номзади илмҳои таърих /07.00.15//. Меъроҷиддини Насридин. – Душанбе-2019.–180 с.
43. Мусоев Ш. М. Сиёсати ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон: асосҳои сиёсӣ ва ҳуқуқии он: диссертатсия барои дарѐфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиѐсӣ /230002//. – Душанбе – 2019.–169 с.
44. Нурзода М. Ҷ. Ташаккули низоми амнияти минтақавии Осиёи Марказӣ дар қаринаи муносибатҳои Россия ва Тоҷикистон (1992-2018): диссертатсия барои дарёфти дараҷаи номзади илмҳои таърих /070015//. Нурзода М. Ҷ. – Душанбе – 2020 .– 200 с.

Адабиёти илмӣ ба забони тоҷикӣ ва русӣ

45. Абдурашитов Ф.М. Ташаккул ва рушди Қуввaҳои Мусаллаҳи Тоҷикистони соҳибистиқлол. [Матн] /. Ф.М. Абдурашитов. – Душанбе – 2017.–138 с.
46. Абдурашитов Ф.М. Фаъолияти сохторҳои қудратӣ ва низоми ҳуқуқии Тоҷикистон дар охири асри XX – аввали асри XXI. [Матн] /. Ф.М. Абдурашитов.–Душанбе – 2022.–155 с.
47. Абдураҳмонзода Р.А. Қӯшунҳои зудамали Қуввaҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн] /. Р.А. Абдураҳмонзода. –Душанбе, КВД НҲ «Сарбоз» - 2018, 334 с.
48. Абдураҳмонзода Р.А. Ҷавонон ва омодагии ҳарбию сиёсӣ: Монография. [Матн] /. Р.А. Абдураҳмонзода. –Душанбе, КВД НҲ «Сарбоз» - и ВМ ҶТ 2021, 160 с.
49. Абдуфаттоҳ Ш., Заробиддин Қ, Фаридун М. Сипаҳсолор. [Матн] /. Ш. Абдуфаттоҳ, З. Қосимӣ, Ф. Маҳмадализода. – Душанбе – 2023.–348 с.
50. Бузургон ва қарамонони миллати тоҷик [Матн] /. – Хуҷанд: «Меъроҷ»– 2016.–110 с.
51. Бушков В.Н., Микульский В.Д. Таджикская революция и гражданская война (1989-1994 гг.). [Текст] / В.Н. Бушков, В.Д. Микульский.–Москва: ЦИМО-1995, - 315 с.
52. Ваҳдат ва раванди гуфтугӯи тамаддунҳо (дар партави асарҳо, мақолаҳо ва суханрониҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷаноби Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон) [Матн] /. – Душанбе – 2015. – 494 с.
53. Воҳид Ғ. Эмомалӣ Раҳмон–бунѐдгузори Артиши миллии Тоҷикистон [Матн] /. Ғ. Воҳид.– Душанбе, “Сомонӣ”.–2002.–112 с.
54. Воҳид Ғ., Сайидзода З. Ш. Эмомалӣ Раҳмон дар оинаи замон.– Нашри дуюми иловадор. – Душанбе: ҶДММ «Контраст», 2013. – 512 с.

55. Гриф секретности снят: Потери Вооруженных Сил СССР в войнах, боевых действиях и военных конфликтах: Статистическое исследование. [Текст]/ В.М.Андроников, П.Д. Буриков, В.В. Гуркин и др.; Под общ. Ред. Г. Ф. Кривошеева. – Москва, 1993.–415 с.
56. Дашкина Ю.А. Совет министров обороны государств – участников Содружества Независимых Государств (1992 – 2017 гг.) [Текст] / Ю.А. Дашкина. – Москва, 2018.–240 С
57. Достиев А. Тоҷикистон–шикастанҳо ва бастанҳо. [Матн]/ А. Достиев.– Душанбе, «Ирфон», 2003. –224 с.
58. Иброҳимов И. Умри туфонӣ. [Матн] /. И. Иброҳимов.–Кӯлоб–1993.–50 с.
59. Кенҷаев С. Табаддулоти Тоҷикистон. [Матн] /. С Кенҷаев. Ҷилд. 2.– Душанбе: Фонди Кенҷаев, 1993. – 496 с.
60. Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон 20 сол 1993 – 2013. [Матн] /. КВД “Сарбоз” – 2013, - 496 с.
61. Назаршоев Н. Военная история Таджикистана. [Текст]/ Н. Назаршоев. – Душанбе – 2002.–685 с.
62. Насриддинов Х. Таркиш. [Матн] / Х. Насриддинов.–Душанбе, «Афсона», 1995.–304 с.
63. Нозир Ё. Укрощение огня. [Текст]/ Ё. Нозир.–Душанбе, «Фирдавс»–1993.– 128 с.
64. Мирзоев Ҷ.А. Таърихнигории таърихи сиёсии Тоҷикистони соҳибистиқлол. [Матн] / А.Ҷ. Мирзоев.–Душанбе – 2020 228 с.
65. Раҳимзода Р.Ҳ. «Фазилати Пешво». [Матн] /. Р. Ҳ. Раҳимзода –Душанбе. 2019.– 111 с.
66. Сафар Маҳмуд Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон 10 сол. [Матн] /. М. Сафар. –Душанбе – 2003, 209 с.
67. Саидов З.Ш. Республика Таджикистан в межгосударственной арена до и после объявления политики “открытых дверей”. [Текст] /. З.Ш. Саидов. –Душанбе– 2015. – 346 с.
68. Холмуродова М.Б. Таърихи раванди оштии миллии тоҷикон дар Ҷанги шаҳрвандӣ (солҳои 1991-2001) диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D020300 – Таърих. Кӯлоб – 2020. – 176 с.
69. Ҳабибулло Т., Юлдошев Р. Хатлон дар масири таърих. [Матн]/ Ҳ. Тоатов, Р. Юлдошев.–Хуҷанд, «Ношир», 2006. –360 с.
70. Шарифов Д., Маҳмадов И. Тоҷикистон дар давраи гузариш ба ҷомеаи сармоядорӣ. [Матн]/ Д. Шарифов, И. Маҳмадов.–Душанбе, «Садриддин Айнӣ», 2010.–212 с.
71. Шарифзода А., Фаттоев С. Эмомалӣ Раҳмон наҷотбахши миллат. [Матн] /. А. Шарифзода, С. Фаттоев –Душанбе: «Ирфон», 2011.–372 с.

Мақолаҳои илмӣ

72. Абдурашитов Ф.М. Ташаккул ва рушди Қуввaҳои мусаллаҳи Тоҷикистони соҳибистиқлол. [Матн]/ Ф.М. Абдурашитов. –Муаррих № 3-4, 155 с.
73. Бойко С.И. «Патриотизм как профессиональная характеристика военнослужащего». Актуалные проблемы обеспечения пограничной безопасности: материалы III Междунар. заоч. науч.-практ. конф., Минск, 20 февр. 2019 г. : в 2 ч. / ГУО «Институт пограничной службы Республики Беларусь»; редкол.: П. И. Миронюк [и др.]. – Минск : ГУО «ИПС РБ», 2019.–279 с.
74. Бондуровский В.В. Парламентское измерение формирования и еализации согласованной пограничной политики в сфере обеспечения безопасности границ государств – членов ОДКБ. Актуальные проблемы обеспечения пограничной безопасности. Материал III Международной заочной научно – практической конференции. [Текст]/ Бондуровский В.В. – Минск – 2019. С.13
75. Казюлин Вадим Государства Центральной Азии: развитие Вооруженных сил и перспективы военно-технического сотрудничества с Россией. [Текст] / Вадим Казюлин. – Индекс безопасности. №3 (83) Том 13. С.134-138
76. Лукашёва Н.Ю. Патриотизм как моральный фактор профессиональной деятеьности сотрудников правоохранительных органов. «Ученые заметки ТОГУ» Том 7, №4 (2), 2016. С.131
77. Майхиев Д.К., Давлатзода С.О. Сотрудничество РТ и КНР: военно-исторический аспект. [Текст] / Д.К. Майхиев, С.О. Давлатзода // Вестник Национального Университета обороны имени первого Президента Республики Казахстан - Елбасы. № 1 (100), 2024 г. С.197-200
78. Пархитько П., Курылев К.П. Станис Военно-политическоеи военно-техническое сотрудничество государств Центральной Азии. [Текст]/ П. Пархитько, К.П., Курылев, Д.В. Станис // Военная мысль. №7 – 2020. С.28
79. Старчак Максим США vs. Россия в сотрудничестве с Таджикистаном в военно – политической сфере. [Текст]/ Старчак Максим. – Журналь Центральная Азия и Кавказ. №3, 2009. С.20-27
80. Шарифзода А. Эмомалӣ Раҳмон - бунёдгузори Артиши миллӣ. /А. Шарифзода//Муаррих. – 2023. №35 – С.35-42

Сарчашмаҳои электронӣ

81. Артиши Тоҷикистон. URL: https: // military – history Military of_Tajikistan (саннаи мурочиат 22.04.2023).
82. Таджикистан1992 г. Кулябский войны интернационалист. https//cvt-l/ru/ (саннаи мурочиат 14.08.2023).

83. Маҳмадализода Ф. Артиш – шоҳсутуни истиқлоли миллӣ. URL: https: // **mort.tj** (саннаи мурочиат 22.02.2024).
84. Шарифзода А. Асосгузори Артиши миллӣ. Бозтоби хизматҳои Пешвои Миллат дар таъсис ва ташаккули Қуввахои мусаллахи Ҷумҳурии Тоҷикистон. URL: https://jumhuriyat.tj/bahsho/193-asosguzori-artishi-mill-boztobi-hizmatoi-peshvoi-millat-dar-tasis-va-tashakkuli-uvvaoi-musallai-umurii-toikiston.html (санаи мурочиат 7.03.2024)
85. Лесков С. Студент, солдат и государства [Электронный ресурс] URL: http://cbio.ru/page/46/id/1884/ (санаи мурочиат 24.05.2019)
86. Global Powers Ranked by Potential Military Strength. [Манбаи электрони] //URL:https:// Global Firepower, www.globalfirepower.com (санаи мурочиат 17.06.2021).
87. Military of Tajikistan. URL: https: // military- history Military of Tajikistan. (санаи мурочиат 28.05.2022).
88. SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute). URL: https://www.sipri.org (санаи мурочиат 20.07.2023).

Донишнома ва луғатномаҳо

89. Энсиклопедияи миллии тоҷик. Ҷилди 1. [Матн]/.–Душанбе – 2011.- 610 с.
90. Военная энциклопедия. /Председатель Главной редакционной комиссии И.Н. Родинов. Т. 1: «А» - Бюлов. [Текст]/.– М.: Воениздат, 1997.- 639 с.

Манбаҳои истифодашуда ба забони хориҷӣ

91. SIPRI (Пажуҳишгоҳи Байналмилалии Стокҳолм аз соли 1969 то имрӯз солномаи SIPM-ро нашр мекунад.
92. Pirseyedi B. The Smoll Arms Problem in Central Asia: Features and implications. Geneva–2008, 55. c.
93. Global Firepower ва World Global Powers Ranked by Potential Military Strength. https://www.globalfirepower.com/

АННОТАТСИЯ

ба автореферати диссертатсияи Собирзода Сайёд Рамазон «Таърихи ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1991–2021)», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 6.1.– Таърих ва бостоншиносӣ (6.1.1.–Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик))

Калидвожаҳо: *Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қувваҳои Мусаллаҳ, истиқлоли давлатӣ, иқтидори ҳарбӣ, сарҳади давлатӣ, хизматчиёни ҳарбӣ, ватандӯстӣ, дурнамои иқтидори Қувваҳои Мусаллаҳ.*

Дар автореферат аҳамияти илмӣ, назариявӣ ва амалии мавзуи таҳқиқот, ҳадаф ва вазифаҳои он, дараҷаи омӯзиши заминавии он дар асоси манбаъҳо, асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот ва натиҷаҳои таҳқиқот нишон дода шудаанд. Мундариҷаи рисолаи илмиро таҳлили заминаҳои ташкилёбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи истиқлол ва ташаккулёбии онро дар бар мегирад.

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот омӯзиш ва аз ҷиҳати назариявию амалӣ асоснок намудани таърихи ташаккули Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, муқаррар намудани хусусиятҳо ва марҳалаҳои инкишофи онро ташкил медиҳад ва ба омода намудани наслҳои наврасу ҷавон дар рӯҳияи ватандӯстию ватандори асил ба воя расонидан бо назардошти корбаст намудани ҷиҳатҳои тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстиро фарогир мебошад.

Мундариҷаи асосии диссертатсияро масъалаҳои таърихи таъсисёбӣ Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, аввалин қарорҳои ҷумҳурии навтаъсис, аз қабили «Эъломияи истиқлоли давлатӣ», қарору қонунҳои дар Иҷлосияи XVI Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабулгардида роҷеъ ба ташаккулёбии Артиши миллӣ, ташкилёбии аввалин қисму воҳидҳои мусаллаҳ дар ҳудуди ҷумҳурӣ, мустаҳкам намудани пойгоҳи моддӣ–техникии Қувваҳои Мусаллаҳ, масъалаи таъмин намудани Қувваҳои Мусаллаҳ бо кадрҳои соҳибтахассус ҳисоб меёбад. Яке аз масъалаҳои асосие, ки дар рисола ба он аҳамияти вижа дода шудааст, ин ҳисси ватандӯстии мардум ва муттаҳид гардидани онҳо баҳри ҳифзи Ҳокимияти Конститутсионӣ мебошад. Чунин ташаббус имкон дод, ки суръати несту нобуд гардидани гурӯҳҳои зидди Ҳокимияти конститутсионӣ дар ҳудуди ҷумҳурӣ таъмин гардада, заминаи сулҳу суботи ҷумҳурӣ муҳаё гардид. Инчунин, дар диссертатсия масъалаи дурнамои тақвияти Артиши миллӣ низ инъикос ёфтааст.

Дар қисмати ниҳоии диссертатсия ва автореферат дар бахши омӯзиши таърихи Қувваҳои Мусаллаҳ ва дар асоси омӯзиши консепсияҳои муосири марбут ба иқтидори Қувваҳои Мусаллаҳ тавсияҳои муаллиф ироа гардидаанд.

АННОТАЦИЯ

автореферата диссертационной работы Собирзоды Сайёд Рамазон «История формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан (1991 – 2021 гг.)», на соискание учёной степени кандидата исторических наук по специальности 6.1.–История и археология (6.1.1.– Отечественная история (история таджикского народа))

Ключевые слова: *Республика Таджикистан, Вооруженных Сил, государственная Независимость, военная мощность, государственная граница, военные служащие, патриотизм, перспектива мощности Вооруженных Сил*.

В автореферате указаны научные, теоретические и практические значения темы исследования, её цели и задачи, степень изучения её базы на основе источников, теоретические и методологические основы исследования и результаты исследования. Основное содержание диссертации охватывает научный анализ базы формирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан в период независимости и её формирования.

Цели и задачи исследования организуют изучения и с теоретической и практической стороны обоснования истории формирования национальной Вооруженных Сил Республики Таджикистан, определение особенностей и этапов её формирования и развития с современно времён и воспитание молодёжи в духе патриотизма.

Основное содержание диссертации могут быть исторические проблемы формирования национальной Вооруженных Сил Республики Таджикистан, первые постановления новообразующей республики, на подобие и «Декларация государственной независимости», принятые решения и законов в XVI Сессии Верховного Совета Республики Таджикистан, исторические периоды формирования национальной Армии, организация первых объединённых частей на территории республики, укрепление материально – технической базы Вооружённых Сил со специальными кадры. Одна из основных проблем, которой уделено очень серьёзное внимание, это чувство патриотизма народа и его единства в защите Конституционной власти. Такая инициатива даёт возможность обеспечить темпы уничтожения групп против Конституционной Власти на территории республики и подготовки базы мира и спокойствия республики. А также, в диссертации отражена проблема перспективного укрепления национальной Армии.

В последней части диссертации и реферата в параграфе изучения истории Вооружённых Сил и на основание изучения современных концепции, имеющие отношения к усилению Вооруженных Сил даны рекомендации автора.

ANNOTATION

abstract of dissertation work by Sobirzoda Sayod Ramazon «History of the formation of the Armed Forces of the Republic of Tajikistan (1991–2021)», for the degree of candidate of historical sciences in the specialty 6.1.–History and archaeology (6.1.1.–National history (History of the Tajik People))

Key words: *Republic of Tajikistan, National Army, state independence, military power, state border, military personnel, patriotism, prospects for the power of the Armed Forces.*

The author's abstract specifies the scientific, theoretical, and practical significance of the research topic, its aims and objectives, the degree to which the source base has been studied, the theoretical and methodological foundations of the research, as well as the research results. The main content of the dissertation covers a scholarly analysis of the source base for the formation of the National Army of the Republic of Tajikistan during the period of independence and the process of its establishment.

The aims and objectives of the research organize the study and provide both theoretical and practical justification for the history of the formation of the National Army of the Republic of Tajikistan, the identification of the specific features and stages of its formation and development in the modern period, and the education of young people in the spirit of patriotism.

The main content of the dissertation may be historical problems of the formation of the national Army of the Republic of Tajikistan, the first resolutions of the newly formed republic, such as the «Declaration of State Independence», decisions and laws adopted in the XVI Session of the Supreme Council of the Republic of Tajikistan, historical periods of the formation of the national Army, the organization of the first joint military units on the territory of the republic, strengthening the material and technical base of the Armed Forces with special personnel. One of the main issues that is given very serious attention is the people's sense of patriotism and their unity in defending the Constitutional authority.

Such an initiative makes it possible to ensure the pace of destruction of groups against the Constitutional Authority on the territory of the republic and the preparation of the base of peace and tranquility of the republic. And also, the dissertation reflects the problem of the prospective strengthening of the national Army.

In the final part of the dissertation and the abstract, in the section devoted to the study of the history of the Armed Forces and based on an analysis of modern concepts related to strengthening the National Army, the author presents specific recommendations.